T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

MEZOPOTAMYA MİTOLOJİSİNDE TUFAN OLAYI VE SEMAVİ DİNLERDEKİ KARŞILIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER YİKİTLER

DANIŞMAN

DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

OCAK 2022

BİTLİS

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYAN FORMU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum **"Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı"** başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 31/01/2022

Ömer YİKİTLER

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK BEYAN FORMU

“Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı” başlıklı yüksek lisans tezim Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. 31/01/2022

Tezi Hazırlayan: **Danışman:**

Ömer YİKİTLER Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Anabilim Dalı Başkanı:

Dr. Öğr. Üyesi Atiye Bahar MERGEN

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı öğrencisi Ömer YİKİTLER tarafından hazırlanan **"Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı"** adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 05/01/2022 tarihinde, saat 11:00'da yapılmış ve tezin oy birliği/oy çokluğu ile kabul/ret edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ: **İMZA**

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR …………….

Bitlis Eren Üniversitesi Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR ..…………

Bitlis Eren Üniversitesi Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Atiye Bahar MERGEN …………….

Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YÜCEL ……………

Dicle Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak YL Tezi olduğunu onaylıyorum.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……………… tarih ve …/… sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

…./ …. / 2022

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Çalışması, Ocak 2022

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Ömer YİKİTLER

“Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı”

ÖZET

Tufan olayı, bütün insanlığın ilgisini çekmiş bir konudur. Özellikle bu olayla ilgili olarak semavi dinlerin kutsal kitaplarındaki anlatımlarla arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkan çivi yazılı eserlerde geçen anlatımların büyük oranda örtüşmesi, söz konusu ilgiyi daha da arttırmıştır. Ağırlıklı olarak Mezopotamya uygarlıklarında olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde tufan olayı mitolojik destanlara konu olmuştur. Söz konusu destanlar, tufanın nerede meydana geldiği, geminin nereye konduğu, hangi dönemde olduğu ve evrensel ya da yöresel olup olmadığı hakkında farklı görüşler barındırmaktadır. Ancak onlardaki ana tema ve tufanın meydana geliş şekli genel olarak birbiriyle örtüşmektedir. Tufan olayı, semavi dinlerin kutsal kitapları olan Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an’da da Nuh olayı olarak anlatılmaktadır. Çalışmamızda, Mezopotamya uygarlıklarında destansı bir hikâye olarak yerini almış tufan olayının, İlahi dinlerde Nuh Tufanı olarak anlatılan olayla bağlantısını ortaya koymaya çalıştık. Bu doğrultuda, Mezopotamya bölgesini, coğrafik, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan ele alarak, özellikle Mezopotamya bölgesinde ortaya çıkan mitolojik anlatımları ve inanç biçimlerini ele alarak tufan olayının ana hatlarını belirledik. Böylece mitolojilerle inançlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalıştık. Ayrıca kaynakları açısından Mezopotamya uygarlıklarında geçen tufan olayı ile İlahi kitaplarda yer alan Nuh Tufanının örtüşen yönlerini ve farklılıklarını tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Mitoloji, Mezopotamya, İlahi Dinler, Tufan.

Republic of Turkey

Bitlis Eren University Graduate School of Education

Department Of Archaeology

MA Thesis, January 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Ömer YİKİTLER

“The Flood Event in Mesopotamian Mythology and Its Equivalent in Celestial Religions”

ABSTRACT

The Flood event is a subject that has attracted the attention of all humanity. In particular, the fact that the narratives in the holy books of divine religions and the narratives in the cuneiform works found in archaeological studies largely overlapped increased the interest in this event even more. The Flood event has been part of mythological epics in many parts of the world, mainly in Mesopotamian civilizations. The relevant epics differ about where the flood occurred, where the ship was placed, in what period it happened, and whether it was universal or local. Nonetheless, the main theme in them and the way the flood occurred generally overlap with each other. The Flood event is also described as Noah’s Flood in the Bible and the Qur’an, which are the holy books of divine religions. In our study, we tried to reveal the connection between the Flood event known as an epic story in Mesopotamian civilizations, and the Flood event known as Noah’s Flood in divine religions. In this regard, we have determined the outline of the Flood event by examining the Mesopotamian region geographically, historically and socio-culturally, especially by examining the mythological narratives and belief forms that emerged in the Mesopotamian region. By doing this, we tried to determine the relationship between mythologies and beliefs. In addition, we tried to determine the overlapping aspects of and the differences between the Flood event in Mesopotamian civilizations and Noah’s Flood in the divine books in terms of their sources.

Keywords: Archaeology, Mythology, Mesopotamia, Divine Religions, Flood.

İÇİNDEKİLER

HARİTALAR LİSTESİ

RESİMLER LİSTESİ

ŞEKİLLER LİSTESİ

SİMGELER VE KISALTMALAR

As.	: Aleyhis-selam
Bkz.	: Bakınız
İÖ.	: İsa’dan Önce
İS.	: İsa’dan Sonra
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
Res.	: Resim
Yy.	: Yüz Yıl
S.	: Sayfa
C.	: Cilt

ÖNSÖZ

Tufan olayı hakkında çok sayıda bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı ülkemizde yapılmaktadır. Yurt dışında da tufan olayı hakkında önemli çalışmalar yapılmıştır. Güncelliğini koruyan tufan olayı, günümüzde de araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bu tez çalışmamızda arkeolojik, bilimsel ve teolojik konuları birleştirerek tufan olayına açıklık getirmeye çalıştık.

Bu tez çalışmamızı Mezopotamya mitolojisi ile sınırlı tuttuk. Teze konu olan tufan olayının geniş coğrafyalara yayılmış olmasıyla beraber tarihin birçok evresinde izlerine rastlamamızdan dolayı konuyu sınırlamak zorunda kaldık. Bundan dolayı tezimizin konusunu "Mezopotamya Mitolojisinde Tufan Olayı ve Semavi Dinlerdeki Karşılığı" olarak belirledik. Tez çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mezopotamya bölgesinin coğrafya, tarih, kültür, mitoloji ve inanç biçimlerini tanımladık. İkinci bölümde ise tufan olayının Mezopotamya Mitolojisindeki anlatıları ve İlahi Dinlerdeki yansımalarını anlattık. İkinci bölüm tez çalışmamızın ana bölümüdür. Bundan dolayı ikinci bölümü detaylarıyla birlikte vererek anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Tez çalışmamızın konusunu belirlemekte akademik bilgi ve birikimini esirgemeyerek, tez yazım surecinde göstermiş olduğu ilgi ve alakadan dolayı, danışmanım sayın Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bir dönem danışmanlığımı üstlenmiş olan sayın Dr. Öğr. Üyesi Atiye Bahar MERGEN hocama da teşekkürlerimi borç bilirim. Tez yazım sürecinde akademik bilgi ve birikimini benimle paylaşan Dicle Üniversitesi akademisyenlerinden sayın Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAHAN ve Dr. Öğr. Üyesi Salim ORHAN'a ayrıca teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde manevi desteği ile yanımda olan eşime teşekkür ederim. Ağlama sesleri ile tezimi renklendiren beş aylık oğlum Mustafa Berken'e sevgilerimi gönderiyorum.

Ömer YİKİTLER

Diyarbakır, 2022

GİRİŞ

“Tarih mitolojilerle değil; mitoloji tarihle doludur”[1]

Tufan hadisesi bütün toplumların tarih ve mitolojisinde bir şekilde kendine yer edinmiş bir hadisedir. Tufan tarihteki büyük medeniyet ve inançların anlatılarında karşılaşılan bir olaydır. Çünkü tufan hadisesi hem çivi yazılı tabletlerde hem de kutsal dinlerin kaynaklarında yer almıştır. Örneğin Sümer Mitolojisi kökenli Eski Çağ medeniyetlerinin mitolojisinde tufan olayı işlenmiştir. Aynı zaman Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi semavi dinlerin kaynaklarında da tufan olayı yer almıştır. Bundan dolayı tufan olayı sürekli güncel kalmış ve araştırmalara konu olmuştur.

Tufan olayı hakkında Eski Çağ tarihçileri, Arkeologlar ve teologlar tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Tez çalışmamızın bu alanlardan farklı olarak bu üç alanı birleştirerek tufan olayını incelenecektir. Çünkü tufan olayının tarihsel, arkeolojik ve teolojik yönleri vardır. Tez çalışmamız tufan olayının gerçeklik yönünü araştırarak, tufan olayı hakkındaki nesnel verilere ulaşmaya çalışacaktır.

Tufan hakkında yapılacak olan bu çalışma Eski Çağ’da Mezopotamya ile sınırlı kalacağı için Eski Çağ Mezopotamya bölgesinin coğrafyası araştırılmıştır. Mezopotamya bölgesinin tarihini inceleyecek, ve Eski Çağ’da Mezopotamya bölgesinde yaşayan toplumların kültürel ve siyasal yapıları sunulmuştur. Bu bilgileri vermemizdeki amaç, çalışma konumuzun geçtiği bölgeyi tanıyarak anlamaya çalışmaktır.

Mezopotamya bölgesi Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan toprak parçasıdır. Antik Yunanca’da iki nehir arasında kalan bölge anlamına gelmektedir. Günümüzde Irak, Kuzeydoğu Suriye, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Güneybatı İran bölgelerini kapsamaktadır. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mezopotamya Bölgesi, günümüzde de zengin petrol yatakları ve verimli topraklara sahiptir. Eski Çağ’da Mezopotamya bölgesinde başta Sümer olmak üzere, Babil, Akkad ve Assur gibi büyük medeniyetler bölgede var olmuşlardır. Eski Çağ

---

[1] İbrahim Usta, *İslam Öncesi Arap Mitolojisi,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019, s. 11.

Mezopotamya kronolojisi bu medeniyetlerin MÖ 5600- 539 yılları arasında bölgede hakim olduklarını göstermektedir. Bu dönemde bölge de başka toplumların olması da muhtemeldir. Bizim çalışmamız, bu dönemdeki dört büyük medeniyet olan Sümer, Babil, Akkad ve Assur ile sınırlı kalacaktır. Bu sınırlamanın sebeplerinden biri de tufan olayının Sümer medeniyeti döneminde olmuş olma ihtimalinin güçlü olmasıdır. Bölgede 19. Yüzyıl'da yapılan kazılar sonucunda Sümer kentlerinden olan Ur, Şuruppak, Kiş ve Uruk'ta su baskını izlerine rastlanmıştır. Arkeologların yaptığı kazı çalışmalarında balçık tabakası ve bu tabaka altında kalan medeniyet izlerine ulaşılmıştır.[2] Sümerlilerin diğer kentlerinde sel baskını izine ulaşılmamıştır. Bununla beraber çalışmamızın bu dört büyük medeniyet ile sınırlı kalmasının nedenlerinden biri de çivi yazılı kaynak ve mitolojilerinde tufan olayının küçük farklılıklar haricinde birbiriyle örtüşmesidir.

Tufan olayı tarihsel verilere göre MÖ 2650 yıllarında olmuştur. Bu dönem Eski Çağ medeniyetlerinden Sümer medeniyeti dönemine denk gelmektedir. Sümer mitolojisi ve Gılgamış destanında anlatılan tufan hadisesine göre; yaratıcının buyruğuna uymayan ve tanrıları rahatsız eden davranışlarından dolayı sel baskını ile cezalandırılmasını konu edinir. Sümerlilerin Gılgamış destanında tufan olayı detayları ile birlikte verilmektedir. Bununla beraber Sümerlilerin devamı olan Babil, Akkad ve Assur medeniyetlerinin çivi yazılı eserleri ve mitolojileri de küçük farklılıklar olmakla beraber Sümer mitolojisi ile örtüşen bir anlatıma sahiptir. Bu benzerlikten dolayı tarihçiler Sümer Mitolojisini başlangıç noktası saymakta ve "Tarih Sümerlerde başlar" tezini ön plana atmaktadırlar. Bunun en önemli sebeplerinden biri de yazılı dönemin Sümerlilerde başlamasıdır. Her şeyin bir başlangıcı olması gerekmektedir. Pe ki Sümer medeniyeti öncesi yok mudur? Yazılı dönem öncesindeki sözlü dönemi yok sayamayız. Bu sözlü dönemi mitolojik anlatılar daha sonraki dönemlere taşımaktadır.

Mitoloji dilimize Fransızca'dan geçen bir kelimedir. Yunanca "Mtyhos" ve "Logia" kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Myhtos; söylenti, öykü anlamına gelirken, logia akademik bir disiplini tanımlar ayrıca semavi bir kavram olarak

---

[2] Leonard Woolley, *Ur Dei Caldei I Misteri Di Un'antica Citta Della Mesopotamia*, Ghibli Press, Milano 2016, s. 35.

kehanet anlamına gelmektedir. Mitoloji zaman içerisinde uydurulan anlamına gelir. Bununla beraber tarihte geçen birçok konuyu mitlerden öğreniyoruz. Mitler tarihi bilgiler olmamakla beraber, tarihi olayları anlamamıza yardımcı olabilirler. Mitler yazılı dönem öncesi sözlü geleneği taşımaktadırlar.

Tez çalışmamızda bu bilgiler yoluyla Mezopotamya bölgesi ve tufan olayını anlamlandırmaya çalışarak İlahi Dinlerdeki karşılığı incelenecektir. Assurbanipal'ın Ninova'daki kütüphanesinin kazılarında binlerce çivi yazılı eser elde edildi. Bu çivi yazılı eserler British Müzesinde muhafaza edilmektedir. Bunlar arasında en dikkat çekeni George Smith tarafından bulunup çözülen Gılgamış Destanıdır. Gılgamış Destanın önemi, on birinci tabletinde anlatılan konunun İlahi Dinlerin Kutsal kitaplarında geçen tufan olayı ile örtüşmesidir. Bilim dünyasını etkileyen bu durum, bir anda soyut verilere dayanan kutsal kitapları doğrular nitelikte olmuştur. Kitab-ı Mukaddes ve MS 1400 yıllarında ortaya çıkan Kur'an-ı Kerim'in kıssalarından olan Nuh Tufanı ile Gılgamış destanın on birinci tabletinde yer alan konu, ana tema bir olmakla beraber olayın kahramanı, geminin ölçüleri, gemiye alınanların sayısı ve yer isimleri dışında büyük bir benzerlik vardır.

Kutsal kitaplar ile Gılgamış Destanının arasındaki bu benzerlikten dolayı konu hem önem kazanmış, hem de sürekli araştırma konusu olmuş ve birçok fikir ortaya çıkmıştır. Kutsal kitapların kaynağının, Sümer Mitolojisi olduğu fikri en çok önem kazanmış olan fikirlerdendir. Tez çalışmamız bu konuyu inceleyerek, aslında Sümer mitolojisinin kaynağının İlahi Dinlerin olduğudur. Çünkü Sümer öncesini yok sayamayız. İlahi Dinlere göre İnsanlığın atası Adem (a.s.)'dir. Adem (a.s.)'dan sonra semavi mesaj sürekli devam etmiştir.[3]

Tezimizin amacı olarak tufan olayına ışık tutmak, tarihsel ve arkeolojik verileri değerlendirerek, tufanın gerçeklik yönünü ortaya çıkarmaya yöneliktir. Tufan olayının semavi bir mesaj mı? Ya da mitolojik bir anlatımı olduğunu çözmeye çalışılacaktır. Bununla beraber tufan olayının farklı versiyonlarından hangilerinin gerçeğe yakın olduğunu tespit etmeye çalışacağız.

---

[3] Ahmet Özdemir, Kur'an'ın Sümerlerde Kökeni mi Yoksa Sümerlerde Tevhit İzleri mi?, *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, C. 4, Sy. 12, 2017, s. 858-865.

Tufan ve Mezopotamya mitolojisi hakkındaki bu bilgilerden yola çıkarak tez çalışmamız tufan olayının gerçeği ve çıkış noktası neydi? Tufan olayının kaynağı Mezopotamya Mitolojisi mi? Yoksa İlahi Dinlerin kutsal kitapları mı? Hem kutsal kitaplarda, hem de Mezopotamya mitolojisinde anlatılan tufan olayının içeriği ile ilgili bilgilerin hangileri doğruydu? Bilimsel veriler hangi fikirleri doğrulamakta? Gibi sorulara yanıt arayacaktır.

Yukarıdaki soruların cevabı ve tufan olayı probleminin çözümü için öncelikle tez çalışmamızın konusu olan tufan hakkında yapılan çalışmalara bakacağız. Tufan olayı hakkında öncelikle üç ayrı bilim dalının çalışmalarını görmekteyiz. Arkeolojik, tarihsel ve teolojik çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların birbirinden bağımsız yapılması konuyu anlamaya yardımcı olmamaktadır. Örneğin; bir teolog, tufan olayına sadece teolojik olarak bakmaktadır. Tarihsel ve arkeolojik yönü düşünülmemektedir. Biz bu çalışmada bu alanları birleştirerek tufan olayının gerçekliğini tespit ederek önceki araştırmaların eksik yönlerini bu çalışmada birleştirerek tufan olayını anlamaya çalışacağız.

Tez çalışmamız hakkında yazılmış olan basılı kitap, üniversitelerde hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri, çivi yazılı eserlerin çözülmüş hali ve İlahi Dinlerin kutsal kitaplarını inceleyerek konuyu anlamaya çalışacağız. Bizim yapmış olduğumuz araştırmalara göre tufan olayı hakkında onlarca çalışma vardır. Bizim çalışmamız diğerlerinden farklı olarak arkeoloji, tarih, teoloji ve fizik alanlarını birleştirerek sonuca varmaya çalışacaktır.

Tez çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mezopotamya bölgesinin tarihi, coğrafyası ve siyasi kültürel yapısı ile birlikte inanç biçimleri anlatılacaktır. Erken dönem ve son dönem inanç biçimleri olarak iki başlık altında semavi ve semavi olmayan inançlar tanımlanacaktır. İkinci bölüm tezimizin ana bölümü olacaktır. Mezopotamya Mitolojisi detaylı olarak anlatılacaktır. Daha sonra tufan olayı ayrıntılı olarak işlenecektir. Tufan ile ilgili mitolojiler, çivi yazılı tabletler, dört büyük medeniyetteki öyküleri, tufan olayının oluş şekli, tarihlendirilmesi ve Tufandan sonraki süreç verilecektir. İkinci bölümün son kısmında altında semavi ve semavi olmayan dinlerdeki tufan olayı aktarılarak çalışmamız sonlanacaktır.

Tez çalışmamız olan tufan konusunun geniş coğrafyalara ve zaman dilimine yayıldığından dolayı istenildiği gibi bir çalışma olmamıştır. Çünkü tufan olayının gerçekleştiği bölgelerden olan Irak ve Suriye devletlerindeki savaş ve güvenlik kaygılarından dolayı alan araştırılması yapılamamıştır. Tufan'dan sonra Geminin konduğu düşünülen iki dağın da bugün güvenlik sebebiyle ziyarete açık olmaması da çalışmamızı sınırlamıştır. Tüm bu zorluklara rağmen detaylı literatür çalışılması sonucunda tez çalışmamız bilimsel verilerin harmanlanması ve karşılaştırılması sonucunda bitirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

COĞRAFİK, TARİHSEL VE KÜLTÜREL AÇIDAN MEZOPOTAMYA

1.1. Mezopotamya Coğrafyası

İnsanlığın ortak mirasının en önemli kaynaklarından biri şüphesiz Mezopotamya bölgesi ve onun üzerine yazılmış kaynaklardır. Bu kaynaklara baktığımızda Mezopotamya bir coğrafik terim olmakla birlikte Sümer, Assur, Babil ve Akkad uygarlıklarını temsil eden toplu bir ismi de çağrıştırmaktadır.[4] Mezopotamya bölgesi ilk insanlardan günümüze kadar, konumundan dolayı sürekli önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Mezopotamya bölgesi tarihi, kültürü ve ekonomiyi şekillendirerek insanlık tarihinin ilk izleri açısından günümüze kaynaklık teşkil etmektedir.

Mezopotamya isminin kökenine de değinmek gerekirse; Mezopotamya Grekçe mesos (orta), potamos (ırmak) ve ia[5] (Yunanca yer isimlerine eklenen son ek) kelimelerinin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır.[6] Kavram genel itibariyle Fırat ve Dicle Nehirleri arasındaki bölgeyi tanımlamaktadır. Günümüzde; Irak Devleti topraklarının bir kısmını kapsamaktadır.

Mezopotamya Bölgesi; coğrafik olarak Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan alan olarak adlandırılır. Zamanla nehir yataklarının yer değiştirmesi de göz önüne alınarak geniş bir toprak parçasına yayılmıştır. Mezopotamya Coğrafyası, günümüzde doğuda İran, batıda Lübnan Dağları, Suriye Çölleri, kuzeyde Anadolu, Arabistan ve Toros, Zagros Dağlarının eteklerinde yer alır.[7] (Harita 1.1).

Mezopotamya Bölgesi verimli toprak parçası olarak bilinmektedir. Geniş, bereketli tarım alanları ile asırlardan beri akan Dicle ve Fırat nehirlerini içerisinde barındırmaktadır. Bununla beraber bölgesel farklılıklar da vardır. Geniş çöllerin bölgedeki varlığı örnektir.

---

[4] Ekrem Memiş, *Eski Mezopotamya*, Ekin Yayınları, Bursa 2015, s. 12.
[5] Stephan Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia,* Oxford University Press, Usa 2003, s. 2.
[6] Bülent İplikçioğlu, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, Marmara Üniversite Fen Edebiyat Yayınevi, İstanbul 1990, s. 147.
[7] Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıçtan Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

Çöllerde yaz sıcaklıkları 50 dereceye kadar çıkmaktadır. Dağ etekleri ise yağışlı ve verimlidir. Kışlar doğudan gelen hava akımları nedeniyle soğuk olur. Çöllerde yılın büyük bir bölümü yağışsız geçmektedir. Dağ eteklerine doğru yağışlar artarak tarım alanları genişlemektedir. Tarım alanlarının genişlemesi ile birlikte insanlık için yaşam alanları oluşur. Zagros Dağlarının etekleri bölgedeki ilk insanların yaşadığı Paleolitik dönem yaşam alanlarını barındırmaktadır. Zagros bölgesindeki Şanidar (Asiab) ilk Paleolitik yerleşim alanlarındandır.[8] Bölgedeki meşe, çam ormanları ve tarımsal buğday, arpa yenilebilen meyveler burada ilk köy yaşam alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mezopotamya Bölgesinin kuzeyinde fazla değişimlere rastlanmaz çünkü burada yer alan Mari ve Dicle Nehirlerinin yatakları sürekli kendini korumuş olup Assur Ninive ve Kalhu kentlerinin konumları tarih boyunca sabit kalmıştır. [9]

Mezopotamya bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda, bölgedeki ilk kanal ve baraj kalıntıları tespit edilmiştir.[10] Bu kanal ve barajların yapılmasının sebebi; Fırat ve Dicle Nehirlerinin birbirine en çok yaklaştığı, yağışın az, bölgenin engebeli vadi ve derin yataklarından dolayı bir takım zorluklar barındırmasıdır. Babil'in kuzeyine düşen bu bölge sulama sistemlerinin öncüsü kabul edilir.[11]

Babil toprakları ve Basra Körfezi arasında kalan alan Mezopotamya Bölgesinin en verimli toprakları ile kaplıdır. İki nehrin birleştiği konum olan bölge on binlerce yıldan bu yana verimli alüvyonların taşındığı yerdir. Bundan dolayı tarıma ve yaşamsal faaliyet yürütmeye olanak sağlayan bir ortam sağlaması nedeniyle çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Babil ve Akkad imparatorluklarının yerleşmesi ve büyümesinde önemli rol almıştır. Bu bölgede nehir yataklarının yer değişimlerine de rastlanmaktadır. Nehirlerin zamanla yataklarını değiştirmesinden dolayı nehir kenarında kurulmuş olan Nippur, Umma, Larsa gibi kentler zamanla nehirden uzak kalmışlardır.[12] İki ırmak birleşip Basra Körfezine dökülerek geniş bataklıklar ortaya çıkarmıştır. Bu bataklıklar bir set yaparak suların

---

[8] Yüksel Arslantaş, *Paleolitik ve Mezolitik (Epi- Paleolitik) Çağda Barınma*, Fırat Üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi, C.24, S.2, Elazığ 2014, s. 338.
[9] Köroğlu, s. 16.
[10] Andrew Colliens, *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu,* (Çev. Leyla Tonguç Basmalı), Alfa Yayınları, İstanbul 2019, s. 21.
[11] Köroğlu, s. 16.
[12] Köroğlu, s. 17.

denize ulaşmasına engel olmuştur. “Deniz Eli” kavramı da burası için kullanılmaktadır. [13]

1.2. Ana Hatlarıyla Mezopotamya Tarihi

Mezopotamya insanlık tarihinin beşiği ve ilk ayak izlerinin olduğu önemli bölgelerden birisidir. Tarih öncesi dönemi tanımlamak için bölgedeki çalışmalardan elimize geçen kaynaklar geçmişe ışık tutmaktadır. Özellikle 1800’lü yılların sonunda bölgede yapılan araştırmalar sonucunda binlerce çivi yazılı eser ele geçirilmiş olup bunlar tarihe önemli bir ışık kaynağı olmuştur. Bu çivi yazılı eserler dışında tarihi kent ve yerleşim yerlerinin maddi kalıntıları olan saraylar, mezarlıklar, çanak ve çömlekler de günümüze bilgi aktarmaktadır. Mezopotamya bölgesinde yapılan kazı çalışmaları sonucunda; aynı bölgede birden fazla topluluğun izine rastlanmaktadır. Bu kazı çalışmalarından bölgede farklı zamanlarda farklı toplumların yaşadıkları tespit edilmektedir.[14]

19. yüzyılda Avrupalı kâşifler ve araştırmacılar dünyaca ünlü bazı müzeler için tarihi eser toplamaya başladılar. Bu tarihi eserler arasında en dikkat çekenleri Mezopotamya bölgesinde bulunan çivi yazılı eserler ve höyük kazılarında elde edilen verilerdir.[15] Kazılar ve araştırmalar sonucunda gün yüzüne çıkarılan tarihi eserler tarihlendirme yapılarak kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tarih öncesi devirler Paleolitik, Mezolitik, Neolitik olmak üzere sıralanmıştır. Bu devirler belirlenirken genel itibariyle kullanılan taş aletlerin gelişmişliği dikkate alınmıştır.[16] Taş aletler tarihi sıralamada bize önemli bir yol göstermiş olduğu görülmektedir. Mezopotamya bölgesinin de tarihi sıralamasının şüphesiz en belirgin kaynakları taş devirleri, bölgede yaşayan uygarlıkların bırakmış olduğu çivi yazılı eserler ve kazılarda elde edilen verilerin işlenmesidir. Bu tarihi eserlere ait veriler incelendiğinde Mezopotamya bölgesi binlerce yıl boyunca sürekli hareketli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Mezopotamya başta Sümer (III. Ur Hanedanlığı), Assur, Babil, Akkad medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu

---

[13] Memiş, s. 7.
[14] Köroğlu, s. 23.
[15] Hasan Bahar, *Eski Çağ Uygarlıkları,* Kömen Yayınevi, Konya 2016, s. 30.
[16] Marco Lamoni, “A vital resource in prehistory: Water and settlement during the Pottery Neolithic and Chalcolithic periods”, *McDonald Institute for Archaeological Research,* Wiesbaden 2018, s. 7.

medeniyetler bölgenin tarihini belirgin bir şekilde etkilemiştir. Özellikle Sümerler ilk çivi yazılı eserler ile insanlık ve Mezopotamya tarihiyle birlikte aynı zamanda *"tarih Sümerlerde başlar"*[17] tezine de kaynak olmuştur.

Mezopotamya tarihini anlatmak şüphesiz çok zor bir durum çünkü verimli arazileri ve yaşamaya elverişli olmasından dolayı birden çok topluluğun yerleşim noktası olmuştur. Bu sebeple onlarca medeniyet ve kültürden bahsetmek gerekmektedir.[18] Bu bilgiler, sistemli kazılar sonucu, başta İngilizler ve Fransızlar olmak üzere 19. yüzyıl araştırmaları ve devamında yapılan çalışmalar sayesinde ortaya çıkmıştır.[19] Burada Eski Mezopotamya denilen yani Sümerler ile başlayıp, Akkad, Babil ve Assur ile devam eden süreçten kısaca bahsedilecektir.

Eski Mezopotamya tarih çizelgesi altıncı binyıldan itibaren kuzey ve doğu dağ eteklerinden yani Suriye çölünün kuzeyinden gelen Samilere yerleşme alanı olmuştur. Bundan sonra Sümerlerin güneydoğudan gelmesiyle beraber bölgede kozmopolitik nüfus yapısı ortaya çıkmıştır. Bu kozmopolitik hareketler sonucunda küçük köyler oluşmuş ve kentleşmeye doğru bir süreç başlamıştır. Sümerler ile ilgili en önemli detay MÖ 3200'de yazının keşfidir. Bu da yazılı tarihin sıfır noktasıdır. Diğer önemli bilgi de, 2900'de ilk Ur hanedanı zamanında bağımsız kent devletlerinin oluşmasıdır. MÖ 2330-2100 tarihleri arasında Sargon tarafından Sami bir toplum olan Akkad hanedanlığı kurulmuştur. Bölgede MÖ 2000–1750 yıllarında ilk Assur izlerine rastlanmaktadır ve MÖ 600 yıllarına kadar sürmektedir. Bölgedeki diğer önemli bir hanedan MÖ 1894 yıllarında görülmeye başlayan Babil'dir. Babil ile ilgili dikkat çeken bilgi, Hammurabi'nin siyasi birliği Babil Krallığı etrafında toplamasıdır. Hammurabi'den sonra gelen beş kral bu birliği korumuş olup devletleşme surecine önemli katkı sağlamışlardır. Kassitler'in ülkeyi istila etmesinden sonra Orta Babil döneminde bu siyasi birlik bozulmuştur. MÖ 1100–1000 yılları arasında Arami Sami toplumların burada hareketleri görülür. Bu dönemde Babil ve Assur arasında mücadele devam etmiş, Assur egemenliği üstün gelmiş ve kültürel açıdan sağlam bir toplum olan Babil etkileri devam etmiştir. MÖ

---

[17] Samuel Noah Kramel, *Tarih Sümer'de Başlar,*(Çev. Muezzez İlmiye Çığ), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 1-6.
[18] Hans J. Nissen*, Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri(İ.Ö. 9000-2000),* (Çev. Z. Zühre İlkgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 3.
[19] Köroğlu, s. 31.

539-330 yılları arasında Perslerin hâkimiyeti olup Mezopotamya'da Aramileşme sureci hızlanmıştır. MÖ 330 yılında İskender'in Mezopotamya bölgesine hâkim olmasıyla beraber bölge eski kültür ve siyasal önemini yetirmiş olup yeni bir çağın kapısını aralamış oldu.[20]

1.3. Siyasi ve Kültürel Açıdan Mezopotamya

Mezopotamya bölgesini siyasi ve kültürel açıdan değerlendirmek için bölgede yaşayan medeniyetlerin tarihini incelemek gerekmektedir. Mezopotamya bölgesinin tarihi ve kültürel yapısı incelendiğinde kültürel bilgi birikimi üzerine kurulu bir kültürel yapıya sahip olduğu görülür. Bunun nedeni başta Sümer, Babil, Akkad, Assur gibi büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasıdır. Mezopotamya Bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkan sonuç farklı dönemlerde, farklı milletlerin varlığından dolayı kazı bölgelerinde birden çok katman vardır. Bu katmanlarda farklı toplumlara ait izlere rastlanmaktadır.[21]

Eski Mezopotamya medeniyetleri haricinde başta Persler olmak üzere Aramiler, Elamlar, Romalılar, Sasaniler, Safeviler, Osmanlılar, İngilizler ve günümüzde Irak Devleti ağırlıklı olmak üzere bir çok modern çağ toplumları Mezopotamya'da hüküm sürdürmüşlerdir.[22]

Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda; avcı toplayıcı bir kültürden mağara yaşamına dair izlere rastlanmıştır. Sümerlerden önce yazılı bir kaynağa rastlanmamaktadır. Yazının icadından önceki Mezopotamya toplumları "Önsümer (Halaf ve Obeyd)" olarak adlandırılmaktadır. Fırat nehrinin en eski toplamları da "Protofıratlılar (Ubaidliler)" olarak adlandırılır. Bunlar avcı toplayıcılıktan sonraki köy yaşamının öncü kurucularıdır. Kilden yapılmış kapların ilk kullanımları burada görülmektedir. Mezopotamya Bölgesinin Neolitik dönem ilk kültür temsilcileri Halaf ve Obeyd'dir.[23] Tarihçiler bu dönemi, tarıma geçişin ilk evreleri olmasından dolayı çok önemsemektedirler. Tarım yerleşik hayata geçişin başlangıcıdır. Avcı ve toplayıcı toplumlar yiyecek ve barınma ihtiyaçlarından dolayı sürekli hareket halinde

---

[20] Jean Bettero, Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi,* (Çev. Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 11.
[21] Murat Tekin, *Eski Mezopotamya'da Coğrafi ve Etnik Yapı,* Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C.2, 2014, s. 114-115.
[22] Mezopotamya, *Wikipedia*, 21.01.2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya
[23] Köroğlu, s. 43-46

olmuşlardır.[24] Tarım hareket halindeki toplumları yerleşik hayata geçirmiştir. Bundan dolayı tarımın keşfi önemlidir. Tarımla birlikte Mezopotamya toplumları tarihleşme, devletleşme, uluslaşma surecini başlatmıştır. Madeni kapların toplumsal hayatta kullanıma girmesiyle yeni bir toplumsal gelişme olmuştur.[25] Tarımsal bir devirden sonra gelişmeye açık bir dönem ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere toplumda avcı-toplayıcı, tarım ve sonrasında madeni kültürel bilgi birikimi devam etmektedir. Madenle birlikte güç ilkesi toplumlar arasında daha belirli olarak hissedilmiş olup, madeni kullananlar maddi üstünlük sağlamışlardır. Mezopotamya toplumları madeni, başlıca tarımsal faaliyet araçlarında kullanmışlardır.[26]

Yukarıda kültür birikiminde bahsi geçen konular, diğer toplumlarda olduğu gibi Mezopotamya kültürlerinde de hemen yaşanmamıştır. Dönemin ulaşım ve iletişim kanalarının yetersiz oluşu bu sureci uzatmıştır. Genel olarak madenin toplumda kullanılma sureci MÖ 6000-3000 yılları arasında olduğu görülmektedir. Bu madenleşme dönemi, Hassuna Kültürü, Ninive Kültürü, Tell Halaf Kültürü ve El Ubeyt Kültürü olmak üzere dört kültürden oluşmaktadır. Bu kültürler incelenince başlıca kültürel aktarmaları genellikle kil kaplar, mızrak uçları, küpeler ve tarımsal faaliyetler için kullanılan araç gereçler gelmektedir.[27]

Halaf ve Obeyd Kültürleri döneminde genelde Ana Tanrıça (Toprak Ana) figürleri kültür aktarılmasına ön ayak olmuştur. Ölü gömme gelenekleri ve Ana Tanrıça (Toprak Ana) figürleri bu dönemde oluşmuştur. Mezar hediyelerinden ahiret inancı olduğunu görmekteyiz. Halaf ve Obeyd dönemle ilgili ifade edilecek diğer bir nokta ise, fazla ürün ve ticaretin oluşmasıdır.[28]

Mezopotamya'da kültürün öncüleri ilk toplumlar olmakla birlikte Sümer, Babil, Akkad, Assur gibi ilk devletler de kültüre önemli katkılarda bulunmuşlardır. Sümerlerin yazıyı buluşu ve ilk şehir devletleri şüphesiz Mezopotamya kültürü için çok önemlidir. Yine Sümerler döneminde matematik, tıp ve Babiller döneminde astronomi ile ilgili gelişmeler mevcuttur. Mezopotamya toplumları genellikle göç

---

[24] Jared Diamond, *Tüfek Mikrop ve Çelik,* (Çev. Ülker İnce), Pegasus Yayınları, İstanbul 2018, s. 115.
[25] Robert W. Ehrich, *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago Press, Chicago 1965, s.139.
[26] Memiş, s. 17.
[27] Firuzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi,* Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1983, s. 24.
[28] Kınal, s. 31-32.

dalgaları ile oluşmuş olup sürekli bilgi birikimi görülmüştür. Bu bilgi birikimi toplumların kendi aralarındaki bilgi aktarımıdır. Aramice, Sümerce, Akkadca ve Hurrice başlıca görülen dillerdendir.

Mezopotamya bölgesinin siyasi yapısı da coğrafyadan etkilenmiştir. Fırat ve Dicle Nehirleri arasındaki verimli araziler üzerinde kurulan Mezopotamya devletleri sürekli bir çatışma ve yer değiştirmeye sahne olmuştur. Tarihte bilinen Sümer, Assur, Babil, Akkad gibi büyük medeniyetler hep buralarda var olmuşlardır. Özellikle göç dalgaları sayesinde siyasi yapısı sürekli hareketli olmuştur. Arami ve Asya kökenli göçler siyasi yapıyı değiştirmiştir. Günümüzdeki göçler gibi tarihteki göçler de yerleştikleri bölgeleri değişime tabi tutmuşlardır. Siyasi üstünlük genellikle madeni gelişmeler sonucunda güçlenen toplumlar lehine olmuştur.

1.4.Mitoloji ve Dini İnançlar Açısından Mezopotamya

1.4.1. Mezopotamya Mitolojisinin Genel Hatları

Mezopotamya mitolojisinin ana hatlarını incelemeden önce "mitoloji" kavramı hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Tarih sahnesine çıkan ve varlığını bir şekilde devam ettiren toplumların destansı anlatımları olmuştur. Bu destanlar kimi zaman bir kahramanlık öyküsü, kimi zamanda dini inanç sistemi ve olayları aktarmaktadır. Mitler genel itibariyle sözlü geleneğin bir ürünü olmaktadır. Yazının icadından önceki toplumlar kahramanlıklarını ve inançlarını sözlü anlatım ile aktarmışlardır. Yakın zamana kadar birçok doğu milleti bu geleneği devam ettirmiştir. Yazının bulunmasıyla bu mitler yazıya aktarılmıştır. Kabul etmek gerekir ki, sözlü anlatım değişime ve eklenmelere açıktır. Bu sebepten dolayı mitolojiye konu olan olaylar toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Farklı toplumlara ait Tufan mitolojilerine baktığımızda ana tema bir olmakla birlikte, isimler ve kahramanlar bir şekilde değişiklik göstermektedir. Ana temaların sel, ceza ve yaratıcının hoşnutsuzluğu görülmektedir. Bu değişimlerin sözlü geleneğin ürünü olduğunu düşünmek mümkündür.

Mitoloji kelimesi dilimize Fransızcadan geçmiştir. Yunanca "mitologya" (mythos-logia) olarak iki kelimenin birleşmesinden oluşmaktadır. "Mythos" kelimesinin karşılığı genel olarak söylem, öykü, söylenti ve masalsı öykü olarak

geçer. “Logia“ semavi bir kavram olarak bilinir ve kehanetler anlamına gelmektedir. Mitolojiyi ise, giderek uydurulmuş öyküler olarak tanımlamak mümkündür.[29]

Mitolojiyi uydurulmuş öyküler olarak tanımlamak mümkün olsa da, ayrıca eski çağ insanlarının dini ve tarihi olayların öykülerle anlatılması şeklinde de anlaşılabilmektedir. Birçok tarihi olayı mitlerden yararlanarak anlamaya çalışmaktayız. Tufan olayını bir semavi cezalandırma ya da doğal afet olarak anlamak için tarihe bakmak gerekmektedir ve dolayısıyla mitolojiler kısmen tarihi bir olayın anlaşılmasına yardımcı olabilmektedir.

Mezopotamya mitolojisinde din olgusuna çokça rastlanmaktadır ama bu mitolojinin din algısını verdiği anlamına gelmemektedir. Mitoloji bir anlatı, öyküleştirmedir. Mezopotamya’da mitolojinin dinle ilişkilendirilmesi buradaki toplumların ağırlıklı olarak din içerikli efsanelerinin olmasıdır. Mezopotamya mitolojisinde kahramanların ve semavi güçlerin yüceltilmiş olduğu genel olarak görülmektedir. Bu kimi zaman semavi gücü hissettirmek, kimi zamanda semavi gücün temsilcisi olan insanları yüceltmek için kullanılmıştır. Kral kendini yüceltirken mitolojik kavramlara ve hayal gücüne başvurmaktadır. Kendini diğer insanlardan daha yüce ve güçlü göstermek isteyen krallar her zaman dini mitlere başvurmuşlardır. [30]

Mezopotamya mitolojisinde insanlar, ilk olarak tanrılara köle ve hizmetçi olarak yaratılmışlardır. İleri ki zamanlarda tanrılar insanlara akıl vermiş ve onları özgürleştirmiştir.[31]

Mezopotamya’da yaşayan toplumlar, genellikle çok tanrılı bir inanışı benimsemişlerdir. Bu sebeple mitolojide birçok tanrı ismi geçmektedir. Mezopotamya tarih, kültür ve medeniyette olduğu gibi inanç boyutuyla da kültürel birikime sahipti. Mezopotamya bölgesi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve çok sayıda göç dalgasına maruz kalmıştır. Mezopotamya’daki bu kültür birikiminde olduğu gibi mitolojik kavramlar da iç içe geçmiştir. Sümer dini genellikle Mezopotamya toplumları tarafından benimsenmiştir. Mezopotamya mitolojisi

---

[29] Derman Bayladı, *Mitoloji Sözlüğü,* Say Yayınları, İstanbul 2005, s. 7.
[30] Jean Botero, Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, (Çev. Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 84.
[31] Botero, Kramer, Mezopotamya Mitolojisi, s. 84.

incelendiğinde açıkça görülmektedir ki; isimler değişmiş olsa da tanrıların görevleri aynıdır. Örneğin: Sümerler'de yeryüzünü yöneten baş tanrı Enlil, Sami toplumlarda Ea olarak geçmektedir. Sümer'de aşkın yanı sıra savaşı, gücü simgeleyen tanrı İnanna, Sami toplumlarda İştar olarak anılmaktadır. Sümer'lerde gökyüzü tanrısı An ama Sami toplumlarda karşılığı Anu olarak geçmektedir. Tanrı isimleri gibi mitolojiye konu olan tufan ve yaratılış gibi konularda Sümerler'de olduğu gibi Akkad ve Babil mitolojisine de geçmiştir.[32] Her ne kadar bu geçişler bazı bilim insanları tarafından bütün dinlerin ve mitolojilerin kaynağı olarak Sümer gösterilse de, biz buna katılmamaktayız. Çünkü bu düşünce biçimi, Sümerler'den öncesini yok saymak anlamına gelmektedir. Bu düşünce biçimi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Sümer MÖ 4. binli yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Halaf ve Obeyt dönemleri MÖ 5600 yıllarına denk gelmektedir.[33] Yakın zamanda kazıları yapılan Göbekli Tepe kazı alanları MÖ 12000[34] yıllarına kadar insanlık tarihini bölge de geri götürmektedir. Sümer mitolojisi ve dinlerinin kaynakları bu toplumlarda olabilir.

Mezopotamya mitolojisine konu olan başlıca mitlere ve tanrılara da kısaca değinmek gerekirse; özellikle Aden Bahçesi, Yaratılış, Tufan, Gılgamış, Babil Kulesi ve Nemrut gibi mitler ön plana çıkmaktadır. Bunlardan bazıları güncel tartışmalarında hala yerini korumaktadır. Tevrat ve bazı kutsal kaynaklarda Mezopotamya mitolojisine konu olmuş mitlere çokça yer verilmiştir. Kent devletleri şeklinde yönetilen Mezopotamya'nın tanrıları da şehre göre değişmekte olup en çok öne çıkan şehir de Nippur olarak tarihi kaynaklarda yer almıştır. Baş tanrı Enlil, Nippur'da bir tapınağa sahiptir. Enlil hava ve fırtına tanrısı olarak anılmaktaydı. Erken dönemde Enlil'den önce cennet tanrısı olarak An vardı. Enki su ve toprak tanrısıdır. Ninhursag dünya tanrıçadır. Assur'da hava tanrısı Aşur'dur. Marduk Babil'in baş tanrısıdır. Sümer ay tanrısı Sin'dir. Sümer aşk tanrıçası İnanna'dır. Utu (Sümer), Şamaş (Babil) güneş tanrıçasıdır. [35]

---

[32] *Mezopotamya Mitolojisi*, *Wikipedia*, 11.11.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya_mitolojisi
[33] Köroğlu, s. 211.
[34] Collins, s. 42.
[35] Jean Botero, Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, (Çev. Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 116.

Ana hatlarıyla Mezopotamya mitolojisini değerlendirmek gerekirse; çok tanrılı bir sistemden türemiş oldukları ve kentler arasında tanrı isimleri farklılıklarının bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Genellikle tanrılar Sümer kökenli bir yapıya sahiptir. Tanrılar kendi aralarında bir nevi görev dağılımı yapmışlardır, ya da bütün bunları yöneten bir semavi gücün farklı vasıfları dağıtılmıştır. Mezopotamya mitolojisi incelenince görülüyor ki, semavi ve çok tanrılı inançların kaynağı bu bölgeye dayanmaktadır. İlahi dinlerin kutsal kitapları ve tarihi kaynakları da, köken olarak Mezopotamya bölgesini göstermektedir.

1.4.2. Erken Dönem Mezopotamya İnanç Biçimleri

Politeist bir inanç sistemine sahip olan Eski Mezopotamya toplumlarında, diğer bütün inanç sistemlerinde olduğu gibi büyük bir güce tapınma ihtiyacı söz konusudur. Doğaüstü kavramlara inanan Mezopotamya toplumları zamanla inandıkları ilahları kişiselleştirmişlerdir. Böylelikle iletişimi daha kolay yaptıklarını düşünmüşlerdir. Bununla birlikte Mezopotamya toplumları monoteist dini yapılardan da etkilenmişlerdir. Bilim insanları bu konuda genellikle bütün dinlerin kaynağı olarak Sümer inanç sistemi ve mitolojisini göstermektedir.[36] Bu çalışmada ele alacağımız hususlardan biri de, durumun böyle olup olmadığı ile ilgilidir. Her şeyin bir başlangıcının olması gerektiği düşüncesinden hareketle Sümer öncesinin de düşünülmesi gerekmektedir.

Sümer inanç sisteminin bu kadar etkili olmasının sebebi ilk kez yazının burada ortaya çıkmasındandır. Çivi yazılı[37] eserlerin oluşturulması, daha önceki mitoloji ve söylemlerin bu dönemde yazıya geçirilmesi Sümer dini inanç sistemini baskın kılmıştır. Mezopotamya toplumları olan Babil, Assur ve Akkad'a baktığımızda Sümer inanç sisteminin baskın geldiğini görmekteyiz. Bu da yazının toplumda etkili olduğunu ve aktarımın yazı yoluyla geçtiğini göstermektedir.

Şüphesiz her toplumun bir düşünce yapısı olmakla beraber, toplumların birbirlerinden etkilenmesi de söz konusudur. Genel olarak Mezopotamya bölgesinin tapınım olgusunun ön planda olduğunu görmekteyiz. İlahi güç insanın faydasını

---

[36] Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Yayınları, Isparta 2016, s. 15.
[37] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 15.

gözetmektedir. Böylelikle bu fayda ve mesajın karşılığı olarak da tapınım bekler ve bunun karşılığını da ceza ve ödül olarak vermektedir.[38]

Sümer inancının bilinen en eski inanç sistemi olduğunu Bettero ifade etmektedir. Bununla beraber kaynağının olmadığını ve bundan dolayı belirsizlik olduğunu da belirtmektedir. Bettero'nun böyle düşünmesinin sebebi yine yazılı eserlerin olmamasıdır. Yazılı eserlerin yorumlanması bizi kısmen Sümer İnanç biçimleri ile ilgili bilgiye götürmektedir. Bu eserler; tabletler, kabartmalar ve mitolojik olaylardır. Sümer inancının baskın olmasının bir sebebi de düzenli bir din olmasıdır.[39]

Erken dönem Mezopotamya inancının temel kaynaklarının Sümer kökenli olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu da 19. yüzyıl başlarına kadar Heredot gibi tarihçilerden duyulmaktaydı. Bu bilgiler de genellikle Kitab-ı Mukeddes ve Rahip Berossos'un kaynaklarına dayandırılıyordu. Bu durum çivi yazısının çözülmeye başlanması ile farklı bir boyut kazandı. Dünya genelinde özellikle İngiliz bilim insanları tarafından birçok kazı yapılmış ve birlerce tablet bulunmuştur. Bunları çözmek çok zor ve zaman almıştır. Ancak G. Grotefend'in Farsça yazıtlardan yola çıkarak birçok tablet çözülmüş ve merak uyandıran konular gün yüzüne çıkarılmıştır. Özellikle Assurbanipal'ın Ninova'daki kütüphanesi tarih için önemli bir kaynaktır. Kazılar sonucunda binlerce yazılı tablet ele geçmiş ve dünya tarihine önemli katkılar sunmuştur. Bulunan eserler British Müzesinde muhafaza edilmektedir.[40]

Bu eserler arasında Gılgamış ve tufan mitolojisinin Sümerce metinlerine rastlanmaktadır. Bunların yanında Sümer dininin en üst katında "An", "Anu" bulunur ve bu yüksek ulu anlamına gelmektedir. Sümer ve Babil'de An ve Anu olarak ifade edilen ilah aynı zamanda semavi dinlerdeki Allah kavramına denk gelmektedir.

---

[38] Rıza Belecen, *Eskiçağ Mezopotamya İnanç Sisteminde Tapınakların (Zigguratların) Yeri ve işlevleri,* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2015, (Yüksek Lisans Tezi), s. 9.
[39] Belecen, s. 10.
[40] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 15.

Bütün diğer tanrılar ve varlıklar ona tapınmak için vardır.[41] Yaratılış efsanesine göre sonsuz gücün sahibi Nammu tarafından yaratılmıştır.[42]

Mabetler devlet işleri ve yönetimin yapıldığı yerlerdi. Bununla beraber krallar bu mabetlerde yaşar ve bu mabetlere de Ziggurat denilirdi. Merdiven basamakları şeklinde tasarımı yapılmış olan mabetler yüksek bir noktaya ulaşmayı hedefler. Mitolojide konu olan zigguratların göğe kadar uzadığı söylenir (Resim. 1.1). Zigguratlar, Babil Kulesinin öncüsü kabul edilir. Yapılan araştırmalar yüksekliğin bahsi geçen kadar olmadığını göstermekte ve bu da mitolojilerdeki anlatıların abart yönüne işaret etmektedir. Bu mabetlerde tanrılar meclisine de rastlanır. Sümer toplumunda kentleşme genel olarak tapınaklar çevresinde toplanılırdı.[43]

Sümerliler hakkında bilinen bir nokta da, Sümerlilerin bir ahiret inancına sahip olmalarıdır. Bu ahiret inancında, yani öteki dünya inancı, bildiğimizden farklı olarak ceza ve ödülün olmadığı bir ölüm diyarının olacağı ve bundan dolayı ne kadar fazla yaşanırsa o kadar karlı olunacağı fikri ve inancı vardır. Ayinlerde aynı zamanda rahip kral olan yöneticiye önemli işler düşmekteydi. Ayinleri kendisi yönetirdi. Diğer dinlerde olduğu gibi kurban verilir ve sunum yapılırdı. [44]

Erken dönem inanç biçimlerinden birisi de Assur, Babil ve Akkad dinleriydi. Bu dinler, Sümer dininin devamı konumunda olmuşlardır ve Sami etkisi ile şekillenmişlerdir. Ayrıca bu dinler politeist bir inanca sahiptiler. Doğa olayları zamanla kişiselleştirilmiştir. Hammurabi, Babil'i en önemli şehir ve başkent yaptı. Marduk bu dönemde en büyük tanrıdır. Babil onun tapınım merkezi olmuştur. Assur'da Marduk'un karşılığı tanrı Assur olmuştur. Genellikle aynı görevi görmektedir. Teslis inancının ilk örnekleri bu dönemde görülür. Yine destansı kahraman ve olaylar bu dönemde de göze çarpmaktadır. Bu destanlar ve kahramanlar doğaüstü kavramlardır. İlahi dinlerde yer alan melek kavramı, Mezopotamya inancında tanrılaşmıştır. İnanç sistemi kendinden önceki inanç sistemi ile bağlantılı

---

[41] Mircea Eliade, *Die Religionen Und Das Heilige*, Insel Publisher, Salzburg 1954, s. 92-94.
[42] Eyyüp Ay, *İlahi Mesajın Kadim Medeniyetlerdeki İzdüşümleri,* İslami Araştırmalar Dergisi, C 9, Kırıkkale 1996, s. 189.
[43] V. Gordon Childe, The Urban Revolution, *The Town Planning Review*, Vol. 21, 1950, s. 3-17.
[44] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 18.

olup, inanç sistemi kendinden sonraki dönemlere de aktarılmıştır. Eski çağ Mezopotamya inanç sistemi bir bütünlük göstermektedir.[45]

Mezopotamya uygarlığının dini yapısı aynı zamanda hukuk sistemini de etkilemiştir. Çivi yazılı hukuk kayıtları vardır. Hukuk sistemi dini normlar ve örflere bağlıydı.[46] Bu kayıtların çözülmesi ile birlikte görülüyor ki diğer birçok alanda olduğu gibi eski Mezopotamya uygarlıklarında dini yapı hukuk sistemini etkilemiş ve bununla ilgili güneş tanrıçası Şamaş görevlendirilmiştir.[47]

Genel olarak eski çağ Mezopotamya inancını değerlendirmek gerekirse; çok tanrılı bir sisteme sahiptir. Tanrıya hizmet etmek öne çıkmaktadır. Dini yayma amacı bulunmamaktadır. Ahiret inancı olmakla beraber ödül ve ceza sistemi bu dünyada uygulanan bir sistemdir. Yeraltı ölüler diyarının varlığından bahsedilir. Burada nasıl bir yaşam olduğu konusunda belirsizlik vardır.[48]

1.4.3. Son Dönem Mezopotamya İnanç Biçimleri

Mezopotamya bölgesi inanç açısından başlangıçtan beri hep hareketli bir bölge olmuştur. Eski Mezopotamya tarihinden, yeni döneme kadar bakıldığında bütün inançların beşiği ve başlangıç noktası olmuştur. Politeist ve monoteist inançların görüldüğü bu bölge, aynı zamanda ilahi (semavi)[49] dinlerin peygamberlerinin mesaj getirdiği bir bölgedir. Bereketli hilal bölgesiyle birlikte hep bir inanç merkezi olmuş olup günümüzde de Müslüman, Hristiyan, Yahudi ve Süryani gibi kadim inançların merkezidir. Tez çalışmamızın bu başlığı altında tek tanrılı ve semavi dinler olarak tabir edilen; İslam, Hristiyanlık ve Yahudi inançları ele alınacaktır.

1.4.3.1.Yahudilik

Yahudilik dini, monoteist dinler diye tabir edilen semavi dinler arasında yer almaktadır. Bunlar arasında en eski yazılı ve sözlü tarihe dayanan din Yahudiliktir.

---

[45] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 21.
[46] Yusuf Kılıç, *Eski Çağ Aile Hukuku,* Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s. 13.
[47] Yusuf Kılıç, Elvan Eser, *Eski Mezopotamya Hukukunda Dini Normlar*, Bilgi dergisi, C11, 2016, s.133.
[48] Belecen, s. 28.
[49] Muhammet Yeşilyurt, İbrahimi Dinler Kavramsallaştırmasının Tarihi, *Bilimname Dergisi*, C.28, 2019, s.191-241.

Yahudilerin tarihi konusunda çok çeşitli söylemler vardır. Kendine has bir dini grup olan bu toplum oluşum evreleri çok karmaşıktır. İbraniler olarak tarih sahnesinde ilk isimlerini duyduğumuz bu toplum, Kenan diyarında yaşamaktaydı. Kendilerine İbrani demelerinin sebebi ise Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerini ifade ettiklerinden dolayıdır.[50]

Yahudilik ile ilgili diğer bir belirsiz konu ise, din ve ırk konusunda bir netliğe sahip olmamasıdır. Bu konuyu tarihi kronoloji ile takip ettiğimizde, bir ırk olarak ortaya çıkıp ileri ki dönemlerde dini bir unsur olmuştur. Bunun sebebi kendilerine gönderilen peygamberlerden kaynaklanmaktadır. Bugün İsrailoğulları olarak İsrail devletinde yaşayan bu toplum din eksenli bir ırk haline gelmiştir.[51] Özellikle yaratıcı tarafından İbrahim Peygambere vaat edilmiş ve onun soyundan gelenleri seçilmiş olarak görmüştür. Yaratıcı Sina Yarımadasında İsrail topluluğunu kendine muhatap olarak seçmiş ve semavi kitap olarak Tevrat'ı vermiştir. Bundan dolayı kendini üstün ırk olarak gören bu toplum zamanla siyasal bir dini cemaat haline gelmiştir. Tarihçilerin din, ırk veya cemaat dememelerinin nedeni bu karmaşadan kaynaklanmaktadır. Güncel olarak batığımızda İsrail, Yahudilik dinini benimsemiş bir ırk haline gelmiştir. Yeryüzünde toplamda 20 milyon civarında Yahudi olduğu tahmin edilmektedir. Bunların büyük bir çoğunluğu Amerika, Rusya ve Fransa'da yaşamaktadır. Bu toplumun en belirgin öne çıkan grubu ise yaklaşık olarak 3 milyon civarında olan İsrail devleti sınırları içinde yaşayanlardır. Bu grup sonradan bölgeye gelmiş olup arazi satın alma yoluyla bu bölgeye yerleşmişlerdir. Güncel olarak Filistin toprakları üzerinde hak dava ederek, işgalci bir siyaset izlemektedirler.

Yahudi dini dört ayrı isimle anılmaktadır. Bunlar İbrani, Yahuda, Musevi ve İsrail'dir. Yahudi ismi Yakup Peygamberin 4. oğlu olan Yahuda'dan (Yuda) gelmektedir. Önceleri kabile ismiyken sonrasında genel isim haline geldi. İsrail, Yakup Peygamberin diğer ismidir ve "Tanrıyla uğraşan" anlamına gelir. İbrani kelimesi daha çok İbrahim Peygambere dayanmakla beraber, ayrıca İbri kabilesine de dayanır. Musevi ismi ise Musa Peygambere dayandırılır. Bugün Yahudi ya da

---

[50] Roger Garaudy, *İlahi Mesajın Toprağı Filistin,* (Çev. Cemal Aydın), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 71-72.
[51] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 215.

Musevi kavramları daha çok kullanılmaktadır. Şu anda Yahudilik Musa Peygamberin izini takip etmektedir.[52]

Musa Peygamber tarihi kaynaklara göre MÖ 1250 yılarında yaşamıştır.[53] Kutsal kitabı Tevrat'tır. Tevrat; Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bilinen 46 Tevrat olmakla beraber 24 tanesi esas alınmıştır.[54] Tevrat'a göre Musa Peygamber Levi soyundan gelmektedir. Soyu İbrahim Peygambere dayanmaktadır. Tarihi kaynaklara göre Mısır firavunu ile olan mücadelesi ve Mısır toplumunu hidayete davet ettirmek üzere görevlendirilmiş bir peygamberdir. Sarayda büyümüş ve iyi eğitim almıştır. Mısırlıların kötü muamelesine karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda bir kişiyi öldürmüş ve kaçmıştır. Bundan sonra peygamberlik ve kaçış döneminde farklı diyarlar tercih edilmiştir. (Harita 1.2).

Yahudiliğin kökenleri Eski Ahit ve Yeni Ahit bölümleri vardır. Tarih öncesi bölümü Eski Ahit'tir. Örf ve toplumsal değerler ön plandadır. Yeni Ahit'te peygamberlik dönemine denk gelir ve son dönemi kapsar. Burada ifade edilmesi gereken diğer bir konu da dini kaynaklar genellikle öğüt vericidir. Tarihi olaylar çok geçmez ve öğütler de genellikle kıssalarla verilmektedir. Yahudi dini kaynakları tarihi ve mitolojik[55] olaylarla doludur. Bu da bize sonradan eklemeler olduğunu göstermektedir.

MÖ 721 yılında İsrail Devleti Assurlular tarafında yıkıldı. Yahudilerin büyük sürgünü ve göçü başlamış oldu. 2. Sargon İsrailoğullarını Mezopotamya'ya sürgün etti.[56] Bu sürgünler MÖ 538 yılında Farslıların Babil'i işgal etmesi ile son buldu. Serbest kalan İsrailliler buradan dağılmış oldular. Bazıları kendi yurtlarına dönerken bir kısmı da sürgün ülkesinde devam etmiştir.[57]

---

[52] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 216.
[53] Tekvin, XXXII s. 22-32.
[54] Mustafa Kırkız, *Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebi Yorumu,* (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2009, s. 41.
[55] Şehmus Demir, *Mitoloji Kuran kıssaları ve Tarihi Gerçeklik,* Beyan Yayınları, İstanbul, s. 7.
[56] Ahmet Çelebi, *Yahudilik,* (Çev. Ahmet Büyükçınar, Ömer F. Harman), Kalem yayınları, İstanbul 1978, s. 68.
[57] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 228.

Günlük bir dini yaşamı olan Yahudiliğin asıl hedefi Yahudi şeriatını yaşamaktır. Günlük yaşamdaki ibadetler ile öne çıkar. Eski Ahit bilinmemekle beraber, Yeni Ahit'te monoteist bir din anlayışı ve ahiret inancı vardır. Yaratıcı ve kul arasında mesajı getiren peygamber haricinde kimse yoktur. İbadet mabet ve evde yapılır. Kendilerini üstün ırk olarak görürler. Bu üstünlük İbrahim Peygamber ve yaratıcı arasındaki sözleşmeye dayandırılır.[58]

Sonuç olarak Yahudilik dini Eski Ahit ve Yeni Ahit olarak ayrılır. Eski Ahit'te eklemeler olduğu ve bazı tarihi olayların imkânsız ve uzlaşımdan uzak olduğu görülmektedir.[59] Kutsal kitap Tevrat beş bölümden oluşur. Monoteist bir inanç sistemi görülür. Arami göçlerinden etkilenmiş olup bundan dolayı dağılmışlar. Başlıca diyarları Kenan bölgesidir. Üstün ırk politikası izlemişlerdir. Bir Yahudi başka bir dine geçemez. Bu büyük günahlardan sayılır. Geçmesi halinde Ahit bozulmuş olur. Yahudiler İsrail Devleti içerisinde varlığını devam ettirip, vaat edilen topraklar için işgalci bir politikaları sürdürmektedir.

1.4.3.2. Hristiyanlık

Hristiyanlık Yahudilikten sonraki ikinci monoteist yani tek tanrılı dindir. Hristiyanlığı aynı zamanda Yahudiliğin devamı olarak görebiliriz. Bazı kesimlere göre, Hristiyanlık Museviliğin devamı ve mezhebidir. Hz. İsa'nın son dönem havarilerinden Pavlus'un fikirleri ile bağımsız bir din olmuştur.[60] Günümüzde baktığımızda Hristiyanlığı kesin çizgileri olan monoteist din olarak görmek gerekmektedir.

Hristiyanlık MS 1. yüzyıla dayanmaktadır. Semavi dinlerdeki mesajcı yöntem burada da devam etmektedir. Musa Peygamberden sonra topluma yeni bir mesajcı gelmiş ve bu kişi İsa Peygamberdir. Semavi dinlerde hep sure gelen yaratıcı ve insan arasında mesajı aktaran kişi olan peygamberler arasında Hz. İsa'nın farklı bir durumu vardır. Kısmen eski Mezopotamya inançlarındaki melek ve peygamberin tanrılaştırılması burada da karşımıza çıkmaktadır. Hz. İsa ile ilgili birçok fikir vardır. Bunun sebebi ise Hz. İsa'nın doğumu ve ölümünün normal bir insan ile aynı

---

[58] Tekvin, 17-9.
[59] Maurice Bucaille, *Müsbet ilim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an,* (Çev. M. Ali Sönmez), Diyanet İşleri Yayınları, İstanbul 1987, s.76.
[60] Fuat Aydın, *Pavlus Hristiyanlığına Giriş*, Eski Yeni yayınları, İstanbul 2011.

olmamasıdır. Babasının olmaması ve çarmıha gerilip öldürülmesi üzerine birçok farklı fikir vardır. Bunların bazıları; Hz. İsa'nın akrabası olan Yusuf'tan olma olduğu, diğer fikirlerde onun babasının olmadığı annesinin karnına mucizevi bir şekilde yaratıcı tarafından anne rahmine yerleştiğidir. Ölümü ile ilgili de iki ana fikir vardır. Bir fikre göre çarmıha gerilerek öldürüldü ve gömüldüğü üzerinedir. Diğer bir fikre göre de İsa Peygamber Allah tarafından göğe yükseltildi ve onu öldüremediler. Mesih inancı da buradan doğmuştur. Mesih'in görevini bitirmediği ve ahir zamanda tekrar dönüp bu görevi yerine getireceği ve aslında ölmediği söylenmektedir.[61]

Hz. İsa Filistin'in Nasaret bölgesinde Roma valisi Herodes zamanında doğmuştur. Annesi İsrailoğulları'ndan İmran'ın ailesindendir. (Resim.1.2). Doğumu mucizevidir. Bundan dolayı annesi ile yakın çevresinin bu durumu topluma kabullendirme sureci vardır. Bu süreçte dışlanma ve saldırılara maruz kalmışlardır. Nihayetinde kendisine verilen kutsal kitabı İncil'in mesajlarını yaymak üzere çalışmıştır.[62]

İncil kitabı Kitab-ı Mukaddes'i oluşturan ikinci bölümden olan Yeni Ahit'in ilk 4 bölümüdür. Bunlar Matta, Luka, Yuhanna ve Markos'tur.[63] Kitab-ı Mukaddes ise Eski ve Yeni Ahit olmak üzere iki bölümden oluşur. İncil'de Yeni Ahit içinde yer alır. Eski Ahit'te genel olarak Yahudilik dininin kural ve kaideleridir.[64]

Mezopotamya bölgesinden doğmuş ve bugün birçok ülkede ve millete varlığını sürdüren Hristiyanlık; çoğunluğu Avrupa'da olmak üzere dünyanın her tarafına yayılmıştır. Yaklaşık olarak 2 milyar nüfusa sahiptir. Kutsal kitapları İncil'in birçok versiyonu vardır. Bunlar Yeni Ahit'in ilk dört bölümüdür. Birçok tarikat ve mezhebe ayrılan Hristiyanlık; bugün kabul görülen Protestan, Katolik ve Ortodoks mezheplerine ayrılmıştır. Baba, oğul ve kutsal ruh fikri üzerine hareket eden Hristiyan dini; Hz İsa'nın yaratıcının oğlu olduğunu ve şu anda da onun katında yaşadığını savunur. Bu görüş semavi dinler mantığına aykırıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi eski çağ Mezopotamya çok tanrılı din anlatılarına benzemektedir.

[61] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 254-255.
[62] Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 254.
[63] Şaban kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri,* Ertam Matbaası Yayınları, Ankara 1991, s.100-101.
[64] Bucaille, 1987, s. 101.

Roma ve Helen etkisi çok fazladır. Bunun yanında Mezhepler Hristiyanlık dininde önemlidir. Mesih inancı ön plana çıkar. Hz. İsa kendisinin mesajcısı olduğu dini fazla yayma fırsatına sahip olamadı ve daha çok havarileri üzerinden yayılan Hristiyanlık Pavlus öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılır. Tarsus'lu Pavlus Hristiyanlığı, Yahudilikten koparak bağımsız bir din haline getirmiş. Kendini bu dinin misyoneri ve evrensel çerçeveye koymaya çalışan bir hizmetçisi haline getirmiştir.[65]

Sonuç olarak Hristiyanlık Filistin bölgesinde ortaya çıkmış. Yahudiliğin devamı olarak ortaya çıksa da Tarsus'lu Pavlus döneminde dini bir yapıya bürünmüştür. Bugün dünya üzerinde en fazla mensubu olan dindir. Genellikle Avrupa bölgesinde Nüfusu kümelenmiş olmakla birlikte dünyanın her tarafına yayılmıştır.

1.4.3.3. İslam

İslam, semavi dinler ailesi içinde yer alan son monoteist inanç biçimi olmasıyla bilinir. İslam, Yahudi ve Hristiyan dinlerinden inanç bakımından farklılık göstermez. Tabi bu ilk dönem Yahudilik ve Hristiyanlık için söylenebilir. Zaten semavi dinlerin mantığı öncekinin bozulması ve mesajın kaybolup arka plana geçmesiyle yeni bir peygamber aracılığıyla, yeni bir dinin gelmesidir. Esasında semavi dinler hep tek yaratıcı ilah ve ona kulluğu üzerine bina edilmiştir. İşte İslam, bu dinler arasında sonuncudur. Hristiyanlık dini bir önce ki konuda da anlattığımız gibi bazı sebeplerden dolayı yeterince yayılmamış ve mesaj anlaşılmamıştır. Bundan dolayıdır ki yaratıcı yeni bir dini ve peygamberi görevlendirmiştir. İslam bu şekilde Hz. Muhammed'in peygamberliği öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed'in dini ve mücadelesi Arap cahiliyesine karşı olmuştur.[66]

İslam "Selm" kelimesinden türemiştir ve İslam kelimesinin anlamı, kurtuluşa ermek, barış içinde yaşamak ve teslim olmaktır. Kelime manasına bakılınca; barış, kurtuluş ve teslim olmak üzerine kurulmuş bir dindir.[67]

---

[65] Kürşat Demirci, "Hz. İsa'nın Peygamberi Olduğu İlahi Din", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 328-340.
[66] Toshihiko Izutsu, *Kuran'da Tanrı ve İnsan,* (Çev. Süleyman Ateş), Pınar Yayınları, Ankara 2012, s. 187.
[67] Mustafa Sinanoğlu, *İslam*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul 2001, s. 1-2.

İslam MS 610 yılında Arap yarımadasında ortaya çıkmıştır. İlk başlangıç noktası Mekke şehridir. Bu dönemde Mekke'de cahiliye devri ile tabir edilen bir dini inanç vardı. İbrahim Peygamberin dinine inanan az sayı da insan olmakla beraber bu bölge de putperestlik çok yaygındı. Allah ile kul arasına şirk görevi gören putlar konulmuştu. Vahyi kaynaklı olan İslam dini Allah'tan başka ilah olmadığını ifade eder. Tek güç ve hâkimiyet sahibi ilah olarak Allah belirtilmektedir.[68]

Mekke'de ortaya çıkan İslam, dini baskılara maruz kaldı ve mensuplarının bir kısmı 615 yılında Habeşistan'a hicret etti. Yaklaşık olarak 3 yıl suren bu hicret daha sonra Medine'ye hicret ile devam etmiştir.[69] Medine'de hicret zamanında Bedir savaşı olmuş ve Müslümanlar galip gelmiştir. Medine'de güçlenen Müslümanlar ilk siyasi zaferlerini Hudeybiye Antlaşması ile kazanmışlardır. Güçlenen Müslümanlar, Hudeybiye Antlaşmasını bozan Mekkeli müşriklerin üzerine sefere çıkmışlardır. Bu sefer Müslümanların başarısı ile sonuçlanmıştır. Mekke alındıktan sonra güçlenen Müslümanlar dünyanın birçok bölgesine yayıldılar.[70] (Harita 1.3).

Dünyanın dört bir yanına yayılan Müslümanlar bugün özellikle Ortadoğu ağırlıklı olmak üzere Asya kıtasında çoğunluktadır. Emeviler, Abbasiler ve Osmanlı döneminde dünyanın büyük bir bölümüne yayıldılar. Ülkeden ülkeye göre nüfus yoğunlukları değişmektedir (Harita 1. 4).

İslam dinin peygamberi Hz Muhammed'dir. MS 571 yılında doğmuş olup MS 632 yılında vefat etmiştir. Çobanlık ve ticaret yapmıştır. Hz. Muhammed kendisine İslam dini tebliğ edilene kadar İbrahim Peygamber'in dini üzerine yaşamıştır. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. İslam dininde kul ile Allah arasında kimse yoktur. Bireysel ibadetlerde mekân zorunluluğu yoktur. Ahiret inancına sahip İslam dinine göre ölümden sonra dirilme; kötülük ve iyiliklerin karşılığı verileceği inancı esastır.[71]

Genel olarak İslam, bir monoteist din olup evrensel bir mesaj ile ortaya çıkmıştır. Semavi dinlerin sonuncusudur. İslam Dinine göre Hz. Muhammed'den

---

[69] Ahmet Önkal, *Hicret*, TDV Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul 1998, s. 458.
[70] Ebulfazi İzzeti, *İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş,* (Çev. Cahit Koytak), İnsan Yayınları, İstanbul 1984.
[71] Mustafa Fayda, *Son Peygamber,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 30, İstanbul 2005, s. 408-423.

sonra peygamber ve din gelmeyecektir. Allah'a karşılıksız kulluk, adalet ve ahiret inancı ön plandadır. Dünya üzerinde yaklaşık 1,6 milyar Müslüman vardır ve büyük çoğunluğu Asya kıtasındadır.[72]

1.4.4. Mitolojiler ve Dini İnançlar Arasındaki İlişki

Dini inanışlar genellikle insanların bir takım içsel duygularının karşılığıdır.[73] İnsanoğlu genellikle bir şeye bağlanma ve inanma isteğini hep dile getirmiştir. Tarihi kaynaklara baktığımızda, insanlar hep bir şeye bağlanmış ve kendine din olarak bir yol seçmiştir. Toplumdan topluma farklılık gösterse de genel itibariyle hep bir inanış olmuştur. Kimi toplumlar doğaüstü ve gücünün yetmediği, kendisinden daha kudretli olana inanmıştır. Bazı toplumlar kendileri için önemli olana inanmış. Diğer bir kısım toplumlar da semavi bir güç tarafından gelen mesaj yoluyla bir inanış biçimi benimsemiştir. Böylelikle dinler, semavi olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır.[74]

Yeniden ifade etmek gerekirse; mitoloji efsane, söylenti, abartı olarak tanımlanabilir. Mitoloji bir konunun nesiller arası başkalaşım geçirmiş hali de denilebilir. Mitolojik konular genellikle olağandışı konular olduğu için hep merak ve söylenme, tekrarlanma ihtiyacı doğurmuştur.

Mitoloji ve din arasındaki ilişkiye açısından baktığımızda din daha geniş anlam alanına sahip bir kavramdır. Dinlerin içinde yer alan hikâyeler, ilahi mesajlar, cezalandırmalar mitolojilere konu olmuştur. Mesela tufan olayı bütün dinlerin ve milletlerin inanç biçimlerindeki anlatılarında bir şekilde yer bulmuştur. İşte bu dini konuların söylenmesi, nesillere aktarılması ve doğaüstü gösterilmesi bir mitolojik durumdur. [75] Tarih boyunca din ve mitoloji ayrılmaz iki kavram olmuştur. Çoğu zaman tarihte yer almış ve şimdi izleri kaybolmuş dinleri bazı mitolojik anlatılarda görebiliyoruz. Her ne kadar mitoloji, tarihi kaynaklar olmasa da, bazı tarihi olayları anlamak için bir başlangıç noktası olup ve yol gösterici olmuştur. *"Tarih*

---

[72] İslam Nüfus Oranı, *bbc*, 26.12.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472
[73] John Frend, Ian Hodder, *Uygarlığın Doğuşunda Din Çatalhöyük Örneği,* (Çev. Dilek Şendil), Alfa Yayınları, İstanbul 2018, s. 28-30.
[74] Günay Tümer, *Din*, Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul 1994, s. 312-320.
[75] Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri,* (Çev. Sema Rifat), Alfa Yayınları, İstanbul 2021.

mitolojilerle değil; mitoloji tarihle doludur" [76] anlayışını kesinlikle göz ardı etmemek gerekmektedir.

Mitoloji ve din arasındaki ilişki sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçişteki aracı bir tarzdır. Bugün hala bunun izlerine rastlanmaktadır. Kimi zaman hikâyelerde ve kimi zaman bir türkünün sözlerinde tarihteki olayların mitolojik unsurlarla anlatılışını görmek mümkündür. Bununla beraber dini bazı metinlere mitolojilerde rastlamak mümkündür. Örneğin; Mezopotamya mitolojisindeki tanrıların aslında semavi dinlerdeki meleklerin karşılığı olduğunu görmekteyiz. Assur baş tanrısı Marduk'un oğlu Nabu insanların kaderlerini levhalara yazan kişidir. Bunu, aynı zamanda monoteist dinlerdeki kader yazıcılar ya da sağ sol omuzlardaki kaydediciler olarak da görebiliriz.[77] Bunun gibi konu hakkında onlarca örnek sıralanabilir. İşte bundan yola çıkarak din ve mitoloji arasında bir ilişkinin olduğunu ifade etmek mümkündür.

---

[76] Usta, s. 11.
[77] Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 20.

İKİNCİ BÖLÜM

MEZOPOTAMYA MİTOLOJİSİNDE ANLATILAN TUFANI OLAYLARI VE İLAHİ DİNLERDE NUH TUFANI

2.1. Mezopotamya Bölgesinde Tufan Olayının Kaynakları

Mezopotamya mitolojisinde tufanı olayı ile ilgili elimizde iki veri bulunmaktadır. Bunlar çivi yazılı tabletler ve uygarlıkların tufan mitolojileridir. Her ikisi de birbiriyle bağlantılıdır.

2.1.1. Kaynakları Açısından Tabletler

Tufan olayı ile ilgili elimizde çivi yazılı tabletler bulunması, bu olayın gerçeklik yönünü ortaya çıkarmıştır. Batılı arkeologların 1800'lerde yaptıkları çalışmalarda Gılgamış Destanı ve Sümer Kral listesi tabletlerini bulunmuşlardır. Ayrıca, Babil ve Akkad toplumlarına ait farklı çivi yazılı tabletler de ortaya çıkarılmıştır. Tabletlerde tufan olayı ana tema aynıdır. Tufan olayı hakkında kendi aralarında küçük farklılıklar vardır.

2.1.1.1. Gılgamış Destanı

Gılgamış Destanı, 19. yüzyılın ortalarında antik Assur başkenti Ninova'daki büyük kütüphanenin[78] harabeleri keşfedildiğinden beri, Tufan olayı ile önemli benzerlikleri barındırmasıyla dikkat çekmiştir.[79] MÖ yaklaşık 3000 yılına dayanan destanda çok tanrılı mitler, yaratılış ve ölümden sonraki hayat (ahiret) ile ilgili Babil, Fenike ve İbrani anlatımlar arasında paralellikler görülmüştür.[80] Gılgamış Destanı tarihte en eski yazılı destan olarak bilinir; on iki büyük kil tablette yer alır (on birinci tablet tufanı anlatır) ve bu tabletlerin tarihi MÖ 650 civarındadır. Fakat destanda geçen sel hikâyesinin parçaları MÖ 2.000 civarına ait tabletlerde bulunduğu tespit edilmiştir.[81] Bundan dolayı, önemli dil uzmanları sel hikayesinin MÖ 2.000'den çok önce yazıldığını tahmin etmekte ve MÖ 650 yılına tarihlenmiş bu tabletlerin orijinal

---

[78] Mesut Tüzün, *Cizre Tarihi 1 Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2019, s.71.
[79] K. N. Sanders, *The Epic of Gilgamesh*, Penguin Books, London 1964, s.9.
[80] Robert Graves, *The Creek Myths*, C.1, Penguin Books, London 1960, s.138-143.
[81] Tüzün, s.77.

olmadığını; Gılgamış Destanı'nın, yazıya geçirilmesinden çok önce sözlü gelenek olarak aktarıldığından tarihsel olarak sel hikayesinin aktarılmadığını düşünmektedirler.[82]

Şiir biçiminde yazılan Gılgamış Destanı adını destanın ana karakteri olan yarı ilah Kral Gılgamış'tan (Ziusudra) alır. Gılgamış Sümer şehri Uruk'un ilk hanedanlığında 126 yıl hüküm sürmüştür. Hikaye, kahraman Gılgamış'ın yaptıklarını tanıtarak başlar. Büyük bir bilgeliğe sahip ve tufandan önceki günlerin bilgilerini koruyan biridir Gılgamış ve yaptığı her şeyi taş tabletlere yazmıştır. Efsanevi canavarlarla savaşmak ve sonsuz yaşamın sırrını elde etmeye karar veren Gılgamış, bu arayışında Nuh'a benzeyen karakter olan Utnapiştim ile tanışır. Utnapiştim, tüm akrabalarını ve tüm canlı türlerini gemiye getirerek insanlığı yok edecek Büyük Tufanı savuşturmak için bir gemi inşa ettikten sonra ölümsüz olmuştur. Gılgamış aradığı ölümsüzlüğü bulamaz, ancak Utnapiştim ile yaptığı konuşmalarda tufan hikayesi ona ayrıntılı olarak anlatılır. [83]

Baş tanrı Enlil, insanların gürültüleriyle onu uyanık tutmasından bıkmış, bu yüzden onları korkunç bir sel ile yok etmeye ya da en azından "azaltmaya" karar vermiştir (Tablet XI). Enlil, yaklaşmakta olan su baskını hakkında hiçbir insana söylememeleri için tanrıları bir anlaşma yapmaya zorlar, ancak bilgelik tanrısı Ea, Utnapiştim'in duvarın arkasında olduğunu bilerek, Enlil'in planını yüksek sesle anlatır. Utnapiştim'in gemiyi inşa etmesi için söylenen sözler dikkat çekicidir: *"Ey Ubar-Tutu'nun oğlu Şuruppaklı adam, evini yık, bir gemi yap; serveti terk et, hayatın peşine düş; mülkü küçümse, hayatını kurtar. Yapacağın gemiye her türlü canlıyı koy. Boyutları iyi ölçülsün."*[84] Altı gün yedi gece sonra şiddetli yağmurlar durmuş, Utnapiştim, kuru toprak bulmak için kuşları serbest bırakmış ve sonucunda gemi bir dağa oturmuştur.[85] (Resim 2.1)

---

[82] Alexander Heidel,*The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels*, University of Chicago Press, Chicago 1949, s.13.
[83] Heidel, s.13.
[84] Sanders, s. XI
[85] Flood, s. 62-63

2.1.1.2. Kral Ziusudra'nın Tufan Öyküsü

Shuruppak'ın Ziusudrası (Zi-ud-sura ve Zin-Suddu; "uzun ömür bulundu" veya "uzun günlerin ömrü") Sümer kral listesinin bulunduğu WB-62 kil tabletinde Büyük Tufan'dan önceki son Sümer kralı olarak yazılmıştır ve Sümer tufan destanının kahramanı olarak bilinir.[86] Shuruppak'ın Talimatları'nın son versiyonu Ziusudra'ya atıfta bulunur.[87] WB-62 Sümer kral listesi revizyonunda, Shuruppaklı Ziusudra'nın 10 sars veya 3.600 dönem boyunca hem kral hem de gudug rahip olarak hüküm sürdüğü transkripte edilmiştir.[88](Resim. 2.2).

Ziusudra ve onun Tufan hikayesi 1914'te Arno Poebel tarafından yayınlanan çivi yazılı tek bir parça tablette günümüze ulaşmaktadır ve bu tabletin yalnızca alt üçte birlik kısmı korunabilmiştir. Tablette Ziusudra'nın hikayesi Sümerce yazılmış ve araştırmalar bu yazıları MÖ 17. yüzyıla (Eski Babil İmparatorluğu) tarihlendirmiştir. Tablette yer alan hikâyenin ilk bölümü yaratılış ve ilk şehirlerin (Eridu, Bad-tibira, Larsa, Sippar ve Shuruppak) kurulmasını anlatır. Bu bölümden sonra tablette eksik kısımlar görülmektedir. Daha sonra tanrıların insanlığı ortadan kaldırmak için bir tufan göndereceği anlatılmıştır fakat tufan gönderilmesinin sebebinin yazıldığı kısımlar eksiktir. Tanrı Enki (yeraltı denizinin efendisi) Shuruppak'ın hükümdarı Ziusudra'ya büyük bir gemi inşa etmesini söyler. Fakat geminin yapılması ile ilgili talimatların olduğu kısım eksiktir. Daha sonra tablette sel tufanı anlatılmaktadır:

"…Tüm kötü rüzgarlar, tüm fırtınalı rüzgarlar bir araya toplandı.
Bir ve onlarla birlikte, Tufan yarım kile sepetlerin şehirlerini süpürüyordu,
yedi gün yedi gece.
Ülkeyi sel bastıktan sonra,
kötü rüzgar büyük tekneyi büyük sulara fırlattıktan sonra,
güneş, göklerin ve yerin üzerine ışık saçarak çıktı.
Ziusudra daha sonra büyük teknede bir delik açtı.
ve yiğit Utu ışığını büyük teknenin içine gönderdi.

---

[86] Tüzün, s.78.
[87] Translation of The Instructions of Shuruppak, 04.12.20121, http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.5.6.1
[88] S. Langdon, *The Chaldean Kings Before the Flood,* Journal of the Royal Asiatic Society, 1923, s. 251-259.

Ziusudra, kral olarak,
Utu'nun önünde yeri öpmeden önce ayağa kalktı.

Daha sonra Ziusudra An ve Enlil'in önünde secdeye kapanır ve öküz ve koyunlar kurban eder. Bunun üzerine, tanrılar Ziusudra'yı onurlandırarak tanrılar gibi bir hayat bahşetmişlerdir. Destanda, 258-261. satırlarda diğer versiyonlarda bulunmayan bir bilgi geçer; nehir selinden sonra "Kral Ziusudra ... onlar, güneşin yükseldiği yer olan Dilmun ülkesinin (Bahreyn olduğu düşünülmektedir) topraklarında yerleşmeye neden oldular". Araştırmacılara göre şehir ismi verildiğinden tufanın bölgesel özellikte olduğunu göstermesi açısından önemli bir bilgi olarak görülmektedir.[89]

2.1.1.3. Atrahasis Tufan Öyküsü

MÖ 17. yüzyılın ortalarından kalma bir Akkad destanı olan ve adını bilge adam Atrahasis'ten alan Atra-Hasis, günümüze kadar gelmiş olan üç Babil tufan mitinden (diğer ikisi Assurlu yazıcılar tarafından yazılmıştır) birini içeren bir kil tablettir. Tablet üzerindeki damga (kolofon) nedeniyle Babil Kralı Hammurabi'nin büyük torunu Ammi-Saduqa'nın (MÖ 1646-1626)[90] saltanatı zamanında yazıldığı tahmin edilmektedir, fakat hikayenin aslının çok eski olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni ise, Sümer Tufan Hikâyesi ('Eridu Genesis' olarak bilinir) ve Gılgamış Destanı'nın daha eski zamanlarda tarihlenmiş olmasıdır. Kral Atrahasis, Sümer kral listesinde tufandan önce yaşayan hükümdarlardan biri olarak listelendiği görülmüştür fakat bunun dışında tarihsel olarak Atrahasis ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıca, tableti önemli kılan bir nokta da Tufan hikayesinin evrensel değil bölgesel olarak (bir nehir seli) tasvir edilmesidir.[91]

Atrahasis Destanı, Büyük Tufan'ın günümüze ulaşan en eksiksiz bir uyarlaması olan Mezopotamya öyküsüdür. Atrahasis destanı, dünyada insanlığın yaratılmadan önceki halinin bir tasviri ile başlar: "tanrılar insan gibi çalıştığında"

---

[89]The Sumerian Flood Story" in Atrahasis, *Eisenbrauns, 04.12.2021,* https://www.eisenbrauns.org/books/titles/978-1-57506-184-9.html
[90] Mümin Köksoy, *Yerbilimlerin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni*, Berikan Yayınları, Ankara 2013, s. 61.
[91] Wilfred. G. Lambert, Alan. R. Millard, *Atra-ḫasis: the Babylonian Story of the Flood*, Oxford: Clarendon Press,Oxford 1969.

cümlesi tufan hikayesinin ilk satırı ve başlığıdır. *Anu* göklerin, *Enlil* yeryüzünün ve *Enki* de büyük derinliklerin tanrılarıdır. 7 Yönetici Tanrı betimlenmiştir ve bu 7 büyük tanrı dışında geriye kalan tanrılar iş gücünü sağlayan küçük tanrılar olarak belirtilmiştir. İş yükü ağır olan bu tanrılar isyan ederek çalışmayı ret ederler. Tanrılar Enki'nin tavsiyesi üzerine, Küçük Tanrıların işini yapacak insanı yaratmaya karar verirler.[92] Tabletin birinci kısmında, insanın yaratılmasından sonra aşırı nüfus ve vebalarla ilgili efsanelerin betimlemeleri ile devam eder ve Kral Atrahasis tasvir edilir. Tanrılar insanı yaratmışlardır; fakat çıkardıkları gürültülerden dolayı onları yok etmeye karar verirler. Tabletin ikinci kısmı hasar görmüştür ve Enlil'in insanlığı bir sel göndererek yok etme kararıyla ve Enki'nin bu kararı kimseye söylemeyeceğine dair yemin etmesiyle sona erer. Tanrıların Tufan gönderme planı, tanrı Enki'nin Atrahasis'in rüyasına girmesiyle bozulur. Atrahasis daha sonra bir tekne inşa ederek ailesini ve hayvanlarını tanrıların bile korkarak izlediği Büyük Tufan'dan kurtarır. Yedi gün sonra, sel suları çekilir ve Atrahasis, adak adar. "sinekler gibi" üzerlerinde uçuşan tanrılara kurbanlar sunmak için tekneden iner.[93] (Resim 2.3).

Gılgamış'taki tufan anlatısının aksine, Atrahasis'teki tufan hikayesi kahraman için bir ödül değildir. Fakat tufan ile insanı yok etmeyi düşünen tanrılar meclisi, insanlığı kontrol etmenin alternatif bir yolunu bulur: kadınları kısırlaştırmak, bebekleri öldürmek ve rahibeleri evlendirmemek.[94]

2.2. Mezopotamya Uygarlıklarında Tufan Olayları

Mezopotamya uygarlıkları Sümer, Assur, Babil ve Akkad olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu milletlerin mitolojisine ve öykülerine tufan konu olmuştur. Birbirileriyle ilişki halinde olan bu uygarlıklar, mitolojilerinden etkilenmişlerdir. Tufan kelimesi Sümer metinlerinde "Amuru" olarak geçerken Babil kaynaklarında "Abubu", İbranice kaynaklarda "Mabul" ve Arapça kaynaklarda "Tufan" olarak

---

[92] William L. Moran, "*Te Creation of Man in Atrahasis I 192–248," Bulletin of the American Schools of Oriental Research,* 1970, s.51-52
[93] Lambert, s. 147-190.
[94] Lambert, s. 138-172.

geçmektedir. Bu kelimelerin anlamlarına gelince de, genel olarak su baskını, sel felaketi anlamlarına gelmektedir.[95]

2.2.1. Sümer Kültüründe Tufan Olayı

Sümer uygarlığı, MÖ 4000'de şimdi Irak olarak adlandırılan (önceki dönemlerde Akkad, Assur ve Babil olarak da bilinir) topraklarda kurulmuş bir medeniyettir. Sümerler, birçok küçük tanrı ve bu tanrıları yöneten üç yönetici tanrının hüküm sürdüğü tanrılar panteonuna taptıkları görülmektedir: *Anu* gök tanrısı, *Enlil* yer tanrısı *Ea* (ya da *Enki*) deniz tanrısı. Sümer toplumuna göre tanrılar insan suretindedirler fakat ilahi güçlere sahip ölümsüz varlıklardır.[96] Bu tanrılar, eski Sümer edebiyatında tufan olarak adlandırılan ve insanlığı yok etmek için gönderilen sel tufanının (Eridu Genesis) ana aktörleri olarak işlenmektedir. İnsanlar ve hayvanlar yaratıldıktan sonra, tanrılar dünyanın en eski şehri olarak kabul edilen Eridu'dan başlayarak şehirlerin kurulmasına karar verirler ve Eridu Genesis ismi buradan gelmektedir. Aynı zamanda, günümüze kadar gelen Sümer Tufan anlatısında Sümerce yazılmış Kral Zisudra Destan tabletlerinin rolü büyüktür. Kramer tarafından MÖ 2600 yılına tarihlenen bir Sümer belgesi (Shuruppak Talimatları), Ziusudra'ya işaret eder. Bu Sümer belgesinde Ziusudra'nın MÖ 3. binyılda "edebi gelenekte saygıdeğer bir figür" olduğu belirtilir.[97]

Birkaç farklı versiyonda mevcut olan Sümer Kral Listesi, MÖ 21. ve 19. yüzyıllar arasında Güney Mezopotamya'da hüküm suren sekiz hükümdarın olduğu görülür. Kral Listesinde tufandan önce son hükümdar olarak Shuruppak şehrinden Ubara-tutu olarak belirtilir ve Tufandan sonra da yaşadığı Sümer Destanlarında anlatılmaktadır.[98]

Sümer sel anlatısında asıl hikaye, bir kahramanın ailesini ve dünyada bulunan türleri Büyük Tufan'dan korumak için bir gemi inşa etmesi olarak bilinir. MÖ 2.000 civarında Atrahasis ve Gılgamış'ın destanlarındaki hikayelerde de görülen bu hikayede bir gemi inşa etmesi için uyarılan kahramana Ziusudra denilmektedir.

---

[95] Çağatay Yücel, Umut Parlıtı, "Yakındoğu Kültüründe Tufan Mitolojisi", *Uluslararası Mitoloji Sempozyumu, C.1, (Ed. İbrahim Okan Akkın), Ardahan 2019, s.246.*

[96] Abdullah Yaşın, *Nuh Peygamber Tufanı ve Cudi Dağı*, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul 2017, s. 61.

[97] Samuel Noah Kramer, *The Deluge 205-206*, C.2, Princeton University Press, 1967, s. 16.

[98] Yahya Atik, *Dini Kaynaklar ve Bilimsel bulgular ışığında Nuh Tufanı*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 5-10.

Hikaye, insanlığın yaratılmasıyla başlar ve üç yönetici tanrı tarafından Büyük Tufan ile yok edilme kararı alınması surecine kadar geçen olayları takip eder. Ziudsudra kral olduğunda, bir tanrı tarafından bir tufanın her şeyi sular altında bırakacağına dair mesaj alır. Daha sonra, rüzgar ve fırtınalar eser ve sel taşkını meydana gelir. Fırtına ve sel 7 gün 7 gece devam eder. Bu fırtınada Ziusudra ailesini ve diğer canlıları mühürlü bir gemi ile kurtarır. Sonunda sel biter, hayvanlar karaya çıkar ve tufanın kahramanı öküz ve koyun kurban eder. Kendisine *Enlil* tarafından bir tanrı gibi sonsuz yaşam verilir ve dünyanın sonunda, güneşin doğduğu Dilmun diyarına yerleşir.[99] Dilmun; Basra Körfezi civarında yer alan Mezopotamya uygarlıklarının ticari merkezlerinden olup, bugün Bahreyn ülkesinin olduğu bölgeyi işaret etmektedir.[100] (Harita 2.1).

2.2.2. Akkad Kültüründe Tufan Olayı

Diğer topluluklarla karşılaştırıldığında yazılı belgelere daha çok önem veren Akkadlar Mezopotamya bölgesinde medeniyet ve sanatsal yönden gelişimin öncüleri olmuştur. Akkadlar, MÖ2235 yılında Babil İmparatorluğunu yıkarak Babil medeniyetini daha da ileriye götürmüşlerdir.[101] (Harita 2.2). Babil'in Akkad Tufan öyküsü ile Babil Tufan öyküsü çok küçük farklılıklar dışında benzerdir. Babil Tufan öyküsü de Akkadca yazılı olarak bulunmuştur.[102]

Atrahasis, Akkad/Babil kültüründe görülen Büyük Tufan'ın destanıdır ve bu destanda tanrılar tarafından insanlığı yok etme planının Enki tarafından iyi adam Atrahasis bildirilmesi ve kendisini, ailesini ve hayvanları kurtarmak için bir gemi inşa etmesi anlatılır. Böylece Atrahasis yeryüzündeki yaşamı korumuş olur.[103]

2.2.3. Babil Kültüründe Tufan Olayı

Gılgamış Destanı'nın bir parçasını oluşturan 3.000 yıllık kil tabletlere kazınmış tufan hikayesi Babil Tufan anlatısının genel halini oluşturur. Yakın zamanda keşfedilen Eski Babil Ark Tableti de Atra-Hasīs ve Gılgamış pasajlarının retorik yönleriyle paralellik gösterir. Babil tanrısı *Enlil* tarafından bütün canlıların

---

[99] Atik, s. 5-10.
[100] Dilmun, *Wikipedia,* 26.12.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dilmun.
[101] Jorgen Laessoe, *People of Ancient Assyria*, (Çev. Google Translate), London 1963, s. 25.
[102] Yaşın, s.71.
[103] Atik, s.10.

ortadan kaldırılması için gönderilen tufan sırasında, Uta-napishti (Utnapiştim) hayvanlarla dolu bir gemiye güvenle saklanan ailesi ile bu yok oluş hadisesinden kurtulur. Utnapiştim, Babil'in tufan öncesi beş kentinin sonuncusu olan Shuruppak kralı "Ubar-Tutu'nun oğlu" olarak hitap edilir. Babil zamanında yazılmış Gılgamış Destanında Utnapiştim, Sümer Kral Listesi'ne göre Tufan'dan önceki beş Babil kentinin sonuncusu olan Shuruppak'ın kralı "Ubar-Tutu'nun oğlu" olarak anılır.[104]

Enki/Ea, Utnapiştim'e konuşur:

"Ey Ubar-Tutu'nun oğlu Şuruppaklı adam, / evi yık, bir tekne yap! / Zenginlikleri terk et ve hayatta kalmaya çalış! / Mülkü reddet, can kurtar!' ... Yapacağın kayık, / ... / Apsu gibi onu bir çatıyla ört." ..."O zaman onlara da şöyle diyeceksin: / "Elbette Enlil benden nefret etti! / Senin şehrinde yaşayamam! / Enlil'in [üzerine] basamam! / [Ben] Apsu'ya ineceğim, efendim Ea ile yaşamak için; / üzerinize bol bol yağacak! / [Bolca] kuş, bir balık bilmecesi! / [...]... hasat zamanında zenginlik! / Sabah üzerinize ekmek, / akşam bir buğday seli yağacak."[105]

Babil zamanında yazılmış olan Gılgamış Destanı'nda Tufan'ın öyküsü, Eski Ahit'deki Yaratılış (Genesis) versiyonu ile pek çok paralellikler görülür. Genesis versiyonunda olduğu gibi, Untapiştim karaya inmeden önce teknesinden hem bir güvercin hem de kuzgun gönderir. Tufandan sonra Untapiştim ölümsüzlük veren tanrılarına kurbanlar sunar.

2.2.4. Assur Kültüründe Tufan Olayı

1872 yılında Irak'ın Ninova şehrinde yapılan kazılarda bulunan Assur Kralı Assurbanipal'in kütüphanesine ait binlerce plaket (25000 adet olduğu düşünülmektedir) bulunmasıyla Sümerce yazılan Gılgamış Destanı bulunur ve 12 tablet olan bu destanda 11. tablet tufan hikayesini anlatır.[106] Mezopotamya'daki arkeolojik çalışmalarda ilk olarak Assur-Babil metinleri ortaya çıkmıştır. Daha sonra Sümer metinleri ortaya çıkmıştır.. George Smith tarafından Kuyunjik'te ikinci bir Assur geleneğini temsil eden bir tufan tableti daha bulunmuştur. Smith tarafından

---

[104] Thorkild Jacobsen, *The sumerian King List*, (Çev. Google Translate), The University of Chicaco Press, London 1939, s. 74-77.
[105] George A. R., *Babylonian Gilgamesh Epic*, C.1, (Çev. Google translate), Oxford university Press, Oxford 2003, s.70.
[106] Yaşın, s.90.

deşifre edilen eski metinde tufan hikayesinin baş karakteri Utnapiştim iken, yeni tabletlerde kahraman figürü Atrahasis'e aitti. Her biri ayrı bir tufan geleneğini anlatan her iki tablet de Assurbanipal'in kütüphanesine aittir.[107] (Resim 2.4).

Assur tufan anlatısında genel olarak ahlaksızlık ve düzensizlik içindeki insanoğlu önce kıtlıkla cezalandırılmış, tövbe etmiş; tövbesi kabul edilmiş ama tekrar günahkâr hayatlarına döndüklerinde ağır bir veba ile cezalandırılmıştır. Uslanmayan insanların sürüleri ve tarlalarında kısırlıkla sınanmışlardır. Sonunda, düzensiz ve günahkâr yaşamları nedeniyle tufan cezasına çarptırılmışlardır.[108]

2.3. Tufan Olayının Mitolojik Yapısı ve Dini İnançlar Açısından Değerlendirilmesi

Tufan olayı evrensel ortak destan olarak bilinir. Her milletin mitolojisinde bir şekilde Tufan olayı yer bulmuştur. Buna dayanarak tufanın hikâye bazında evrensel olduğunu söyleyebiliriz. Tufanının böyle önemli olması dolayısıyla dikkat çekmiş ve hep incelemeye konu olmuştur. Olayın mitolojik ve inanç boyutları vardır. Bunlar iç içe geçmiş konulardır.

Tufan olayı ayrıca yeryüzünde en fazla anlatılan mitolojik konudur.[109] Bir önce ki başlıkta başlıca Mezopotamya uygarlıklarının anlatılarında da görüldüğü üzere, tufanın ana teması, yeryüzünde bozgunculuk yapan insanların sel baskını ile cezalandırılmasıdır. Bu cezalandırma milletten millete küçük değişiklikler olsa da genel olarak ana tema hep aynı olmuştur. İlahi ve ilahi olmayan dinlere de baktığımızda Tufan olayı genel olarak aynı çerçevede meydana gelmiştir. İlahi dinler olarak tabir edilen tek tanrılı dinler olan İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin kutsal kitaplarında konu çok detaylı anlatılmıştır. Kur'an' da özellikle olayın ceza ve öğüt kısmı anlatılır ama Kitab-ı Mukaddes de inanç boyutuyla beraber tarihi bilgilere de yer verilmektedir. Çok tanrılı politeist dinlerde de konu genel olarak yeryüzünde bozgunculuk yapan insanoğlunun sel baskını ile cezalandırılması olarak anlatılır. Monoteist inançlar da Yaratıcı tek başına karar almakta ve zamanı gelince de karar

---

[107] Hormuzd Rassam, *Asshur And The Land Of Nimrod,* Curt & Jennings Publishing, Cincinati/U.S.A.-1807.
[108] Alexander Heidel, *Gılgamış Destanı ve Eski Ahit Paralellikleri*, Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago 1946, s. 111-116
[109] Yaşın, s. 33.

uygulamıştır. Politeist inançlar da ise Tanrıların birlikte tartışması ve karar alması sonrasında tufanın yaşanan hali anlatılır.[110]

Mitolojik olarak değerlendirmek gerekirse tufan oluş şekli ve yöntemi olarak efsaneleşmeye açık bir konudur.[111] Bundan dolayı mitolojiye konu olmuş. Hala da konu hakkında anlatılar devam etmektedir. Daha önce de dediğimiz gibi mitoloji bilimsel bir veri olmasa da bize tarihi anlatan anahtar bir kelime konumundadır. Bundan tufan olayının dolayı mitolojik yapısı önemlidir. Mitoloji yol gösterici ve iz sürücü bir olgudur.

Dini kaynaklara bakıldığında, insanlığın ikinci atası olarak görülen Nuh Peygamberin tufan hadisesi şüphe edilmez bir gerçek olarak önümüze çıkmaktadır. Tufan Olayının bütün inançlarda ortak bir anlatısı vardır. Hepsinin ana temasının bir olması bize tufan olayının gerçekliğini kanıtlar niteliktedir. Tufan olayının ana tema azgınlaşan toplumların cezalandırılması ve yaratıcının buyruğuna uyanların ödül ve kurtuluşa erişimini anlatmaktadır.[112]

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; tufan şüphe edilmez bir gerçek olup tarihe ve mitolojiye konu olmuştur. Aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan tufan hadisesi hem inanç hem tarih ve mitoloji için önemlidir.

2.3.1. Tufan Olayı Hakkındaki Çağdaş Tartışmalar

Bilimsel araştırmalar artıkça geçmişte var olan konularla ilgili bilimsel tartışmalar da artmaya başlamıştır. Araştırma konumuz olan tufan olayı ile ilgili de belirsizlikler ve tartışmalar söz konusudur. Bunun sebebi inanç eksenli bir olay olan tufanın tarihsel yönü hakkında kaynaklardaki yeteri kadar bilgi olmamasıdır. Tufan olayının mitolojik yönü sürekli anlatılmış. Tarihi yönü çivi yazılı tabletlerin bulunmasıyla daha çok araştırılmıştır. Bundan dolayıdır ki; semavi olan ve olmayan dinlerde de konu sürekli canlı kalmıştır. Tufanla ilgili bilgileri daha çok destanlardan ve Tevrat kaynaklarından öğreniyoruz. Tevrat'ın bilimsel yönünün eksik olmasından

---

[110] Tüzün, s. 66-67.
[111] Bilge Seyidoğlu, *Sel Mitleri,* Milli Folklor, C.76. Erzurum 2007, s. 26-27.
[112] İsa Yüceer, *Nuh Tufan'ın Teolojik Yönü,* 1. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, C 1. İstanbul 2007. s. 250-256.

dolayı yeni araştırmalar ile desteklenmiştir.[113] Tufan hakkında yapılan araştırmalar Kur'an'da geçen ayetler ve arkeolojik bulgulardır. Arkeolojik bulguların 19. Yüzyıl'da hayatımıza daha fazla girmesiyle beraber tufan ve benzeri konular daha çok tartışılmıştır.[114] Söz konusu bilgilerin yorumlanması, tartışmayı yapan kişinin inanç tercihine göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin; İslam dinine mensup bir insanın Kur'an ayetlerini yorumlaması ile mensup olmayan birinin yorumlaması bir olmaz.[115] Bu konudaki tartışmalar, daha çok İslam ve diğer dinlerin aleyhinde olmuş, çünkü bazı teolojik konuları yorumlamak için konuya bilmek ve tarafsız olmak gerekir.[116]

Tufan olayı ile ilgili olarak; tufanın yeri, zamanı, geminin durduğu dağ, tufanın küresel mi? Yoksa bölgesel mi? [117] Doğal sel baskını mı yoksa ilahi bir cezalandırma mı? Şeklinde tartışmalar söz konusudur.

Tufanı olayı hem semavi dinler hem de mitolojik açıdan tartışmaların odak noktası olmuş ve konu bilimsel zeminde çok işlenmeye devam etmektedir.

2.3.2. Yer Bilimcilere Göre Tufan Olayı

Yer bilimciler tufan hadisesi ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu araştırmalar genellikle semavi dinlerdeki anlatılardan yola çıkarak yapılmaya çalışılmıştır. Yer bilimciler olaya bir sel baskını ya da bölgedeki nehirlerin yatak değiştirme hareketi olup olmadığını da incelemektedir. Bilindiği üzere Mezopotamya bölgesinin içinde yer aldığı Dicle ve Fırat nehirleri havzası sürekli bir yatak değiştirme hareketi içinde olmuştur. Örneğin bazı şehirlerin ırmaklardan uzak kalması bu şekilde açıklanmaktadır. Nippur, Umma ve Larsa şehirleri başta nehir yatağına yakın yerde kurulan şehirler iken sonrasında yatağını değiştiren nehirlerden uzak kalmışlardır.[118]

Tufan olayının en çok merak edilen yönü olan hadisesinin geçtiği bölge ve geminin oturduğu yer ile ilgili bilgileri yer bilimcilerin yaptığı araştırmalar

---

[113] Aykut Kaya, *Arkeolojik Çalışmaların Çağdaş Kur'an Tefsirlerine Yansıması: Nuh Tufanı Örneği*, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C. 26. Şırnak 2021, s. 54.
[114] Bahattin Dartma, *Kuran ve Arkeoloji*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005, s. 13-14.
[115] Ahmet Özdemir, *Kur'an'ı Anlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi Olarak Kur'an Arkeolojisi*, İslam Araştırmaları Dergisi, C. 30/2, Bitlis 2019, s. 278-297.
[116] Kaya, s.60.
[117] Kaya s. 61.
[118] Köroğlu, s. 16.

aracılığıyla öğrenebiliriz. [119] Dağların yapısı ve suların hareketini yer bilimciler açıklamaktadır. Geminin tufandan sonra duracağı kara parçasının nasıl olması gerektiği ve bölgenin nasıl bir yapı da olması gerektiğini yer bilimcilerden öğreniyoruz.

Bazı yer bilimciler, tufan olayını sel baskınları olarak ele almaktadır. Yerkürenin var olduğu zamandan beri jeolojik olarak dünyanın çeşitli yerlerinde sürekli hareketlilikler devam etmiştir. Bu hareketler sonucunda su baskınları, mevsim değişimleri gibi birçok doğal afetler gerçekleşmiştir. Oysaki tufan olayı bütün kaynaklarda teolojik bir cezalandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolaysıyla tufan olayı sıradan bir yer hareketi ya da doğal afet sonucu oluşan su baskını şeklinde bakmamız doğru olmayacaktır. Arkeolojik, mitolojik ve teolojik kaynaklarda tufanının azgınlaşan insanları cezalandırmak üzere yapılmış olan bir su baskını olarak işlenmektedir.

Öte yandan bazı yer bilimciler tufanın kaynağı olarak Karadeniz'i göstermektedir. Karadeniz'de gerçekleşmiş olan bir su taşkının sonucu olarak tufan olayının gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Yukarıda da aktardığımız gibi bu durum, sel baskınları ve tufanın karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki tufan olayı ve Karadeniz sel taşkını zamansal olarak birbirleriyle uyuşmamaktadır.[120]

Genel olarak konuyu değerlendirmek gerekirse Tufan olayı teolojik bir olaydır. Sel baskınları ise doğal afet niteliğindedirler. Yer bilimleri; bize yer şekilleri, olası baskın ihtimallerini ve suyun ulaştığı noktaları verebilir. Yer bilimleri depremler sonucunda su baskını olma ihtimallerini bilimsel verilerle göstermektedir.

2.3.3. Arkeolojik Bulgulara Göre Tufan Olayı

Medeniyetin beşiği olan Mezopotamya bölgesi, arkeolojik bulgularıyla bize birçok konuda yardımcı olmaktadır. Bölge de yapılan kazılar ve araştırmalar bize birçok noktada yol gösterici olmaktadır. Tez konumuz olan tufan olayı ile ilgili bölgedeki kazılar ve araştırmalar sonucunda konu hakkında önemli bilgiler edinmekteyiz.

---

[119] Atik, s. 77-78.
[120] William B. F. Ryan, Walter G. Pitman, *Nuh Tufanı Tarihi Değiştiren Olaya İlişkin Yeni Bilimsel Keşifler,* (Çev. Dursun Bayrak), Akılçelen Yayınları, Ankara 2014, s. 138-189.

Tufan olayı ile ilgili elimizde birçok arkeolojik eser bulunmaktadır. Özellikle Gılgamış destanı Tufan olayının en belirgin kanıtı ve somut[121] delilidir. Gılgamış destanının on birinci tabletinde konu hakkında çok net bilgiler verilmektedir. İsimlerin farklı olmasından başka ana tema genel olarak semavi dinlerin kaynaklarında geçtiği gibidir. İsimlerin farklı olması ise yazılanların farklı dönem ve farklı dillerden kaleme alınmış olmasından kaynaklanmaktadır.[122]

Arkeolojik bulgulara geçmeden önce tufanın kahramanının farklı dillerdeki isimlerine değinmemiz gerekmektedir. Böylelikle farklı isim ama aynı temayı daha net ayırt edebiliriz. Bugün birçok dil ve inançta Nuh ismi kullanılmaktadır. Bununla beraber Sümerce, Ziusudra ve Akkadca'da Utnapiştim, Rahip Berossus'a göre Xisuthros, eski Türkçe'de Nama ve İbranice'de Noah olarak geçmektedir.[123]

İngiliz araştırmacı Layard 1839 yılında Musul yakınlarında Nemrud ve Ninova'da kazılar yapmaya başladı. Bu kazılar uzun sure devam etti. Fransız Konsolosu Paul Emile Botta Assur'un başkenti Ninova'da kazılar yaptı ve önemli eserler bulmuştur. Bu eserle Avrupa'nın ilk Assur müzesi kurulur. Bu esnada Layard kazılara devam etmekteydi. 1852 yılında Assur Kralı Assurbanipal'ın kütüphanesine ulaşıldı. Binlerce çivi yazılı eser bulunan bu kazıda çıkan buluntular British müzesinde sergilendi. Bu buluntular içinde Gılgamış destanı da yer almaktadır. Çivi yazılı eserlerin çözülmesiyle birlikte hayret verici bir şekilde görüldü ki, kutsal kitaplardaki tufan olayı ile bu eski eserdeki anlatı birebir örtüşmektedir.[124]

Gılgamış destanının çözülmesiyle beraber tufan olayına ilgi daha da artmış oldu. Bölgede kazılar yapıldı. Özellikle Yahudi ve Hristiyan araştırmacılar tufan olayına çok fazla ilgi göstermektedirler. Tarihi kaynaklara göre tufan hadisesinin, Sümer Krallarından Utnapiştim döneminde olduğuyla ile ilgili bilgiler söz konusudur.[125]

---

[121] Mehmet Özdoğan, *Büyük Sırrın Arkeolojik Keşfi Nuh Tufanı*, Atlas Dergisi, C.157, İstanbul 2006, s. 69.
[122] Atik, s. 77-78.
[123] Bahattin Dartma, *Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nuh Tufanı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005, s. 11.
[124] Sait Maden, *Gılgamış Destanı,* Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul 2017, s.11-20.
[125] Maden, s. 11-20.

Özellikle Sir Leonardo Woolly, Ur kazıları sırasında 3 metre derinlikte kum tabakasına ulaştı. Woolly bu bulgulardan dolayı tufanın arkeolojik bulgularını bulduğunu ilan etti. Kazıları yapan Woolly'nin aktardığına göre balçık tabakasından sonra çanak çömlek tabakasına ulaşılıyor. Devam eden kazılarda buluntular birden kesiliyor ve balçık tabakası görünüyor. Buda bölgede büyük bir su baskınının olduğunu göstermektedir. Bu su baskınının etkilediği bölge geniş olmakla beraber bölgeseldir.[126] Bölgede yapılan araştırmalar tufanın sadece Ur kenti ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Kiş ve Şuruppak kentlerinde de izler vardır. Özellikle Mezopotamya'nın Güneyinde yer alan Şuruppak kentinin başlangıç noktası olduğu görülmektedir.[127]

Tüm bu araştırmalar ve bölgede yaşayan medeniyetlerin tarihi incelenince birinci Er sülalesi döneminde Kral Utnapiştim zamanında ortalama MÖ 2650 yıllarında Tufan olayının gerçekleştiği görülmektedir.[128]

Arkeolojik veriler ışığında tufan hadisesinin şüphe edilmez bir gerçek olduğu konusunda herkes hem fikirdir. Arkeolojik veriler kutsal kitapların Tufanla ilgili anlatılarını desteklemektedir.

2.3.3.1. Tufan Olayı Bütün Dünyayı Kapladı Mı?

Tufanla ilgili en çok tartışılan konulardan birisi de tufanın kapsadığı alanın, evrensel mi bölgesel mi? olduğudur. Bilim insanları farklı bakış açılarından dolayı ve elde yeteri kadar veri olmamasından dolayı bir noktada karar kılamamaktadırlar.

Tufan olayının bütün dünyayı etkilediğini düşünmüyoruz. Çünkü Yaratıcı olayın kahramanına ve kendisine inanlara ceza vermiyor. Gemi vasıtasıyla Tufandan kurtulma yolunu açmaktadır. Bu da gösteriyor ki dünyanın başka yerinde var olan başka insanların cezalandırılmayacağı ve sadece isyanda olanların cezalandırılacağıdır. Çünkü politeist ve monoteist dinlerde geçen tufan destanının ana teması Yaratıcının insanların davranışından rahatsız olduğu ve bunun üzerine tufan ile onları helak ettiği üzerinedir.

---

126 Ekrem Sarıkçıoğlu, Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh Tufanı Olayına Yeni Bir Yaklaşım, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.9, Ankara 1996, s. 203.
127 Memiş,s. 33-36.
128 Güngör Karauğuz, *Adem'in Çocukları Çivi Yazılı Kaynaklar, Tevrat İnciller ve Kur'an'a Göre*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2017, s. 96.

Öte yandan Mezopotamya tarih kronolojisine[129] bakılınca, her hangi bir kesinti söz konusu değildir. Tarihsel çizgi süreklilik arz eden bir düzen içinde devam etmiştir. Eğer tufan olayı tüm dünyayı kaplamış olsaydı kronolojide bazı kesintiler görünebilirdi. Tufandan çok az sayıda insan kurtulmaktadır. Bunların kısa surede bütün yeryüzüne yayılan insan topluluklarını meydana getirmesi ve yeniden medeniyetlerin oluşması mantıklı görünmemektedir. Tufanla ilgili genel kanaat MÖ 2650 yıllarında meydana geldiğidir. Bu da Tunç çağının başlangıcına denk gelmektedir. Devamında tunç iki çağı gelmektedir. Ortalama MÖ 2700-2650 yıllarına denk gelmektedir. Bu durum, çanak çömlek dönemin öncesi olup I. Er Hanedanı dönemini göstermektedir.[130] 50 yıl gibi kısa bir surede, çok az sayıda insanın yeni bir medeniyet kurması beklenemez. Bununla beraber tarih devam etmektedir. Kesinti söz konusu değildir.

Eğer tufanın bütün dünyayı kapladığını kabul edersek ve denildiği gibi bütün dünyadaki canlılardan birer çift[131] alındıysa bu durumda geminin ölçülerinin muazzam derecede büyük olması gerekir. Ancak yapılan araştırmalar bunu doğrulamamaktadır. Tufan olayından sonra geminin karaya oturduğu yerle ilgili iki farklı görüş vardır. Bu görüşlere göre gemi Ağrı ya da Cudi dağlarından birine oturmuştur. Peki bu bahsi geçen dağların zirveleri bu denli büyük bir geminin durmasına uygun mu? Ağrı Dağı'nın zirvesi sarp ve kayalıktır. Çok büyük bir geminin durmasına uygun bir zemin yoktur.[132] Cudi dağının tepesi de büyük bir geminin oturmasına uygun değildir. Öyleyse yapılan gemi aşırı büyüklükte değildir. Aşırı büyük değilse, bütün canlıları almamıştır. Sadece tufanın olduğu Mezopotamya Bölgesindeki canlılar gemiye alınmıştır. Buradan yola çıkarak tufanın bölgesel olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda asıl yapılması gereken konu hakkında gerekli kazılar ve araştırmaları yapmaktır. Sir Layard Woolly'in yapmış olduğu kazılar tek başına yeterli olmayabilir.[133]

---

[129] Köroğlu, s. 211.
[130] Karauğuz, s.94.
[131] Köksoy, s. 80.
[132] Ben 2007 yılında Türkiye Dağcılık Federasyonu ile beraber Ağrı Dağına Zafer Tırmanışına katıldım. Zirveyi ve bölgeyi tamamen görme fırsatım oldu. Ağrı dağının üstünde 3 ayrı tepe vardır. Bunların hiç biri büyük bir geminin durmasına müsait alana elverişli değildir.
[133] Bahattin Dartma, *"Nuh Tufanının Zamanı ve Zemini",* II. Uluslararası Ağrı Dağı Sempozyumu, C.2, (ED. Oktay Belli), İstanbul 2009, s. 153.

Tufanın bütün dünyayı kapsadığını söyleyen bilim insanları da vardır. Bu fikirlerin bazıları Tevrat'a dayanmaktadır. Tevrat'ta " Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aştı "[134] denilmektedir. Bu fikir batı da karşılık bulmuştur. Bununla beraber; Sibirya'daki fosiller, İngiltere'de Sir John Evans'ın İngiltere'de Yaptığı kazıda balçıkdaki izler örnek gösterilerek bunların tufanın izleri olduğu söylenmektedir. Böylelikle tufan her yeri kapsadı denilmektedir.[135] Bu birazda Tevrat'ın ilahi olmayan dinlerin etkisinde kaldığını göstermektedir. Çünkü Tevrat'taki bu bilgiler, arkeolojik ve mitolojik bulgularla uyuşmamaktadır.[136]

Sonuç olarak yaygın olan kanaat, tufan olayının bölgesel olduğudur. Yaratıcının bütün insanlığı yok etmesini gerektirecek sebepler oluşmamıştır. Dönemin insan nüfusunun yoğunluğu da göz ardı edilemez. Az sayı da insan olmakla beraber iletişim bu kadar ileri derecede değildi. İlahi dinlerin kitaplarında anlatıldığı kadarıyla farklı bölgelere aynı anda birden çok peygamber gönderilmiştir. Olayın bu kadar canlı tutulmasının nedeni de olaydan sonra bölgelere söylentinin yayılmış olmasıdır. Çünkü bu denli bir felaketin insan üzerinde etkisi büyük olmuştur.

2.3.3.2. Tufan Olayının Gerçekleştiği Bölge

Tarihi, dini ve arkeolojik verilere göre Tufan Mezopotamya bölgesinde ortaya çıkmıştır. Özelikle Nuh'un Musullu[137] olduğu söylenmektedir. Bazı arkeolojik veriler de bize Sümer coğrafyasını göstermektedir, bölgede yapılan kazılarda da tufanın izlerine rastlanmaktadır. Milletlerin tufan öyküleri de bize Mezopotamya bölgesini göstermektedir.

İslami kaynaklara göre Nuh Peygamber İrem'de yaşamıştır. İrem'in neresi olduğu kesin olmamakla beraber Yemen'de Edom merkezi ile Dımaşk olduğu söylenmektedir. George Smith tarafından bulunan bir tablette azgınlaşan insanların cezalandırılacağı ve bunun için kendisine gemi yapılması söylenen Şuruppaklı adam

---

[134] Dartma, Nuh Tufanının Zamanı ve Zemini, s. 153.
[135] Atik, s. 80.
[136] Hayati Aydın, "Şüphe Edilmez Bir Hakikat olarak Hz. Nuh ve Tufan Olayı*", Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.14, Bingöl, 2019, s. 41.
[137] İbnü'l-Esîr, *el-kâmil fi't-tarih,* C.1, s. 58.

şeklinde bilgi geçmektedir. Şuruppak Basra körfezi civarında bir bölgedir. Arkeologlar tarafından Fara Höyüğü olarak adlandırılır.[138]

Tufan olayının MÖ 2650 yılları dolayında Sümer coğrafyasında I. Er Sülalesi döneminde olduğu düşünülmektedir.[139] Sümerlilerin Ur kentinde İngiliz Arkeolog Leonard Woolly tarafından 1922 yıllarında yapılan kral mezarı kazısında bir kil tablet bulundu. Bu tablet on iki buçuk metre yerin altında bulundu. İki buçuk metre balçık tabakası vardı. Bu da bölgede çok büyük bir sel baskınının olduğuna işarettir. Buradan yola çıkılarak tufanın burada meydana geldiği söylenmektedir. .[140]

Mezopotamya bölgesini etkileyen tufan hadisesi arkeolojik verilere göre Sümer kentlerinden Şuruppak, Ur, Uruk ve Kiş kentlerinde oldu. Bu kentlerde yapılan kazılar, MÖ 2650-3000 yılları arasında bir sel felaketinin olduğunu göstermektedir. Woolly'in yaptığı kazılarda önce çanak çömlekli tabaka ortaya çıkarıldıktan sonra maddi eser buluntularında kesinti olmuştur. Maddi eser kesintisinden sonraki tabaka da çok sayıda maddi eser ortaya çıkmakta ve büyük bir medeniyetin izleri görülmektedir.[141] Sümer kentlerini etkileyen bu sel felaketi muhtemelen tufanın kendisiydi. Nitekim Sümer medeniyetine ait olan Gılgamış destanı da tufan olayını anlatmaktadır.

Genel görüşe göre tufan olayı Mezopotamya bölgesinde vuku bulmuştur. Bölgedeki arkeolojik kazılardan ortaya çıkan deliller de Mezopotamya'yı işaret ettiği gibi dini kaynaklarda bölgeyi esas almaktadır. Fakat kutsal kitapların bahsettiği olaylar öğüt amaçlı olduğu için olayların tarihi boyutu hakkında sayısal bilgi vermezler.[142]

2.3.3.3. Geminin Oturduğu Yer

Tufanın kapsam alanından sonra en çok konuşulan ve tartışılan konu şüphesiz, tufandan sonra geminin nerede karaya oturduğudur. Bu konu da yaygın

---

[138] Dartma, Nuh Tufanın Zamanı ve Zemini, s. 24-25.
[139] Karauğuz, s.94.
[140]Kurt Wilheml Marek, *Tanrılar mezarlar ve Bilginler*, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 260.
[141] Mehmet Maksudoğlu, *Nuh (a.s) ve Tufanı,* Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, Ankara 1974, C. 8, s. 105.
[142] Demir, s.9.

olarak iki farkı düşünce vardır. Biz bu başlık altında konuya fizik, tarih arkeoloji ve kutsal kaynaklardaki verileri inceleyerek bir sonuca varmaya çalışacağız.

Bilimsel verilerden en önemlisi fizik biliminin bir konusu olan birleşik kaplar yasasıdır. (Resim 2.5). Bu teoriye göre aynı cins sıvıların birleşik kaplardaki hareketi aynıdır. Yani bu yasaya göre aynı seviyedeki kaplar dolmadan alttakine sıvı akışı olamaz. Özellikle aynı cins sıvılar olması gerekir. Farklı cins sıvılarda seviye farklı olabilir. Bu konu üzerinde durmamızın sebebi, geminin karaya oturduğu yerle ilgili tartışmalara konu iki dağ ve içinde bulunduğu bölgeyi bu yasaya göre değerlendirmek gerekmektedir. [143]

Bazı kaynaklara göre tufandan sonra gemi Ağrı Dağı'na oturmuştur**.** (Resim 2.6). Özellikle Tevrat'a dayanılan bazı batılı kaynaklar bu görüşü savunmuştur. [144] Ağrı Dağı'nın zirvesi ve coğrafyası geminin karaya oturmasına uygun değildir. Çünkü zirve de üç ayrı tepe bulunmakta ve bunlar dik yamaçlardan oluşmaktadır. Özellikle 4200 metreden sonra bölge on iki ay boyunca buz kütlesi altındadır. Volkanik bir dağ olmasından dolayı tarıma ve yerleşmeye uygun değildir. Iğdır Aralık tarafı tamamen dik sarp kayalıklardan oluşmaktadır.[145]

Bununla beraber Ağrı Dağı'na geminin oturduğunu var sayarsak, Anadolu'nun ve Avrupa'nın en yüksek noktası olan dağın tamamen sular altında kalmış olmalıdır. Birleşik kaplar yasasına göre bütün Anadolu ve Avrupa'nın sular altında kalmıştır. Bölgeyi bildiğimiz kadarıyla böyle bir durum söz konusu değildir.[146] Bu görüşü savunanlar genellikle Tevrat'a ki "Tufan esnasında su, on beş arşın dağların üzerine çıktı"[147] diye geçen kısma dayanmaktadır. Buda yaklaşık olarak 1020 metreye denk gelmektedir. Birleşik kaplar yasasına göre bu mümkün değildir. Çünkü Ağrı Dağı bölgesinde böyle bir su baskını gerçekleştiğine dair bilimsel veriler bulunmamaktadır.

---

[143] Murat Şengöz, *Birleşik Kaplar Teorisi,* Astana yayınları, Ankara 2019, s. 11.
[144] Oktay Belli, Tarih Boyunca Ağrı Dağı*, I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu,* C.1, İstanbul 2007, s. 4-12.
[145] Belli, Tarih Boyunca Ağrı Dağı, s.4-12.
[146] Bahattin Dartma, Nuh Tufanın Zamanı ve Zemini, *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, C.2, İstanbul 2009, s. 152.
[147] Dartma, Nuh Tufanın Zamanı ve Zemini, s. 154.

Ağrı Dağı, Fırat Havzası'nda yer almaktadır. Bölgenin en yüksek dağı konumundadır. Tufanın gerçekleştiği bölgeye uzak değildir. Bununla beraber tufandan sonra geminin Ağrı Dağı'na oturması pek mantıklı değildir. Çünkü Kur'an ve diğer kaynaklara göre Nuh Peygamber Allah'tan verimli bir bölge talep etti. Ağrı Dağı ve çevresi yeterince verimli olmadığı gibi yüksek sarp bir yüzeye sahiptir. Belli bir yükseklikten sonra bitki yetişmemektedir. Hatta bugün bölge de yaşayanlar hayvanlarını besleyebilmek için daha verimli bölgelere götürürler.[148]

Ağrı Dağı ile ilgili kaynaklar genellikle Tevrat'taki *"ve gemi yedinci ayda, ayın on yedinci gününde ararat dağları üzerine oturdu"*[149] söylemine dayanır. Tarihi kaynaklarda Ağrı Dağı geçmemektedir. Ararat olarak geçmektedir. Ararat "Uruarti" (Urartu) kelimesinin İbranice yanlış seslendirilmesinden dolayı "Ararat" olarak kullanılmıştır. Ararat dağ silsilesi ve dağlık ülke anlamına gelmektedir. Tevrat'ın İbranice çevirisi olan Targum Onkelos'ta Ararat, "Ture Kardu" (Kardu Dağları) olarak tercüme edilmiştir.[150] Ağrı Dağı söylemi Tevrat'a sonradan eklenmiş olmalıdır. Bu eklentilerinde siyasi olduğu düşünülmektedir. Özellikle Ermenilerin soylarını Hz. Nuh'un oğullarına dayandırma politikasının sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Tevrat MÖ 605 yıllarında Babil Kralı Buhtnassar tarafından Küdüs'ün yakılıp yıkılması ve Yahudilerin sürgünü gönderilmesi zamanında tahrip edilmiştir. Mevcut Tevrat'lar sonradan yazılmış ve bazı eklemeler yapılmıştır. Bunlardan birisi de Nuh Tufanı ile ilgili Ağrı dağı konusudur.[151]

Ağrı Dağı'nın yakınlarında, İran sınırı ve Doğubayazıt ilçesine kısa mesafede bulunan Üzengili Köyü yakınlarında yer alan gemiye benzeyen şeklin Nuh'un gemisi olduğu söylenmektedir.[152] Söz konusu yerde büyük bir toprak kütlesi vardır. Gemiye benzemekte ama her hangi bir kanıtlayıcı veri bulunmamaktadır. Toprak içinde çıkan çok küçük demir ve tahta parçaları da kayda değer değildir. (Resim 2.7).

[148] Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım", *İslami araştırmalar Dergisi*, C.9, 1996, s. 202-203.
[149] Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, Bab 8/4
[150] Yasin Meral, Yahudi kaynaklarında Ararat Dağları (Tevrat 8:4), *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Dergisi*, c11, Sy. 2, 2014, s. 88-91.
[151] Aydın, s. 48.
[152] Atik, s. 83.

Bir grup Çinli ve Türk araştırmacı 2003-2007 yıllarında bölgede araştırma yaptılar. Bu araştırma sırsında Nuh'un Gemisine ait olduğu söylenen tahta parçaları bir mağarada bulundu. Bu tahta parçalarının gemiden geri kalanları olduğu söylendi. Medyada yer alsa da bilim dünyasında pek karşılık bulamamıştır. Bahsi geçen bölgede yaşam belirtisi bulunmamaktadır.[153] (Resim 2.8).

Geminin karaya indiği düşünülen diğer bir dağda, Mezopotamya Bölgesinde ve Dicle Havzası'nda yer alan Cudi Dağı'dır. Tarihi kaynaklar ve kutsal kitaplara göre en kuvvetli fikir Cudi Dağı'nda geminin karaya oturduğudur. Cudi Dağı Nuh peygamberin yaşadığı düşünülen Musul şehrine yakındır. Tufanın bölgesel olduğu düşünüldüğünde, geminin yakın yerde karaya oturduğu söylenebilir. [154] (Resim 2.9).

Cudi "bereketli yer" demektir. Cudi Dağı, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Şırnak ilinin sınırları içinde 37° 22´ 10" Kuzey enlemi ve 42° 20´ 38" Doğu boylamı koordinatlarında bulunan 2114 metre yüksekliğindeki dağdır. Şırnak'a 17 km., Cizre'ye 32 km., Irak sınırına 15 km., Musul'a 180 km. uzaklıktadır. Elips yapıda sıradağlardan oluşmaktadır. Dağın diğer isimleri Ture Kardu (Süryanice), Nissir (Sümer Dili/Gıgamış Destanı), Cebelü'l Cûdî (Arapça), Gordiyan (Latince), Masis (Ermenice) olarak belirtilmiştir.[155]

İslam Dini kaynakları ve Sümerlilerin kaynakları geminin oturduğu yer olarak Cudi Dağını göstermektedir. Sümerlilerin Gılgamış destanında geminin Nissir Dağına oturduğu ve kımıldamadığını belirtmiştir. Aynı zamanda eski Babil kaynakları da Nissir görüşünü desteklemektedir.[156] Gılgamış destanın Kutsal kitaptaki görüşlerle örtüşmesi, semavi dinlerin kaynaklarının Sümer Mitolojisi olduğunu söyleyen fikirlerden dolayı önemlidir.

Geminin Cudi Dağı'na oturduğunu anlatan başlıca araştırmacılar şunlardır. Arap asıllı coğrafyacı Yakup el-Hamavî 1228 yılında çevirisini yaptığı Tevrat'a geminin Cudi Dağı'na oturduğunu söylemektedir. [157] Fakat Tevrat'ın diğer nüshaları

---

[153] Atik, s. 85.
[154] Aydın, s. 47.
[155] Atik, s. 86.
[156] Bahattin Dartma, *Nuh'un Gemisinin Demirlediği Yere Dair*, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmaları Dergisi, C.13, 1999, s. 144.
[157] Oktay Belli, Tarih Boyunca Ağrı Dağı, *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubeyazıt Kaymakamlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 4-21.

Ararat Dağını işaret etmektedir. Bu da Ararat konusunun daha sonradan eklendiğini gösterir. Ünlü gezgin Evliya Çelebi'de seyahat notlarında geminin Cudi Dağı'na oturduğunu aktarmaktadır. Bölgedeki gezileri sırasında gemiyi Cudi Dağı üzerinde gördüğünü söyleyen İngiliz asıllı arkeolog Gertrude L. Bell'de Cudi Dağı'nı işsaret etmiştir..[158] Süryani Tevrat tefsirleri ve bilim adamı Bill Crouse'de Cudi Dağını işaret etmektedir.[159]

İlahi dinlerin kaynaklarını incelediğimizde genel olarak geminin karaya oturduğu yer olarak Cudi Dağı ön plana çıkmaktadır. Günümüzde de iki ayrı görüşten biri olan Cudi bölgesinde Nuh Tufanı ile ilgili söylenti, cami, mezar ve isim benzerliği daha çok görülmektedir. [160]

Birleşik kaplar yasası göz önüne alınınca, geminin Ağrı Dağından ziyade Cudi dağına oturması daha muhtemeldir. Çünkü birbiriyle aynı yüksekliğe yakın dağlardan oluşan bölge, Musul'a da yakındır.

Dini veriler incelenince en çok Kur'an-ı Kerim'de konu hakkında detaylı bilgi almaktayız. Hud suresinin 44. ayetinde : "*Ey yer, suyunu yut ve ey gök, sen de tut." Su çekildi, iş bitirili verdi, (gemi de) Cudi (dağı) üstünde durdu ve zalimler topluluğuna da: "Uzak olsunlar"*[161] şeklinde net bir biçimde Cudi Dağını işaret edilmektedir. Cudi kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmekle beraber Nuh Tufanı ile ilgi çok sayıda ayet geçmektedir. Yine Cudi'ye işaret eden önemli bir ayette Nuh Peygamber: *"Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen konuk edenlerin en hayırlısısın"*[162] şeklinde bir dua etmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi "Cudi" kelimesi bereketli yer[163] anlamına gelmektedir.

Geminin Cudi Dağına oturduğuna ait bir başka görüşe göre de; bölgede Tufanla ilgili fosillerin bulunduğudur. Bölgede deniz salyangozu ve deniz midyesi

---

[158] Gertrude L. Bell, *Amurath To Amurath*, (Çev. Google Translate), William Heineman Publishing, London 1911, s. 297.
[159] Bill Crouse, Five Reasons Noah's Ark Did Not Land On Mt. Ararat; Reasons Why It Did Land On Cudi Dagh, *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu Bildirileri*, C.1, Şırnak 2014, s.411.
[160] Yaşın, s. 171.
[161] Kur'an-ı Kerim, Hud 44.
[162] Kur'an-ı Kerim, Mü'minûn 23/29.
[163] Türk Dil Kurumları Sözlüğü, *Sozluk*, Cudi, 30.01.2021, https://sozluk.gov.tr/

bulunmuştur. Bunlar tufanın izleri ve gelen suların taşıdığı fosiller olduğu söylenmektedir. Bu bulgular bugün Ebu'l-İz el-Ceziri müzesinde sergilenmektedir.[164]

Sonuç olarak geminin oturduğu yerle ilgili iki farklı görüş vardır. Cudi Dağı görüşü daha çok ön plana çıkmaktadır. Bilimsel veriler de bunu göstermektedir.

2.3.4. Tufan Olayının Tarihlendirilmesi

Tufan olayını arkeolojik ve dini kaynaklardan yararlanarak tarihlendirebiliriz. Arkeolojik veri olarak, çivi yazılı tabletler ve kazılarda çıkan balçık tabakaları vardır. Dini kaynak olarak Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanabiliriz. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de tufan olayı hakkında sure ve ayetler çokça yer alır.

Tufan olayının tarihlendirilmesi hakkında iki görüş vardır. Bir görüşe göre MÖ 5000-4000 yılları arası zamanı göstermektedir. Diğer kuvvetli bir görüşe göre de MÖ 2700-2650 yıllarına denk gelmektedir. Bunlar dışında Karadeniz sel baskını ve dünyanın çeşitli yerlerinde olmuş olan su baskınlarına dayanılarak çeşitli tarihlemeler yapılmıştır. Fakat arkeolojik veriler ve dini kaynaklar MÖ 2700-2650 yıllarını göstermektedir.[165]

Araştırmacı Friedric Bender tarafından yapılan çalışmalarda Cudi dağında 6630 yıllık olduğu saptanan tahta parçaları bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak MÖ 5000 yılarını tarihlese de bu gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü yazılı veri yoktur. Bu tahta parçaları farklı bir olay ve zamandan da kalmış olabilir. Diğer bir görüş olan MÖ 2700-2650 yılları fikri ağır basmaktadır.[166] Bunun gerekçesi ilk gemi örneklerine Nil havzasında MÖ 3400-3100 yıllarında rastlanmaktadır. Dolaysıyla bu tarihten önce olamaz. MÖ 2700 yılında Edom bölgesinde sel felaketine ve akabinde bölgede insansız bir döneme rastlanır. Ayrıca İngiliz arkeolog Woolley'in kazılarda elde ettiği bulgulara göre Ur kentinin MÖ 3200 yıllarına denk gelen yıkıntıları söz konusudur.[167] Araştırmacılar buradan yola çıkarak MÖ 2700-2650 arasında tufanın olduğu görüşünü kabul eder.

---

[164] Yaşın, s. 194.
[165] Dartma, Dini tarihi ve Arkeolojik veriler Bağlamında Nuh Tufanı, s. 45.
[166] Karauğuz, s. 94.
[167] Dartma, Dini tarihi ve Arkeolojik veriler Bağlamında Nuh Tufanı, s. 48.

Tarihleme de diğer önemli bir bulgu da Gılgamış destanıdır. Layard 1839 yılında bugünkü Irak toprakları içinde kazılar yapmıştır. Musul yakınlarındaki Ninova kalıntılarında Assurbanipal'ın kütüphanesine ulaşıldı. Binlerce çivi yazılı eser buldu. Bunlar arasında Gılgamış destanı da vardır. Çivi yazısı okunmaya başlayınca on birinci tabletin tufanı anlattığı görülmektedir. Bu tablet, tufanın I. Er sülalesi döneminde yaşandığını göstermektedir.[168] Sümer coğrafyasında meydana gelen Tufan, özellikle Ur, Uruk, Kiş ve Şuruppak şehirlerinde olmuştur.[169] Bu olaylar zinciri bize MÖ 2700-2650 yıllarını göstermektedir.[170]

Tufanla ilgili net bir tarihleme yapılmamaktadır. Çünkü dini kaynaklardaki verilerin sayısal tarih ve zaman içermemesi ile birlikte yazılı devrin MÖ 3500 yıllarında başlamasından dolayı sözlü olarak sonradan yazıya aktarılan bu bilgilerin açık bir biçimde hangi döneme geldiği net değildir.

2.4. Teolojik Açıdan Tufan Olayı

İlahi dinlerin kaynaklarına göre Nuh (a.s) bulunduğu topluma peygamber olarak gönderildi. Nuh'un kavmi putlara tapıyordu. Bu put inancı daha sonra cahiliye Arap toplumunda da devam etti.[171] Bu sapkınlıktan dönmelerini isteyen yaratıcı, Nuh'u (a.s) görevlendirdi. Nuh'un kavmi bu mesaja olumsuz cevap verdi ve atalarının dinlerinden vazgeçmeyerek Nuh'a (a.s) karşı çıktılar. Devamında Allah bu kavmi cezalandırdı. Bu cezalandırma olmadan önce Allah, Nuh Peygambere kendisiyle beraber inananları da alıp bir gemi inşa etmelerini ve kurtuluşa ermelerini bildirir. İslami kaynakların dışında diğer İlahi dinlerden olan Yahudilik ve Hristiyanlıkta da İslam kaynakları gibi Tufan anlatımı vardır. Buradan hareketle tufan olayının teolojik yönünün ağır bastığını söyleyebiliriz.[172]

İlahi olmayan kaynaklarda da genel olarak tanrının insanların azgınlaşması ve tanrıları rahatsız edecek seviyeye gelmelerinden dolayı, bir sel baskını ile cezalandırılması anlatılmaktadır. Gılgamış destanın Sümer, Babil ve Akkad versiyonlarının ortak noktası sel baskını ile cezalandırılan insanlardır. Gılgamış

---

[168] Karauğuz, s.108.
[169] İsmail Yiğit, *Peygamberler tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2018, s. 141.
[170] Thorkild Jacopsen, *The Sumerian King List*, (Çev. Google Translate), Chicago University of Chicago Press, Chicago 1939, s. 208-209.
[171] Karauğuz, s.98.
[172] Yiğit, s.116-118.

destanı farklı medeniyetlerde anlatılmış ve yazıya geçirilmiştir. Gılgamış Destanın farklı versiyonlarında kahramanın ismi değişse de, ana tema yine yaratıcının cezalandırması üzerinedir.[173]

Tez çalışmamızın bu bölümünde İlahi ve ilahi olmayan dinlerde tufan olayının nasıl gerçekleştiği ve benzerliklerin neler olduğunu inceleyeceğiz. Tufan olayı Sümer kökenli bir mitoloji mi? Yoksa semavi dinlerden, ilahi olmayan dinlere ve aynı zamanda mitolojilere geçmiş bir kıssa mıdır? Dini ve arkeolojik verileri inceleyerek tufan olayına açıklık getirmeye çalışacağız.

2.4.1. İlahi Olmayan Dinlerde Tufan Olayı

Mezopotamya inançlarında ilahi olmayanlar dinler; genellikle çok tanrılı, politeist bir inanç sistemine sahip dinlerdir. Sümerlilerin başta yaklaşık olarak elli tanrısı vardı. Daha sonraki zamanlarda bu sayı yüzleri bulmuştur. Bu sayının artması araştırmacılar tarafından şöyle açıklanmaktadır. Sümerler yani Mezopotamya toplumları ölen kral ve önemli kişilere adanmak üzere heykel ve güzel şiirler yazıyorlardı. Zamanla bu kişilerin tanrılaştırıldığı söylenmektedir. Bunun örneklerini Roma'da da görmekteyiz. Kral olan Cesar, Titus ve Claudius gibi yöneticiler sonradan tanrılaştırılmıştır.[174]

"Lacivert taşından sakalı rengârenk gözlü kralım ne olur konuş,

Güzel bir günde parlayan altın heykel"[175]

Yukarı da anlatıldığı gibi Sümer ve devamındaki toplumlarda çok tanrılı inanç sistemi vardır. Bu sistem en başta gök tanrısı "An", Göğün ve tanrıların babası "Enlil", su tanrısı "Enki" ve ana tanrıça "Ninhursag" yer alıyordu.[176] Bu tanrılar haricinde onlarca tanrı vardır ve hepsinin farklı görevleri vardır.

Mezopotamya Uygarlıklarının tufan olayı hakkındaki bilgiler, Gılgamış destanının bulunmasıyla birlikte elde edilmiştir. Gılgamış destanının on birinci

---

[173] Abdulvahhan En-Neccar, *Kısasu'l- enbiya,* Müessesetu'l Haleebi, Kahire, s.32.
[174] Karauğuz, s. 95.
[175] Amelie Kuhrt, *Eski Çağda Yakındoğu Yaklaşık M.Ö. 3000-330*, C.1, (Çev. Dilek Şendil), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.88.
[176] Karauğuz, s.97.

tabletinde tufan olayı anlatılmaktadır. Burada ilginç olan bu anlatıların semavi dinlerle birebir uyuşmasıdır. Gılgamış Destanının anlatıldığı tablette tufan olayı detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bir kısmı kırık olsa da asıl önemli yerler mevcuttur. Tablete göre, tufan kararını alan tanrılar insanoğlunu cezalandırmak istediler. Karardan sonra bazı insanlar Tufana maruz kalmadılar. Sümer kökenli anlatıda Kral Ziusudra tanrıların yardımıyla bu sel felaketinden kurtulmuştur. Kitabeye göre bir gemi yapılması istenir ve tablette bu geminin yapılması ile ilgili sureci anlatan kısım kayıptır. Kitab-ı Mukaddes'e göre Sümer'deki Ziusudra su tanrısı Enlil'i temsil eder. İlahi dinlere göre de Kral Ziusudra Nuh Peygamberdir. Tablette aşağıdaki gibi bir anlatı vardır.[177]

İlk kısımlarda tanrılar Tufan kararı alır ve Kral Ziusudra uyarılarak bundan kurtuluş yolu gösteriliyor. Bu dizeler Gılgamış destanın Sümerce versiyonuna aittir.

Tufan…

Öyle karar alındı…

O zaman Nintı… gibi gözyaşı döktü,

Kutsal İnanna halkı için bir ağıt tutturdu,

Enki kendi kendine karar aldı,

An, Enlil, Ninhursag…

Göğün ve yerin tanrıları An ile Enlil'in adına söylediler.

O zaman kral Ziusudra,…'nin paşişu'su

Dev bir… inşa etti;

Alçak gönüllükle itaatle, saygıyla, o…,

Her gün uğraşarak, durmadan…,

Her türlü düşü görerek…,

Göğün ve yerin adlarını anarak…

…. Tanrılar bir duvar…,

---

[177] Köksoy, s.51-52.

Ziusudra, duvarın yanında durarak, dinledi.

“Solumda duvarın yanında dur…,duvarın yanında sana bir söz diyeceğim,

sözümü dinle,

Öğütlerime kulak ver:

Bizim…’mızla bir tufan ibadet merkezlerini silip süpürecek;

İnsanoğlunun tuhomunu kurtarmak için…,

Karar böyle, tanrılar meclisinin sözü.

An ve Enlil tarafından verilen emirle…,

Krallığı, kanunu (sona erdirilecek).“[178]

Gemi yapımıyla ilgili yaklaşık 40 dize kayıp olmakla beraber aşağıda yer alanlar dizeler günümüze kadar korunmuştur.

“Duvar, dinle beni!

Kamış duvar, her sözüme kulak ver.

Bir evi yık – bir gemi inşa et.

Mal mülk mü? Onlardan nefret et.

Hayatı kurtar.”

“Onun üstünü apsu gibi kapla

Böylece güneş içini göremeyecek

Üstünü ve altını kapla.

Halat takımlarını sağlam yap.

Zifti- güçlendirmek için sertleştir onu.

Sonra senin üzerine sağanak yağdıracağım

Kuşlardan rüzgâr, balıklardan sel olacak.[179]

---

[178] Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*, (Çev.: Hamide Koyukayan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s. 190-191.
[179] Kramer, *Sümer Mitolojisi* s. 277.

Gılgamış destanın Akkadca versiyonu Atrahasis Destanı olarak tespit edilmiştir. Çivi yazılı tabletlerin çözülmesiyle Akkadca ve Sümerce versiyonların örtüştüğü görülmüştür.

"Enki ağzını açtı

Ve yüce tanrılara konuştu:

'Ayın yedisinde ve on beşinde

Temizlenmek için yıkanmayı başlatıyorum.

Bir tanrı kurban edilsin!

Böylece tanrılar onda yıkanıp arınacak,

Onun eti ve kanıyla

Nintu kili karıştıracak

Böylece tanrı insan karışacak

Birlikte yoğurulacak

Geri kalan zamanda büyük davulu duyacağız!

O tanrının etinde bir ruh vardır

Onun işaretleri yaşayanlarda çıkacaktı

Böylece bu ruhun varlığı unutulmayacaktır." [180]

Tufan olayı ile ilgili Gılgamış destanında geçen olay örgüsü Türkçe'ye şu şekilde çevrilmiştir.

" Ey Şuruppak'ın adamı, Ubar Tudun'un oğlu…,

Evi Yık, bir gemi yap,

Serveti terk et hayatı kazan

---

[180] Samuel Nouh Kramer, *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki,* (Çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000, s. 276.

Mülkten nefret et, hayatını kurtar.

Bütün hayat tohumlarını gemiye getir.

Yapacağın geminin,

Bütün büyüklükleri ölçülü olacaktır.

Uzunluğu ve genişliği aynı olacaktır.

Sonra onu okyanusa indir."[181]

Mezopotamya uygarlıklarında tufan olayı genel olarak bu çivi yazılı tabletlerdeki olay örgüsü üzerinden gitmektedir. Tufan olayı Akkad, Babil ve Assur toplumlarına Sümerlilerden geçmiştir. Devamında Babil, Akkad ve Assur versiyonları da yazılmıştır. Genel olarak ana tema tanrının insanı cezalandırması üzerinde durulmaktadır. Bununla beraber ana kahraman Sümerce'de Ziusudra, Akkadca'da Utnapiştim, rahip Berossus'a göre Xisuthros, eski Türkçe'de Nama ve İbranice'de Noah olarak geçmektedir.[182]

Sonuç olarak tufan olayı eski çağ Mezopotamya uygarlıklarında geniş bir şekilde teoloji ve mitolojiye konu olmuştur. Ana kahraman iyi yürekli ve yaratıcısına sadıktı. Bundan dolayı Tufandan kurtulma imkânı sağlandı. Oda bunu karşılıksız bırakmayarak, istenildiği gibi gemi inşa ederek insanlığın yeni atası olarak kurtuluşa ermiştir.

2.4.2. İlahi Dinlerde Tufan Olayı

Tufan olayı şüphesiz semavi dinlerde önemli bir konu olarak yer almaktadır. Tufanın hem çivi yazılı eserlerde yer alması hem de yazılı metinlerin semavi dinlerin kaynakları ile uyuşması dikkate değerdir. İlahi dinler genel olarak soyut kavramlar üzerinden gittiğinden dolayı insanlara anlatmak için deliller gerekmektedir. Bize göre çivi yazılı eserlerdeki tufan olayı semavi dinleri doğruladığı için hem tarihi, hem de teolojik olarak önemli bir noktadır.

İlahi dinlerde tufan hadisesini Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bilgilerden öğreniyoruz. Kur'an-ı Kerim Nuh Tufanını çok geniş olarak

---

[181] Köksoy, s.54.
[182] Dartma, Dini tarihi ve Arkeolojik veriler Bağlamında Nuh Tufanı, s.11.

içermektedir. Nuh (a.s.), peygamberler arasında ismi ve kıssası en fazla zikredilen kişidir. Beş büyük peygamberden birisi olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'de 28 surede 43 yerde ismi anılmıştır. Nuh ismiyle bir sure tamamen Nuh (a.s)'ı anlatmaktadır ve insanlığın ikinci atası olarak bilinir.[183]

Kitab-ı Mukaddes'te, Nuh Peygamber ile ilgili çok detaylı bilgiler vermektedir. Nuh Peygamberin soy ağacına yer verir ve kıssasını detaylı olarak anlatır. Nuh (a.s)'ın soy ağacı Kur'an-ı Kerim'de yer almaz ama İslami kaynaklar Nuh (a.s)'ın soy ağacını Kitab-ı Mukaddes'te geçtiği şekliyle verir. İnsanlığın ilk atası Adem (a.s)'dan on nesil sonra geldiği kabul edilir.[184]

Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'in Tufan kıssaları ana tema olan insanlığın cezalandırılması konusunda ortak bir görüş vardır.[185] Detayda farklılıklar vardır. Geminin yapıldığı ağaç, binenler ve karaya oturduğu yer gibi bilgilerde farklılık vardır.

Kur'an-ı Kerim'le Kitab-ı Mukaddes arasındaki en önemli farklılık, Kur'an tevhit mücadelesi üzerinde durur ve tarihi olayları kıssalar üzerinde anlatır. Kur'an-ı Kerim tarihi olayları anlatırken sayısal veriler kullanmaz. Kitab-ı Mukaddes ise olayın tarihsel yönüne, ağacın çeşidi, geminin ölçüleri ve soy ağaçları gibi somut bilgilere yer verir.[186]

Bu başlık altında Kur'an'da geçen tufan hadisesini ayetler ve kıssalarda geçtiği şekliyle vereceğiz. Kitab-ı Mukaddes'e göre tufan hadisesini detaylı olarak aktaracağız. Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes arasındaki farklılıkları belirteceğiz.

2.4.2.1. Kitab-ı Mukaddes'e Göre Tufan Olayı

Kitab-ı Mukaddes Eski Ahid (Tevrat), Yeni Ahid (İncil) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yahudi ve Hristiyan dinlerinin kutsal kitaplarını kapsayan bir yazı koleksiyonudur. Batılı kaynaklar Kitab-ı Mukaddes'i Bibel (bible) olarak

---

[183] Yiğit, s.112.
[184] Karauğuz, s.121-122.
[185] Fırat Caner, *Büyük Tufan Mitleri ve Atrahasis*, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C.3, Trabzon 2017, s.18.
[186] Ömer Faruk Harman, *Nuh*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.33, Ankara 2007, s.226.

kullanır.[187] Tekil ve dişil bir kelime olan bible, *"insan hayatına yön verecek kuralları ihtiva eden en mükemmel kitap"* anlamındadır. [188] Kitab-ı Mukaddes dünyanın birçok diline çevrilmiş olup, basımı en fazla olan kitaplardandır.

Kitab-ı Mukaddes Nuh Tufanı ile ilgili çok sayıda bilgi içermektedir. Nuh Peygamberin soyundan başlayarak, geminin yapım aşamalarını, ölçülerini ve Tufanın nasıl olduğunu anlatır. Bunları yaparken sayısal[189] verilere çok yer verir. Kutsal kitaplar daha çok öğüt verici kıssalar ile toplumu doğru yola davet eder. Buradan hareketle bu sayısal verilerin ve fazla bilgilerin sonradan eklendiğini düşünüyoruz. İlahi mesaj sonradan ruhban sınıfı tarafından yazıya geçirilmiş. Yahvist denilen bu yazılara açıklamalar eklendiği düşünülmektedir.[190]

Bu bilgiler ışığında Kitab-ı Mukaddes'e göre tufan hadisesini değerlendireceğiz. Kitab-ı Mukaddes'e, özellikle Tevrat'a göre aşağıdaki bölüm özet olarak alınmıştır.

Şit ve Kabil'in soyundan gelenler birbiriyle evlenerek bozuk bir nesil dünyaya getirdiler. Dünya düzeni bozulmuş ve yaratıcı bu durumdan rahatsız olmuş. İnsanoğlunun bu azgınlarına karşı onları cezalandırmak isteyen yaratıcı, sel felaketi ile onları azaba uğratmak ister. Tüm bu olumsuzluklara rağmen yaratıcı ile birlikte yürüyen Nuh peygamber yaratıcı tarafından kutsal bir görev üstlenmesini istedi. "Kabil (Hz. Adem'in oğlu) soyundan Lamek'in, 187 yaşındayken bir oğlu oldu. Adını Nuh koydu. Nuh, 500 yaşındayken Sam, Ham ve Yafes'in babası oldu. Tanrı, insanların düşünce ve eylemlerinin bunca kötü olduğunu gördü ve insanı yaratmış olmaktan pişmanlık duydu ve bunun acısını şöyle dile getirdi: "Kendi yaptığım insanı, insanları ve hayvanları, sürüngenleri ve uçan kuşları silip süpüreceğim yeryüzünden; çünkü bütün bunlar yaratmış olmaktan pişmanım." Çağdaşları arasından adil ve temiz bir insandı Nuh. Tanrı'yla birlikte yürüdü hep. İşte bunun için inayet buldu Tanrı'dan. Nuh'u esirgemek isteyen Tanrı, ona bir gemi yapmasını söyledi. Reçineli ağaçtan olacaktı gemi. Bölmeleri bulunacaktı. İçten ve dıştan ziftle kaplı olacaktı. Gövdeden bir arşın yüksekte bir çatısı bulunacaktı. İçi, üç kata

---

187 Edward P. Blair, *Abingdon Bibli Handbook*, Abingdon Press, Nashville 1975, s. 17-28.
188 Ömer Faruk Harman, *Kitab-ı Mukaddes*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.26, Ankara 2002, s. 75-76.
189 Atik, s.21.
190 Atik, s.20.

ayrılacaktı. Yanında bir kapısı olacaktı. Tanrı, gök kubbe altında yaşam soluğu olan her varlığı yok etmek için yeryüzüne sular salacaktı. Nuh ise çocuklarını, karısını ve çocuklarının karılarını alıp gemiye sığınacaktı. Yanına her türlü hayvandan bir dişi, bir erkek alacaktı. Böylece hayvanların soyu korunacaktı. Ayrıca gemiye yeterince yiyecek de koyacaktı. Bu yiyecek hem Nuh'un hem de hayvanların beslenmesini sağlayacaktı. Nuh Tanrı'nın bütün dediklerini yerine getirdi, Tufan olup sular yeryüzünü kapladığı zaman Nuh 600 yaşındaydı. Nuh, Tufan suları her yanı kaplamadan önce, çocuklarını, karısını ve çocuklarının karılarını alarak gemiye girdi. 7 gün sonra tufan suları yeryüzüne dökülmeye başladı. Kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Sular kabararak gemiyi kaldırdı. Suların üstünde yüzmeye başladı gemi. Sular gittikçe artıyordu. En yüksek dağlar bile sularla örtülmüştü. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar, kuşlar, evcil ve yırtıcı hayvanlar sürüngenler ve insanlar hayatlarını yitirdiler. Yalnızca Nuh ve yanındakiler kurtuldular. Toprak tam 150 gün sular altında kaldı. Sonra Tanrı Nuh'u hatırladı. Onunla birlikte gemide bulunan bütün evcil ve yırtıcı hayvanları hatırladı. Bir rüzgar yolladı yeryüzüne. Sular azalıp yavaş yavaş çekilmeye başladı. 150 gün sonra da alçaldı. Ve gemi Ararat dağlarının üstünde durdu. İlkin dağların tepeleri gözüktü. Bir sure sonra Nuh, gemiye yaptığı kapıyı açarak, kargayı dışarı saldı. Karga sular kuruyuncaya kadar geri dönmedi. Sonra güvercini saldı Nuh, suların azalıp azalmadığını öğrenmek için. Yeryüzünde ayak basacak yer bulamayan güvercin, Nuh'a geri döndü. Demek ki yeryüzünde hala su vardı. Nuh, elini uzatıp güvercini içeri aldı. Alırken de akşam geri dönen güvercinin gagasında taze bir zeytin yaprağı gördü. O zaman anladı ki, evet sular azalmıştı yeryüzünde, ama tümden kurumamıştı toprak. 7 gün daha bekledi. Nuh'un hayatının 601'inci yılının birinci ayının birinci gününde, yeryüzündeki bütün sular kurumuştu.[191]

Bu pasajdan Tevrat'a da azgınlaşan ve yaratıcının buyruğuna uymayan insanların sel baskını ile cezalandırılması konu edinmiştir. Pasajda ayrıcı kulluğunu yerine getiren Nuh Peygamberin sel sularından kurtuluşunu da çıkarmaktayız.

---

[191] Bedrettin Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1984, s. 424.

Tevrat'ta Nuh tufanı ile ilgili iyi anlatım vardır. Bunlar Yahvist ve Saserdotal kıssalarıdır. Bunlardan Saserdotol 6. Yüzyılda yazılmış. Yahvist ise 9. Yüzyıla tarihlenmektedir. Bu iki kıssa birbirine karıştırılarak verilmiştir. Bunlar din adamları ve papazlar tarafından yazılmıştır. Her iki kaynaktan sırayla birer paragraf alınmıştır. Bu iki anlatım arasında zamansal problem vardır. Tufanın bahsi geçtiği tarihi inceleyince karşımızı Mısır devletinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bunlar tarihsel kayıtlarda yer almaktadır. Bahsi geçen dönemde Mısır Devleti yok olmadığı gibi tarihi kayıtlarda Mısır'da selle ilgili bilgi de yer almaz.[192]

Tufan'dan sonra geminin indiği yer olarak Kitab-ı Mukaddes kaynakları Ararat Dağını işaret etmektedir. Bununla beraber eski Yahudi kaynakları da Cudi Dağına işaret etmektedir. Bir gün Hz. Muhammed bazı Yahudilerle karşılaştı ve bunların aşure günü oruç tuttuğunu gördü. Bunun sebebini sordu onlarda dediler ki: "*bugün Allah'ın Musa ve İsrail oğullarını boğulmaktan kurtardığı, firavunun boğulduğu, geminin Cudi'ye oturduğu, Allah'a şükür etmek için Nuh ve Musa'nın oruç tuttukları gündür"* dediler. Peygamber de dedi ki ben Musa ve bu günün orucuna daha layıkım ve tabiilerine o gün oruç tutmalarını söyledi.[193] Burada Yahudi kaynakları da Cudi'ye işaret etmektedir.

Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes Tufanı evrensel görse de aslında bilgileri bölgeseldir. Bu gibi çelişkiler doğrultusunda Kitab-ı Mukaddes'in müdahaleye uğradığını söyleyebiliriz. Kitab-ı Mukaddes toparlanma surecinde Gılgamış destanından etkilenmiştir.[194]

2.4.2.2. Kur'an'a Göre Tufan Olayı

Kur'an-ı Kerim' tufan hadisesi birçok yerde geçmektedir. Yirmi sekiz surede ve kırk üç yerde Nuh Peygamberden bahsedilir.[195] Bilimsel veriler Kur'an-ı Kerim'deki verileri doğrular niteliktedir. Yazının ve iletişimin olmadığı zamanlarda

---

[192] Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an,* (Çev. M. Ali Sönmez), Diyanet İşleri Yayınları, İstanbul 1987, s.76.
[193] Ahmet Bin Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1982, s. 359-360.
[194] Karauğuz, s. 120.
[195] Bkz., Âli İmrân, 3/23; Nisâ, 4/136; En'âm, 6/84; Ârâf, 7/59, 69; Tevbe, 9/70; Yûnus, 10/71; Hûd, 11/25, 32, 36, 42, 45, 46, 48, 89; İbrahim, 14/9; İsrâ, 17/3, 17; Meryem, 19/58; Enbiyâ, 21/76; Hacc, 22/42; Müminûn, 23/23; Furkân, 25/37; Şu'arâ, 26/105,106, 116; Ânkebût, 29/14; Ahzab, 33/7; Sâffât, 37/75, 79; Sad, 38/12; Ğâfir, 40/5, 31;Şura, 42/13; Kaf, 50/12; Zariyyat, 51/46; Necm, 53/52; Kamer,54/9; Hadîd, 57/26; Tahrim, 66/10; Nûh, 71/1, 21, 26.

Kur’an-ı Kerim 1400 yıl önceden çivi yazılı eserlerde geçen olayları aktarmıştır. Buradan hareketle Tufanın mutlak var olduğu savunabiliriz.[196] Kur’an-ı Kerim bir tarih kitabı değildir. İnsanları doğru yola çağıran bir kutsal kitaptır. Nasıl mitoloji tarih değildir ama tarihi veriler içeriyorsa, aynı şekilde Kur’an-ı Kerim’deki verilerden yola çıkarak somut bulgulara ulaşabiliriz.

Hz. Nuh (a.s) kendi kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Kendisi ilk resul ve kavmi olan peygamber özelliği taşımaktadır. Nuh Peygamberin kavmi ilk helak edilen cezalandırılan toplumdur.[197] Kur’an-ı Kerim’de *“And olsun ki biz Nuh’u kendi kavmine gönderdik“*[198] diyerek peygamberliğini tasdik etti. Kur’an-ı Kerim Hz. Nuh’un kendi kavmi arasında dokuz yüz elli yıl yaşadığını söyler. Bunu aralarında bin seneden elli yıl eksik kaldı şeklinde söyler. Hz. Nuh kavminden sürekli olarak iyilik yapmalarını, Allah’a kulluk yapmalarını ve putperestliği terk etmelerini ister. Kavmi ona karşı gelerek atalarının dinlerinden vazgeçmediler. Bundan dolayı tufanla cezalandırıldılar.

Tufandan önce Hz. Nuh kavmine doğru yolu anlatırken çok sabretmiştir. Onlara sürekli doğru yolu göstermiştir. Nuh suresinde; *“Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Yalnızca Allah’a tapın“*[199] ve *“ Cidden ben sizin acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum“*[200] dedi. Kavmi onunla çok mücadele etmiş. Yalancılıkla suçlamıştır. Peygamberliğini kabul etmek istemeyen kavminin önde gelenleri, biz seni kendimiz gibi görüyoruz dediler. Kur’an-ı Kerim’de: “*Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz”* dediler. Bu şekilde çokça inkâr ettiler. Hz. Nuh tüm bunlara rağmen hep sabırlı davrandı. Kavmi ise inkâra devam etti. *“Bunlar da, büyük hileler, büyük desiseler kurdular! Ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved’den, Suvâ’dan, Yeğûs’tan, Ye’ûk’tan ve Nesr’den asla vazgeçmeyin”*[201] putlarını ve ata

[196] Yüceer, s.250.
[197] Kırkız, s. 302.
[198] Kur’an-ı Kerim, Hud 25.
[199] Kur’an-ı Kerim, Nûh 2-3.
[200] Kur’an-ı Kerim, Hûd 25-26.
[201] Kur’an-ı Kerim, Nuh 22-23.

dinlerini terk etmediler. Hz. Nuh onlara kurtuluşa ermeleri için yol gösterdi. Azap gününün zorluğundan kurtarmak istedi. Allah'tan af edilmeyi istemelerini söyledi. Tüm bu çabalara rağmen Nuh'un kavmi azgınlığa ve inkâra devam etti. Hz. Nuh uyarma görevini yerine getirmişti. Yine Şuara suresinde Hz. Nuh *"Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim ancak âlemlerin Rabbine aittir. O hâlde, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!*" [202] dedi. Bu mesaja da karşılık bulamayan Hz. Nuh, Allah'a *" Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını şaşırtırlar ve sadece ahlaksız, nankör (insanlar) doğururlar"*[203] dedi. Ayette görüldüğü gibi kavminden umudunu kesen Hz. Nuh, kavminin cezalandırılmasını ister. Yeryüzünde kimseyi bırakmamasını söyler. Buradan hareketle tufanın evrensel olduğunu söyleyenler olmuştur. Fakat Tufan sadece Nuh'un kavmini etkiliyor. Dolasıyla biz bunu kendi kavminden kimsenin kalmaması olarak anlayabiliriz.

Allah bir kavmi cezalandırmadan önce, o topluma peygamber gönderir ve onları hidayete çağırır. Eğer o toplum doğru yola gelmezse cezalandırılır. Kur'an-ı Kerim'de: *"Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz"*[204] şeklinde geçen ayette olduğu gibi, Nuh'un kavmi de önce peygamber yoluyla uyarılmış. İlahi kudretin mesajını almıştır.

"Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme"[205] dedi. Burada Allah Hz. Nuh'a mücadelesinin sonuna geldiğini bildirmek istiyor. Devamında bir gemi inşa etmesini ve iman edenleri ve her hayvandan bir çift almasını emreder. Bunlar kurtuluşa ereceklerdir. Hz. Nuh'un oğullarından biri davete rağmen binmemiş ve yüksek bir dağa çıkarak kurtuluşa ereceğini söylemiş. Hz Nuh bugün bunun mümkün olmadığını söylemiş. Kur'an-ı Kerim'e göre bu oğlu için Allah'tan yardım talep eden Hz. Nuh'a Allah tarafından olumsuz yanıt gelmiş. Onun artık ailesinden olmadığını ve cahil olduğunu

---

[202] Kur'an-ı Kerim, Şuara 109-110.
[203] Kur'an-ı Kerim, Nuh 27.
[204] Kur'an-ı Kerim, İsra 17
[205] Kur'an-ı Kerim, Hud 36.

söyleyerek, bir peygamber oğlu bile olsa doğru yolda olmayanların kurtuluşa eremeyeceğini göstermiştir.[206]

Kur'an- Kerim, sel suları ile ilgili Kamer Surenin 11. ve 12. ayetlerinde yer verir. *"Biz yayılan bir suya göğün kapılarını açtık. Yerden kaynaklar fışkırttık. Sular takdir edilmiş bir biçime göre birleştiler."* [207] Ayetlerden anlaşılacağı üzere tufanın suyu muhtemelen bölgedeki sular ile gökten gelen suların birleşimi ile olmuştur.

"Nihayet Nuh gemiyi yaptı. Geminin tahta levhaları demir çivilerle çivilenmişti." [208] Geminin yapımı ile ilgili detaylı bilgiyi Allah peygamberi Nuh'a bildiriyor. Çünkü yapılacak gemi normalden daha sağlam ve büyük olması gerekirdi. *"Biz onu Nuh'u tahta ve çivi sahibi olanın üzerinde taşıdık. Küfür edenlere ceza olarak, o bizim gözetimimizde yüzüyordu."*[209] Bu ayetten de anlaşılacağı üzere o dönemde maden kullanımı vardır.

Tufan bitince Allah tarafından emir geldi. (Sonra*) "Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!" denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî'nin üzerine oturdu; "Zalimlerin topunun canı cehenneme!"*[210] Denildi. Buradan hareketle tufandan sonra gemidekilerin Allah'ın izniyle kurtuluşa erdikleri ve geminin Cudi üzerine oturduğunu söyleyebiliriz. Gemi içerisinde 7 ila 80 kişi arasında insan olduğu düşünülmektedir.[211] Nuh Peygamberin duasını kabul eden Allah onu bereketli bir yere indirir. İnsan neslinin devamı bu gemiden çıkanlara bağlı olduğu gibi, Tufanın evrensel olup olmadığı bilinmediğinden dolayı yeryüzünde başka kavimler aracılığıyla insan soyunun devam etmiş olması da muhtemeldir.

"Vaktiyle Nûh bize yakarmıştı; biz de ne güzel karşılık vermiştik! Nitekim kendisini ve ailesini o büyük felâketten kurtardık. Ve yalnız onun soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelen nesiller arasında onun hakkında (iyi bir ün) bıraktık. Bütün âlemlerde ona selâm olsun! İşte biz iyileri böyle ödüllendiririz. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı. Sonunda ötekileri sulara gömdük."[212] Ayetlerden anlaşılacağı üzere

---

[206] Karauğuz, s.129.
[207] Kur'an-ı Kerim, Kamer 11-12.
[208] Kur'an-ı Kerim, Kamer 13.
[209] Kur'an-ı Kerim, Kamer 13-14.
[210] Kur'an-ı Kerim, Hud 44.
[211] Yiğit, s. 129-132.
[212] Kur'an-ı Kerim, Furkan 75-82.

Nuh Peygamberin tevhit mücadelesi Kur’an-ı Kerim’de sıkça yer almış. Tufandan sonra da zikredilmiştir.

SONUÇ

Tufanın meydana geldiği bölge ile ilgili muhtelif düşünceler bulunmaktadır. Bir görüşe göre Tufan Mezopotamya bölgesinde Dicle-Fırat Havzası'nda Sümer kentlerinin bulunduğu bölgede meydana gelmiştir. Belirtilen bu bölge, bugün Irak Devletinin sınırları içerisinde yer almaktadır ve tarihte Sümer, Babil, Akkad ve Assur medeniyetlerinin olduğu bölgedir. İkinci bir fikre göre ise, tufan olayı Karadeniz bölgesinde meydana gelmiştir. Bu ikinci fikir hem kutsal kitaplarla hem de bilimsel verilerle uyuşmamaktadır. Mezopotamya bölgesinin coğrafik yapısı ve tarihi, tufan söylencelerine daha uygun görünmektedir. Karadeniz'in çok dağlık ve engebeli bir bölge olması coğrafik olarak tufan olayına pek uygun görünmemekte ve bu bölgenin tarihinde de tufan olayına dair veri içermemektedir. Mezopotamya bölgesindeki uygarlıkların mitolojisinde tufan olayının yer alması ve çivi yazılı kaynaklara konu olması, Mezopotamya bölgesinde tufan olayının gerçekleştiği fikrini daha güçlü kılmaktadır.

Mezopotamya tarihi incelenince hem ilahi, hem de ilahi olmayan dinlerin mitolojisi ve kıssalarında insanın yaratıcının buyruğunu terk etmesinden dolayı cezalandırılması hep yer almıştır. Mesela; Ad ve Semud kavimleri de, Mezopotamya bölgesine yakın bir yer olan Yemen taraflarında tarihte helak olmuş toplumlardandır. Bu bölgenin özelliği insanlığın ilk ayak izlerini taşımış olmasıdır. Sürekli insanlar tarafından yerleşilen bölgenin tufan sonrasında da insanlığa ev sahipliği yaptığı düşünülmektedir.

Mezopotamya bölgesi inanç biçimleri açısından da zengin bir coğrafyadır. Bölgenin tarihinde hem semavi dinler hem de ilahi olmayan dinler yer almıştır. Bölgedeki semavi dinler genellikle öğüt verici ve insanlığı doğruluğa çağıran bir inanç şeklidir. Bu inançların ana temaları aynı olup birbirinin devamı niteliğindedir. Bölgede birçok peygamberle beraber İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri tarihte yer almıştır. Bu inançlara göre Allah kendisine kulluk etmelerini haber vermesi için peygamberler göndermiştir. İlahi olmayan çok tanrılı inanç biçimleri de yer almıştır. Bunlar politeist dinlerdir. Birden fazla tanrı ve tanrıça yer almaktadır. Mezopotamya'da tanrıların başında göğün tanrısı "An" gelir. Bunun yanında birçok başka tanrı bulunur. Hava, güneş, su vs. gibilerin tanrısı vardır. Bu daha çok semavi dinlerdeki melek ve Allah'ın sıfatlarının karşılığıdır. Monoteist dinlerdeki melek ve

Allah sıfatları, dinlerin tahrif olması ile beraber politeist dinlere tanrı olarak geçmiş olabilir. Buradan hareketle ilahi olmayan dinlerin ilahi dinlerden etkilendiğini ileri sürmek mümkündür.

Sümer kentlerinin tapınaklar çevresinde toplanması, Sümer inancının semavi dinlerden etkilendiğini göstermektedir. İlahi dinlerin mabetlerinin çevresinde de kentleşme mevcuttur. Genellikle mabetler kentlerin ortasında bulunur.

Tufanla ilgili kaynaklar incelendiğinde öne çıkan en önemli kaynak şüphesiz Gılgamış destanıdır. Gılgamış destanının en önemli yanı semavi dinlerin kaynaklarını desteklemesidir. Özellikle tufanla ilgili on birinci tablet doğrudan semavi dinlerdeki tufan olayını doğrulamaktadır. Semavi dinlerin Gılgamış destanından etkilenmesi söz konusu değildir. Örneğin; Kur'an-ı Kerim bin dört yüz yıl önce ortaya çıkmış ve tufanla ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler neredeyse isimler hariç Gılgamış destanı ile aynıdır. Gılgamış destanı tabletleri geçmiş son yüzyılda bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim'de bu tufan olayının geçmesi ancak bilen gören bir güç ile izah edilebilir. Bu güç de Allah'tan başkası değildir. Allah ilk günden beri insanlığa aynı ana temada peygamberler gönderdiğine göre, Gılgamış Destanından önce de peygamberler gelmiştir. Gılgamış destanını yazan milletler birbirlerinden etkilendikleri gibi ana temayı semavi dinlerden almış olmalıdırlar.

Tufan olayı mitolojiye konu olmuştur. Tufan olayı, dilden dile aktarılması ile muhtemelen efsaneleşerek mitolojiye de geçmiştir. Zaten mitoloji de, kısmen var olanı söylence yoluyla değiştirmesidir. Tufan olayından sonra insanlar tarafından anlatılmış ve mitoloji de önemli bir yer edinmiştir.

Tufan olayı inançsal bir boyuta sahiptir. Tufan ilahi ve ilahi olmayan dinlere konu olmuştur ve mitolojilerinde yer bulmuştur. Ana tema azgınlaşan insanların yaratıcı tarafından cezalandırılmasıdır. İlahi dinlerde Nuh Peygamberin kavmine tebliği ve kavminin onu yalanlaması yer almaktadır. İlahi olmayan dinlerde de tufan olayı, insanlar tanrıları kızdırdıkları ve rahatsız ettikleri için cezalandırılmışlardır.

Yer bilimciler de tufan konusunu işlemişlerdir. Bölgedeki sel hareketleri ve coğrafik yapı incelenerek değerlendirme yapılmıştır. Birleşik kaplar yasası gereği aynı seviyedeki kapların içindeki su eşit seviyeye gelmeden taşmamaktadır. Yer bilimciler buradan hareketle tufanın yöresel olduğunu savunmuşlardır. Bölgedeki nehirlerin su yataklarını değiştirdiği ve sel baskının olduğu şeklinde görüşlerde

olmuştur. Bunların dayanak noktası başta nehre yakın olan Sümer kentleridir. Bir diğer husus bazı araştırmacılar tufana sıradan bir sel baskını olarak bakmaktadır. Bunu kabul etmek mümkün değildir. Sel baskınları doğal afetler sonucunda oluşmuş suların hareketleridir. Kontrolsüz suların yataklarını terk etme hareketi sel baskınıdır. Araştırma konumuz olan tufan olayında ise yaratıcı tarafından nehirlerden, yerin altından suların fışkırması ve gökten suların indirilmesiyle ortamın sularla kaplanmasıdır.

Tufanın evrensel olmadığı görüşü daha makul bir yaklaşım olarak görünmektedir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi birleşik kaplar yasası gereğince aynı seviyedeki kapların tamamıyla suyla dolması gerekiyor. Eğer Tufan evrensel olsaydı; suların insanların yaşama alanı olma ihtimali olan yüksek noktalara kadar çıkması gerekmekteydi. Fakat araştırmalar bu yönde hiçbir bulgu içermemektedir. Tufanın gerçekleştiği bölge haricinde kanıt bulunamamıştır.

Tufan olayını yöresel olarak gerçekleşmiş olsa da, yeryüzündeki birçok milletin mitolojisinde evrensel bir hal almıştır. Tufanın mitolojik yönü evrensel ama meydana geliş şekli ve yeri yöreseldir.

Birleşik kaplar yasası, geminin oturduğu yerle ilgili de bilgi vermektedir. Bu konuda en çok bilinen üç görüş vardır. Bunlardan biri Ağrı ilimizde yer alan Üzengi köyü yakınlarındaki gemiye benzeyen toprak parçasıdır. Bu kesinlikle bilimsellikten uzak bir görüştür. Gemiye benzeyen bir toprak parçasından hareketle orayı Nuh'un gemisinin oturduğu yer olarak göstermek doğru olmayacaktır. Çıplak gözle yeryüzünde çoğu zaman böyle yeryüzü şekillerini nesnelere benzetmek mümkündür. Burada da gemiye benzeyen toprak parçası sıradan bir yeryüzü şeklidir. Bir başka görüşe göre de gemi Ağrı Dağı'nın zirvesine oturmuştur. Eğer böyle bir şey varsa suların bütün Avrupa'yı ve Anadolu'yu kaplaması gerekir ki böyle bir bilgi elimizde yoktur. Ağrı Dağı ve çevresi yaşam alanı için elverişsiz topraklara sahiptir. Ağrı dağının zirvesi buzullarla kaplı üç tepeden oluşmaktadır. Bunların insanlar için yaşam alanı oluşturması imkânsızdır. Bölgede de Tufan ile ilgili hikâye ve yöresel anlatılar pek bulunmamaktadır. Son yıllarda yapay bazı çalışmalar olsa da gerçeklik yönü yoktur. Kutsal kitapların geneli Ağrı Dağı'na işaret etmez. Sadece Tevrat'ın sonradan kaleme alınmış versiyonlarında Ağrı Dağı (Ararat) geçmektedir. Ağrı Dağı değil, Ararat ismi Tevrat'ta geçmektedir. "Ararat" Urartu dili kökenli bir kelimedir.

Bir ülke ve sıra dağlar silsilesini temsil eder. Kelimenin aslı “Uruarti” olan “Urartu” kelimesinin Tevrat’ın İbranice versiyonlarında yanlış seslendirilmesinden dolayı “Ararat” olarak yazılmıştır.[213] Ağrı Dağı bölgesinde yakın zamanda bir mağarada bulunmuş tahta parçalarının Nuh’un gemisinden kalma olduğu ile ilgili her hangi bir delil yoktur. Bu tahtalar herhangi bir zamanda da oraya gelmiş olabilir. Geminin oturduğu yerle ilgili en güçlü görüş ise Cudi Dağı’dır. Kutsal kitaplar ve çivi yazılı tabletler Cudi’yi göstermektedir. Birleşik kaplar yasası gereğince Cudi Dağı bölgesi geminin karaya oturmasına daha uygundur. Bölgenin aynı seviyede dağlar ve tepelerle kaplı olması bunu kanıtlar niteliktedir. Kur’an-ı Kerim’de Cudi diye geçmektedir. Bu da şüphe bırakmamaktadır. Bahsi geçen Cudi Şırnak ili sınırları içerisinde yer alan Cudi Dağı’dır. Başka coğrafyalarda da Cudi ismi geçmektedir. Tarihi ve arkeolojik veriler Şırnak’taki Cudi’ye işaret etmektedir. Tufan anlatıları bölgede çokça vardır. Nuh Peygamberin mezarının Cizre’de olması fikri güçlendirmektedir. Cudi Dağı’nın Tufanın olduğu bölgeye yakın olması da önemli bir etkendir.

Tufanın gerçekleştiği tarih hakkında farklı tespitler vardır. Bazı araştırmacılar MÖ 5000-4000 yıllarına işaret etmektedir. Bir başka görüşe göre de MÖ 2700-2650 yıllarında olmuştur. Bu dönem Sümer Erken Hanedanlar dönemine denk gelmektedir. Aynı zamanda Erken Tunç Çağı dönemidir. Madenin olması geminin bu bölgede yapıldığı fikrini güçlendirmektedir. Layard ve Woolly’in yaptığı kazılarda çıkan Gılgamış destanı tabletleri ve balçık tabakası da MÖ 2700-2650 yıllarını destekler niteliktedir.(Resim 2.9.).

İlahi olmayan dinlerdeki tufan olayı mitolojileri Gılgamış destanının on birinci tabletindeki söylence ile örtüşmektedir. Tanrılar tarafından tufan kararı alınır ve bunlardan Sümerli Ziusudra ve tabileri muaf tutulur. Bir gemi yapılmasını ister ve Tufan gerçekleşir. Sonunda Tufandan insan neslini kurtaran Ziusudra’ya ölümsüzlük verilir. Buradaki ölümsüzlük Nuh Peygamberin çok uzun yaşamasını kastediyor olabilir. İlahi olmayan dinlerin kaynakları kutsal kitapları desteklemektedir. İlahi

---

[213] Hüseyin Güneş, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı Ve Cudi Dağı*, İlahiyat yayınları, Ankara 2014, s. 130-131.

olmayan dinlerdeki putların bir görüşe göre Hz. Âdem ve Hz. Nuh'un çocukları olduğu ve onları anmak için yapıldığı zamanla inanca dönüştüğü söylenmektedir.

İlahi dinlerde tufan olayı çok önemli bir yer edinmiştir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de Nuh isminde bir sure bulunmaktadır. Nuh ismi yirmi sekiz surede toplam kırk üç yerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Nuh, peygamber olarak kendi kavmine gönderildi. Onlar da putperest bir toplumdu. Nuh Peygamber onlara doğru yolu göstermek istemektedir. Nuh Peygamber sabırlı davranmış ve uzunca bir sure dini tebliğini devam ettirmiştir. Sonunda kavmi onu yalancılık ve sapkınlıkla itham etmiştir. Nuh Peygamber yaratıcıya dua ederek kavminden umudunu kestiğini ve onları helak etmesini istemiştir. Helak edilen Nuh'un kavminden geriye inanan çok az sayıda insan kalmıştır. Tufan'dan kurtulan insanların ve yanlarına aldıkları hayvan ve bitki örneklerinin sayısı konusunda farklı rakamlar vardır. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Nuh, çok az sayıda inanan ve hayvanlardan birer çift yanlarına alınmıştır.

Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes Nuh olayına geniş yer vermiştir. Kur'an-ı Kerim sayısal verilerden bahsetmez daha çok olayın öğüt verici boyutu anlatır. Kitab-ı Mukaddes ise detaylı sayısal veriler vermektedir. Tufan'dan kurtulan insan sayısı ve geminin ölçülerine yer verir.

Kitab-ı Mukaddes Kur'an'ı doğrular mahiyettedir. Geminin indiği yer haricinde genellikle Kur'an ile aynıdır. Hakikatten ayrılan putperest bir toplumun cezalandırılması konu alınır. Kitab-ı Mukaddes'in yazılı hale getirildiği dönemde eklentiler olmuş olup gerçeklikten uzak bilgiler eklenmiştir. Geminin Ağrı Dağı'na oturduğu fikri Ermenilerin soylarını Nuh Peygamberin oğullarına dayandırması fikrinden dolayı, siyasi bir müdahaledir.

Tufan olayı örnek alınarak semavi dinlerin kaynağı olarak Sümer mitolojisi gösterilmektedir. Bizim tez çalışmamızın sonuç bulguları Sümer Mitolojisi fikrini desteklememektedir. Çünkü araştırmacıların eksik değerlendirmesi vardır. Tufan olayını bilimsel bir zemine oturtmak için Sümer dönemi çivi yazılı eserler başlangıç alınır. Tarihi Sümerlerde başlatırlar. Sümerlerde yazılı tarih başlamıştır. Dünya tarihinin Sümerliler ile başlamadığı kati bir gerçekliktir. Sümerlilerden önceki sözlü tarihi de dikkate almamız gerekmektedir. Sümer medeniyetinin bilgi birikimi nereden geldiği bilinmemektedir. Dolasıyla tarih ve medeniyet Sümerlilerde başlamadığı gibi tufan olayı ve diğer Sümer mitolojileri de başka kaynaktan gelmiş

olabilir. Bilimsel veriler tufan olayının Sümer medeniyeti dönemine denk geldiğini desteklemekle beraber, diğer mitolojik konuların kökeni olarak net veriler ile Sümer mitolojisini göstermemektedir. Ayrıca İlahi dinlerin kaynakları tarihi Adem (a.s) ile başlatır. Buradan hareketle Sümer öncesi tek tanrılı inanç sistemini sürdürmüş toplumların olabileceği ve Sümerlilerinde o toplumlardan etkilenmiş olması muhtemeldir. Sümer kentlerinin tapınak çevresinde toplanması ve bu yerleşme şeklinin semavi dinlerde de olması, Sümerlilerin semavi dinlerden etkilendiği fikrini güçlendirmektedir.

Sümer toplumunun yönetim şeklinin laik olmaması da onların inanç esaslı bir yönetim tarafından yönetildiğini göstermektedir. Bu yönetim şeklide yine semavi dinlerin hakim olduğu devletlerdeki yönetim biçimlerine benzemektedir.

Sümer toplumu kendinden önceki toplumlardan etkilenmiştir. Bizim tez çalışmamızın bulguları semavi dinleri işaret etmektedir. Bununla beraber Sümerlilerin kendinden önceki her hangi bir toplumun inanç sisteminden de etkilenmesi muhtemeldir.

KAYNAKLAR

AKSOY, Bilal, *Çağdaş İlimler Işığında Nuh'un Gemisi ve Tufan,* İnsanlık Yolu Yayınları, Ankara 1987.

ARSLANTAŞ, Yüksel, Paleolitik ve Mezolitik (Epi- Paleolitik) Çağda Barınma, *Fırat Üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi*, C.24, S.2, Elazığ 2014, s. 338.

AY, Eyyüp, "İlahi Mesajın Kadim Medeniyetlerdeki İzdüşümleri", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C 9, Kırıkkale 1996, s. 189.

AYDIN Hayati, "Şüphe Edilmez Bir Hakikat olarak Hz. Nuh ve Tufan Olayı", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.14, 2019, s. 41.

AYDIN, Fuat, *Pavlus Hristiyanlığına Giriş*, Eski Yeni yayınları, İstanbul 2011.

BAHAR, Hasan, *Eski Çağ Uygarlıkları,* Kömen Yayınevi, Konya 2016.

BAYLADI, Derman, *Mitoloji Sözlüğü,* Say Yayınları, İstanbul 2005.

BELECEN, Rıza, *Eskiçağ Mezopotamya İnanç Sisteminde Tapınakların (Zugguratların) Yeri ve İşlevleri,* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2015, (Yüksek Lisans Tezi).

BELL, Gertrude L., *Amurath To Amurath*, William Heineman Publishing, London 1911.

BELLİ, Oktay, "Tarih Boyunca Ağrı Dağı", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubayazıt Kaymakamlığı Yayınları, C.1, Ağrı 2007, s.4-12.

BERTMAN, Stephan, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, Oxford University Press, Usa 2003.

BETTERO, Jean, KRAMER, Samuel Noah, *Mezopotamya Mitolojisi*, (Çev. Alp Tümertekin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

BLAIR, Edward P., *Abingdon Bibli Handbook*, Abingdon Press, Nashville 1975.

BUCAİLLE, Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an,* (Çev. M. Ali Sönmez), Diyanet İşleri Yayınları, İstanbul 1987.

BUDDA, Ömer Hilmi, “Sümer Dininin Babil, İbrani, İslam Dinlerinde Yaptığı Tesirler: İbrani ve İslam Dinlerinde Tufan Hikayeleri - II”, *Darülfünun İ. F. Mecmuası*, C.24 İstanbul 1932.

CANER, Fırat, “Büyük Tufan Mitleri ve Atrahasis”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.3, Trabzon 2017.

CHILDE, V. Gordon, The Urban Revolution, *The Town Planning Review*, Vol. 21, 1950.

COLLİENS, Andrew, *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu,* (Çev. Leyla Tonguç Basmalı), Alfa Yayınları, İstanbul 2019.

CROUSE, Bill, “Five Reasons Noah’s Ark Did Not Land On Mt. Ararat; Reasons Why It Did Land On Cudi Dagh”, *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu Bildirileri*, C.1, Şırnak 2014, s. 171.

ÇELEBİ, Ahmet, *Yahudilik,* (Çev. Ahmet Büyükçınar, Ömer F. Harman), Kalem yayınları, İstanbul 1978.

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, *Sümerlilerde Tufan Tufanda Türkler,* Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

ÇÖMERT, Bedrettin, *Mitoloji ve İkonografi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1984.

DARTMA, Bahattin, “Nuh Tufanının Zamanı ve Zemini”, *II. Uluslararası Ağrı Dağı Sempozyumu*, C.2, (Ed. Oktay Belli), Ağrı 2009, s. 24-154.

DARTMA, Bahattin, *Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nuh Tufanı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.

DARTMA, Bahattin, *Kuran ve Arkeoloji*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005.

DEMİR, Şehmus, *Mitoloji Kuran kıssaları ve Tarihi Gerçeklik,* Beyan Yayınları, İstanbul 2003.

DEMİRCİ, Kürşat, “Hz. İsa’nın Peygamberi Olduğu İlahi Din”, *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 17, İstanbul 1998, s. 328-340.

DIAMOND, Jared, *Tüfek Mikrop ve Çelik,* (Çev. Ülker İnce), Pegasus Yayınları, İstanbul 2018.

Dilmun, *Wikipedia*, 26.12.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dilmun.

DONALD, William Mac, *Kutsal Kitap Yorumu*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2004.

EHRICH, Robert W, *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago Press, Chicago 1965.

ELIADE, Mircea, *Die Religionen Und Das Heilige,* Insel Publisher, Salzburg 1954.

ELIADE, Mircea, *Mitlerin Özellikleri,* (Çev. Sema Rifat), Alfa Yayınları, İstanbul 2021.

FAYDA, Mustafa Fayda, Son Peygamber, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2005, s. 408-423.

FREND, John, HODDER, Ian, *Uygarlığın Doğuşunda Din Çatalhöyük Örneği,* (Çev. Dilek Şendil), Alfa Yayınları, İstanbul 2018.

GARAUDY, Roger, *İlahi Mesajın Toprağı Filistin,* (Çev. Cemal Aydın), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.

GEORGE, A. R., *Babylonian Gilgamesh Epic*, C.1, Oxford University Press, Oxford 2003.

GRAVES, Robert, *The Creek Myths*, C.1, Penguin Books, London 1960.

GÜNDÜZ, Şinasi*, Din ve İnanç Sözlüğü,* Vadi Yayınları, Ankara 1998.

GÜNEŞ, Hüseyin, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı Ve Cudi Dağı*, İlahiyat yayınları, Ankara 2014

HANBEL, Ahmet Bin, *Müsned*, İstanbul 1982.

HARMAN, Ömer Faruk, "Kitabı Mukaddes", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara 2002, s. 75-76.

HARMAN, Ömer Faruk, "Nuh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33, Ankara 2007, s. 226.

HEIDEL, Alexander, *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels*, University of Chicago Press, Chicago 1949.

IZUTSU, Toshihiko, *Kuran'da Tanrı ve İnsan*,(Çer. Süleyman Ateş), Pınar Yayınları, Ankara 2012.

İBN-KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail*, Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm, Mektebetü Evlâdi'ş-Şeyh li't-Türâs*, Cîze, t.y. 4: 142-144; Âlusî, Ruhu'l-meânî, 27.

İPLİKÇİOĞLU, Bülent, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, Marmara Üniversite Fen Edebiyat Yayınevi, İstanbul 1990..

İslam Nüfus Oranı, *bbc*, 26.12.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472.

JACOBSEN, Thorkild, *The sumerian King List*, (The University of Chicaco Press, London 1939.

JACOPSEN, Thorkild, *The Sumerian King List*, Chicago University of Chicago Press, Chicago 1939.

KARAUĞUZ, Güngör, *Adem'in Çocukları Çivi Yazılı Kaynaklar, Tevrat İnciller ve Kur'an'a Göre*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2027.

KAYA, Aykut, "Arkeolojik Çalışmaların Çağdaş Kur'an Tefsirlerine Yansıması: Nuh Tufanı Örneği", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. 26. Şırnak 2021, s. 54.

KILIÇ, Yusuf, Elvan Eser, "Eski Mezopotamya Hukukunda Dini Normlar", *Bilgi Dergisi*, C11, 2016.

KILIÇ, Yusuf, *Eskiçağ Aile Hukuku*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2014.

KINAL, Firuzan, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1983.

KIRKIZ, Mustafa, *Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebi Yorumu*, , Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2009, (Doktora Tezi).

Kitab-ı Mukaddes, *Kitabı Mukaddes*, 26.12.2021, https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni

KÖKSOY, Mümin, *Yerbilimlerin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni*, Berikan Yayınları, Ankara 2013.

KÖROĞLU, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıçtan Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

KRAMER, Samuel Noah, *Sümer Mitolojisi*, (Çev. Hamide Koyukayan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.

KRAMER, Samuel Noah, *Tarih Sümer'de Başlar,*(Çev. Muezzez İlmiye Çığ), Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

KRAMER, Samuel Noah, *The Deluge 205-206,* Princeton University Press, 1967.

KRAMER, Samuel Nouh, *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki,* (Çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000.

KUHRT, Amelie, *Eski Çağda Yakındoğu Yaklaşık MÖ 3000-330*, C.1, (Çev. Dilek Şendil), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Kur'an-ı Kerim Meali, Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 2009.

KUZGUN, Şaban, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri,* Ertam Matbaası Yayınları, Ankara 1991.

LAMBERT, W.G., MİLLARD, A.R., "The Sumerian Flood Story in Atrahasis",*Eisenbrauns, 04.12.2021,* https://www.eisenbrauns.org/books/titles/978-1-57506-184-9.html

LAMBERT, Wilfred. G., MİLLARD, Alan. R., *Atra-ḫasis: the Babylonian Story of the Flood*, Oxford: Clarendon Press,Oxford 1969, s. 138-190.

LAMONI, Marco, "A vital resource in prehistory: Water and settlement during the Pottery Neolithic and Chalcolithic periods", *McDonald Institute for Archaeological Research*, Wiesbaden 2018, s.7.

LANGDON, S., "The Chaldean Kings Before the Flood", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1923, s. 251-259.

MADEN, Sait, *Gılgamış destanı,* Türkiye İş Bankası yayınları, İstanbul 2017, s. xı-xx

MAKSUDOĞLU, Mehmet, "Nuh (a.s.) ve Tufanı", C.8, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Ankara 1974, s. 8.

MAREK, Kurt Wilheml, *Tanrılar mezarlar ve Bilginler*, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

MEMİŞ, Ekrem, *Eski Mezopotamya*, Ekin Yayınları, Bursa 2015.

MERAL, Yasin, Yahudi kaynaklarında Ararat Dağları (Tevrat 8:4), *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Dergisi*, C.11, 2014, s. 88-91.

Mezopotamya Mitolojisi, *Wikipedia*, 11.11.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya_mitolojisi

Mezopotamya, *Wikipedia*, 21.01.2022, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya

MUSAOĞLU, Ahmet, *Tarihsel Bir Gerçek: Nuh (a.s.) Tufanı*, Vural Yayınları, İstanbul 1998.

NISSEN, Hans J., *Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri(İ.Ö. 9000-2000),* (Çev. Z. Zühre İlkgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

ÖNKAL, Ahmet, "Hicret", *TDV Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998.

ÖZDEMİR, Ahmet, "Kur'an'ı Anlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi Olarak Kur'an Arkeolojisi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 30/2, 2019, s. 278-297.

ÖZDEMİR, Ahmet, Kur'an'ın Sümerlerde Kökeni mi Yoksa Sümerlerde Tevhit İzleri mi?, *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, C. 4, Sy. 12, 2017, 858-865.

ÖZDOĞAN, Mehmet, *Büyük Sırrın Arkeolojik Keşfi Nuh Tufanı*, Atlas Dergisi, C.157, İstanbul 2006.

SAĞLAM, Bahaeddin, *The Power Of Language Divine The Signs Symbols And The Wisdom Of The Torah,* Tebliğ Yayınları, İstanbul 1999, s.203.

SANDERS, K. N., *The Epic of Gilgamesh* , Penguin Books, London 1964.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.9, 1996.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi,* Fakülte Kitabevi, Isparta 2016, s.15-228.

SEYİDOĞLU, Bilge, *Sel Mitleri*, Milli Folklor, C.76. Erzurum 2007.

SİNANOĞLU, Mustafa, "İslam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul 2001, s. 1-2.

ŞENGÖZ, Murat, *Birleşik Kaplar Teorisi,* Astana Yayınları, Ankara 2019.

TEKİN, Murat, "Eski Mezopotamya'da Coğrafi ve Etnik Yapı*", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.2, 2014, s4-12.

Translation of The Instructions of Shuruppak, 04.12.20121, http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.5.6.1

TÜMER, Günay, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994.

TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 2002.

TÜZÜN, Mesut, *Cizre Tarihi 1 Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2019.

USTA, İbrahim, *İslam Öncesi Arap Mitolojisi,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019.

WARSHOFSKY, Fred, "Nuh, Tufan ve Gerçekler", *Bilim ve Teknik Dergisi*, C.11 sy. 121, Ankara 1977.

WOOLLEY Leonard, *Ur Dei Caldei I Misteri Di Un'antica Citta Della Mesopotamia*, Ghibli Press, Milano 2016.

YAŞIN, Abdullah, *Nuh Peygamber Tufanı ve Cudi Dağı*, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul 2017.

YEŞİLYURT, Muhammet, İbrahimi Dinler Kavramsallaştırmasının Tarihi, *Bilimname Dergisi*, C.28, 2019, s. 191-241.

YİĞİT, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2018.

YÜCEER, İsa, "Nuh Tufan'ın Teolojik Yönü", *1. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, C 1. İstanbul 2007, s. 250-256.

YÜCEL, Çağatay, PARLITI, Umut, "Yakındoğu Kültüründe Tufan Mitolojisi", *Uluslararası Mitoloji Sempozyumu,* C.1, (Ed. İbrahim Okan Akkın), Ardahan 2019, s. 246

EKLER

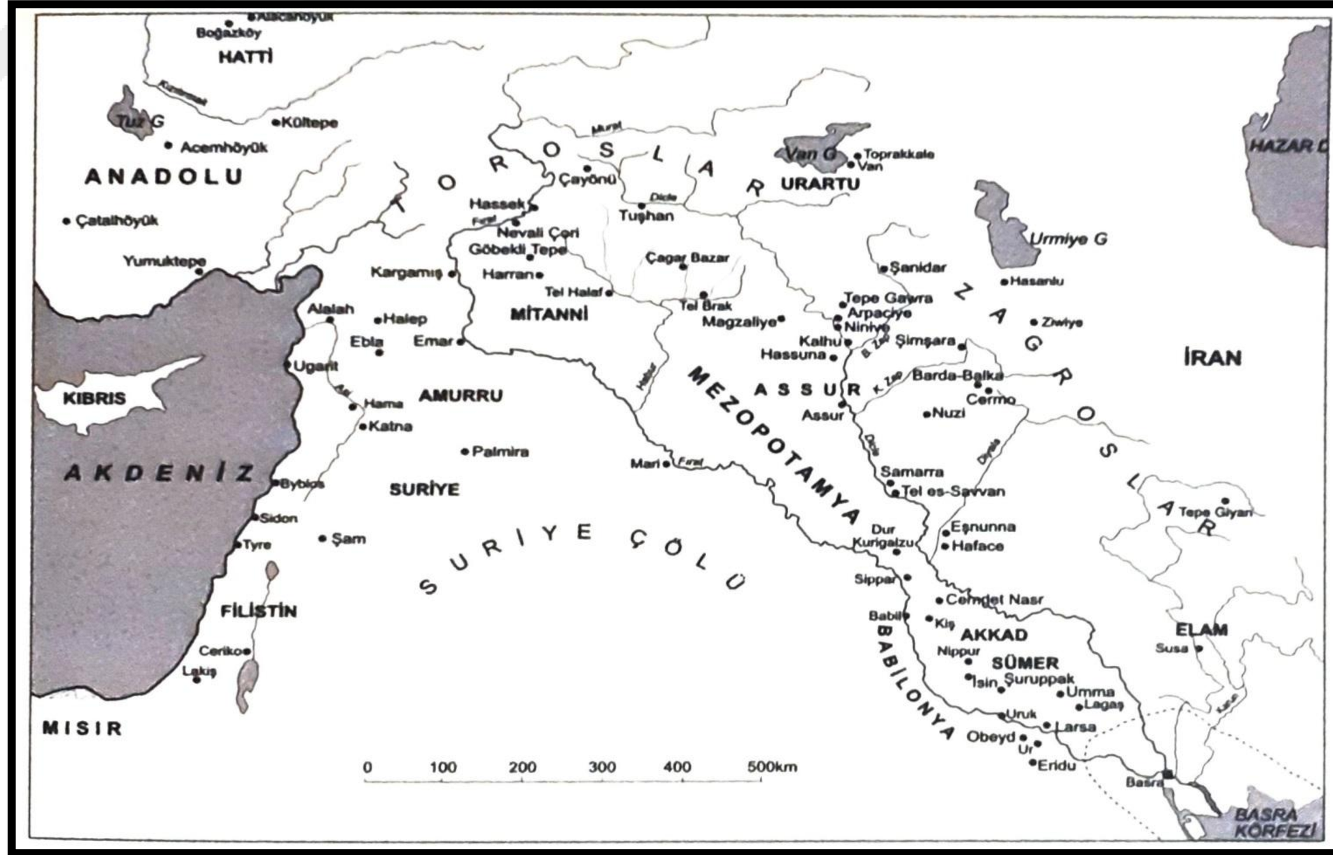
EK-1 Haritalar

EK-2 Resimler

EK- 3 Şekiller

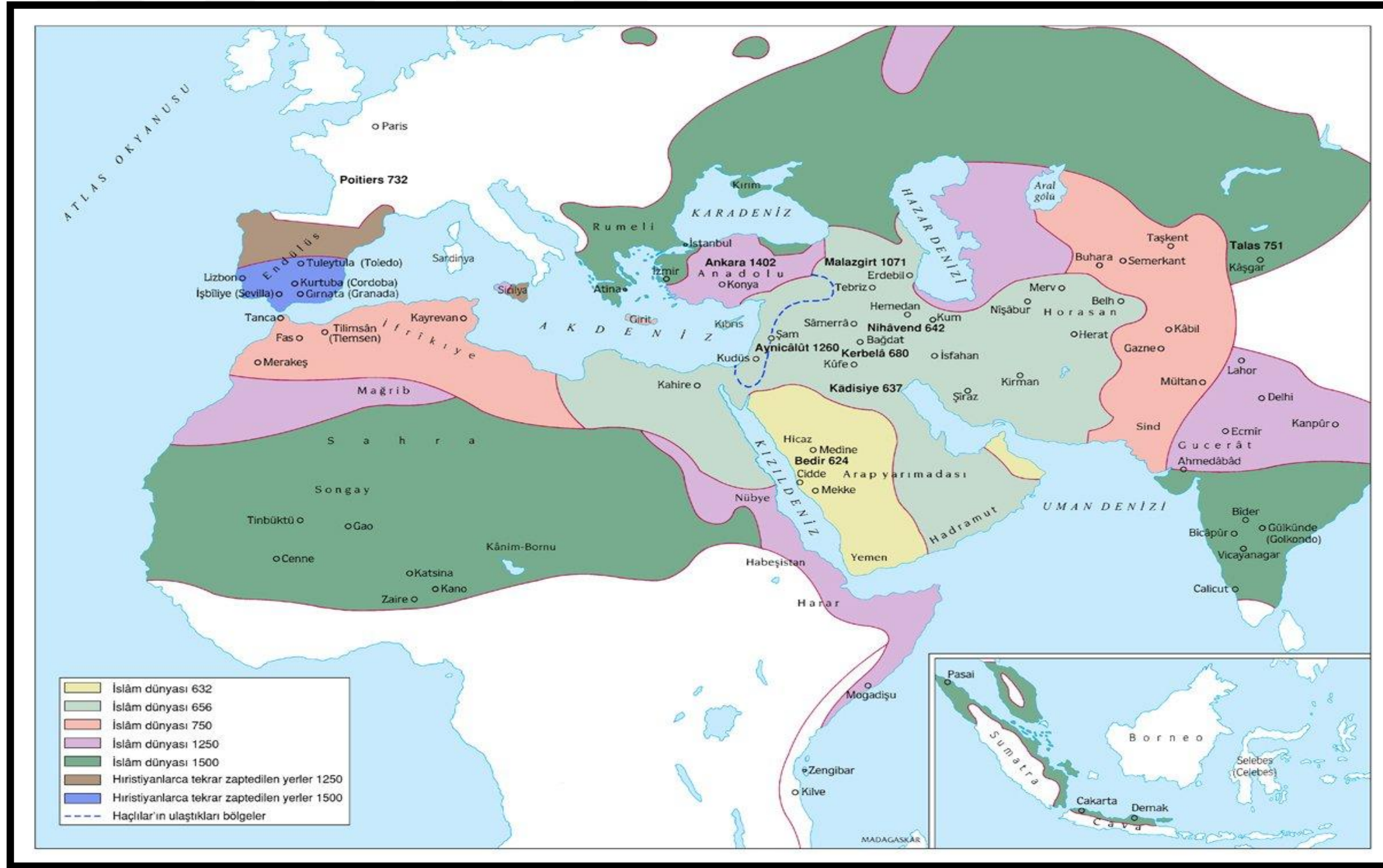

EK-1 Haritalar

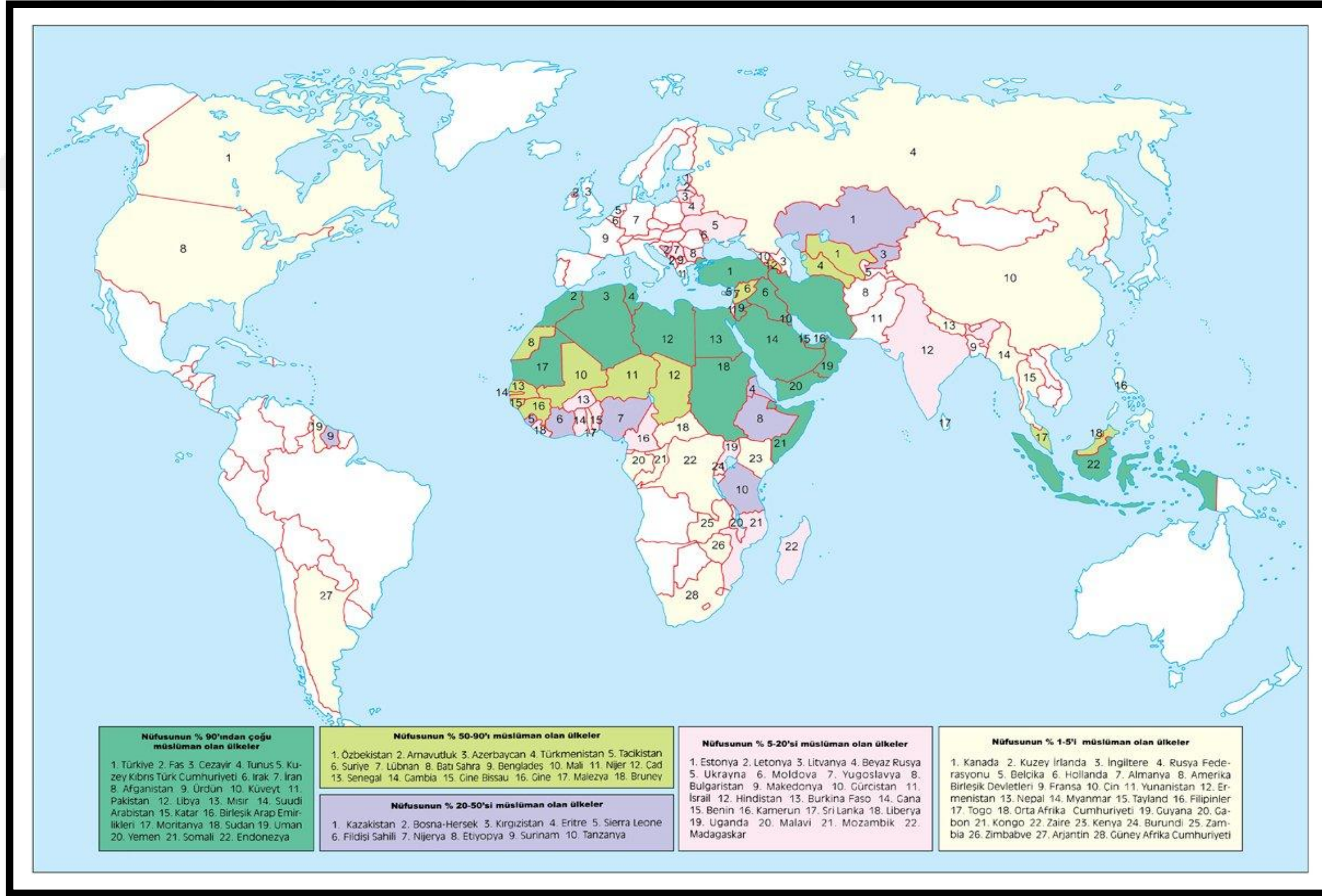

Harita 1.1. Mezopotamya Haritası (Kemalettin KÖROĞLU)

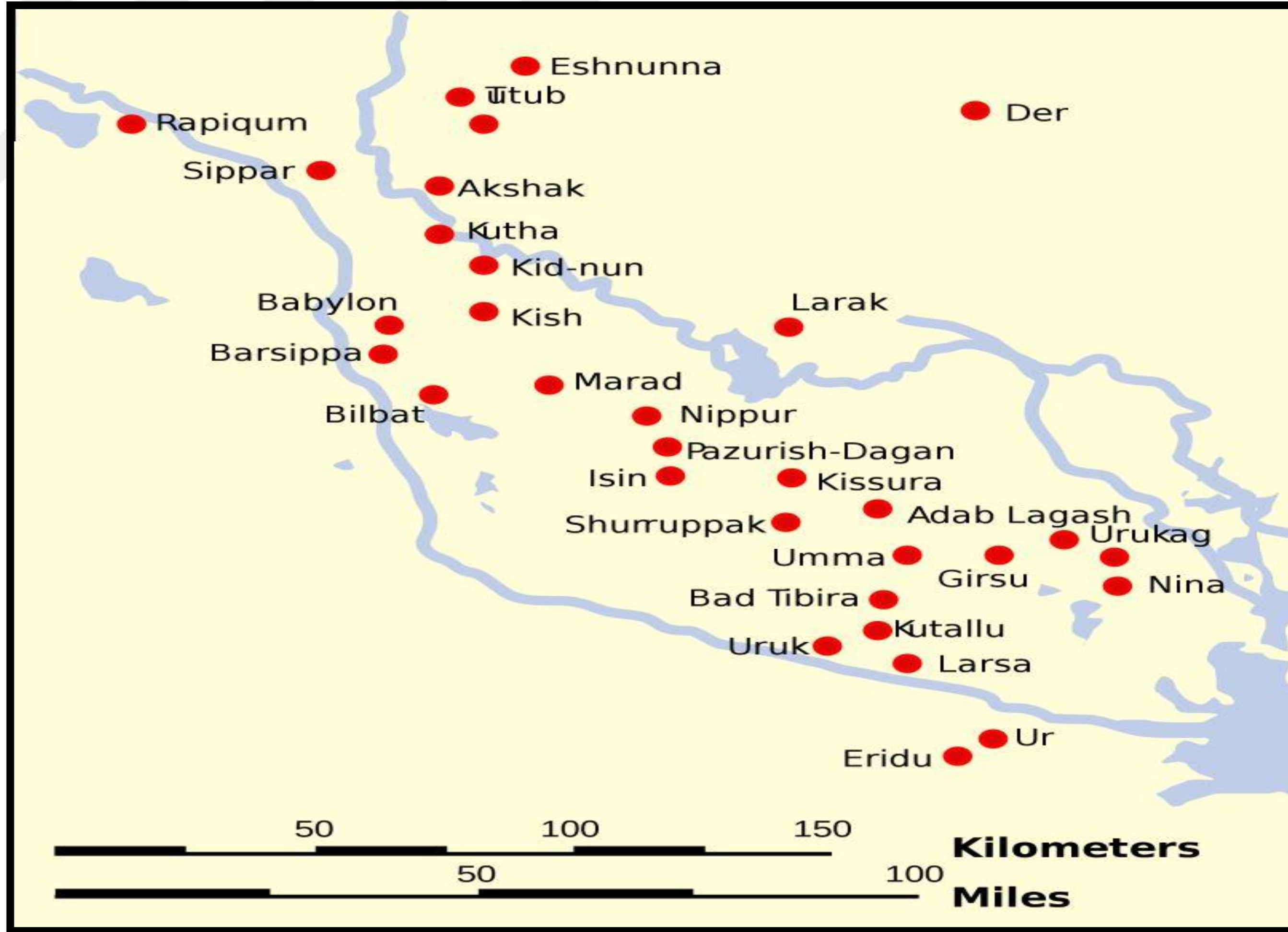
Harita 1.2. Hz. Musa’nın Göç Yolları (Zülfü Turan)

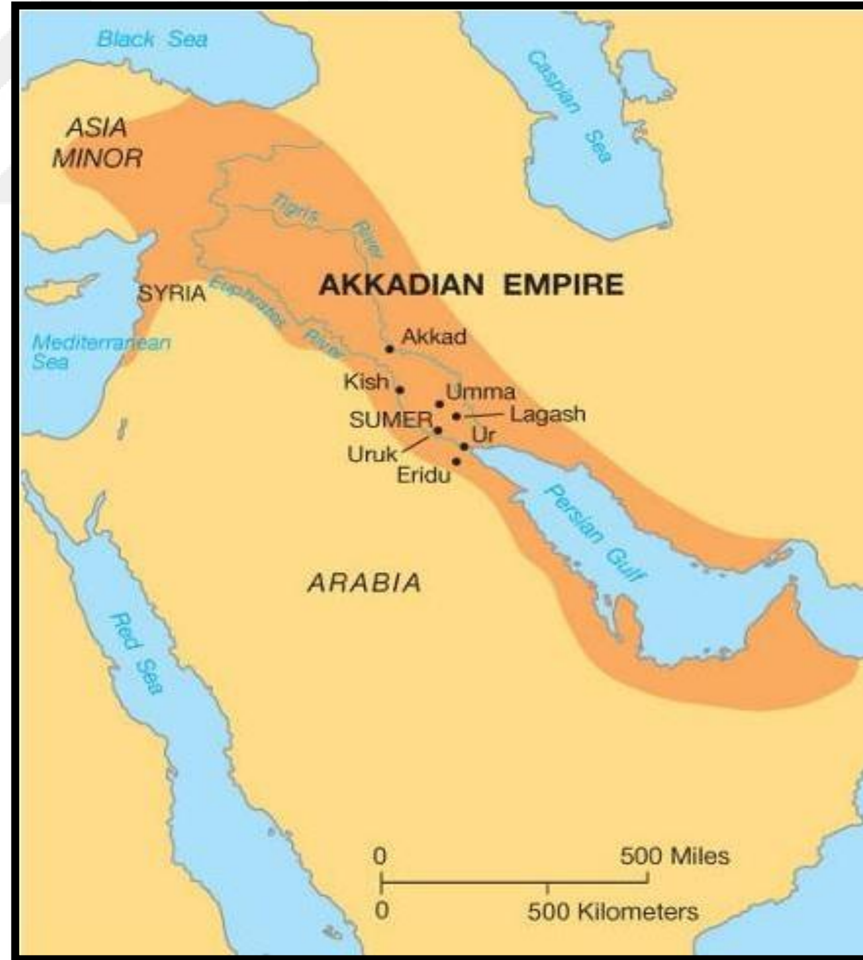

Harita 1. 3. MS. 622-1500 İslamiyet'in Yayılışı (TDV- Dinler Tarihi)

Harita 1. 4. Müslümanların Bulundukları Ülkelere Göre Nüfusa Oranı (TDV- Dinler Tarihi)

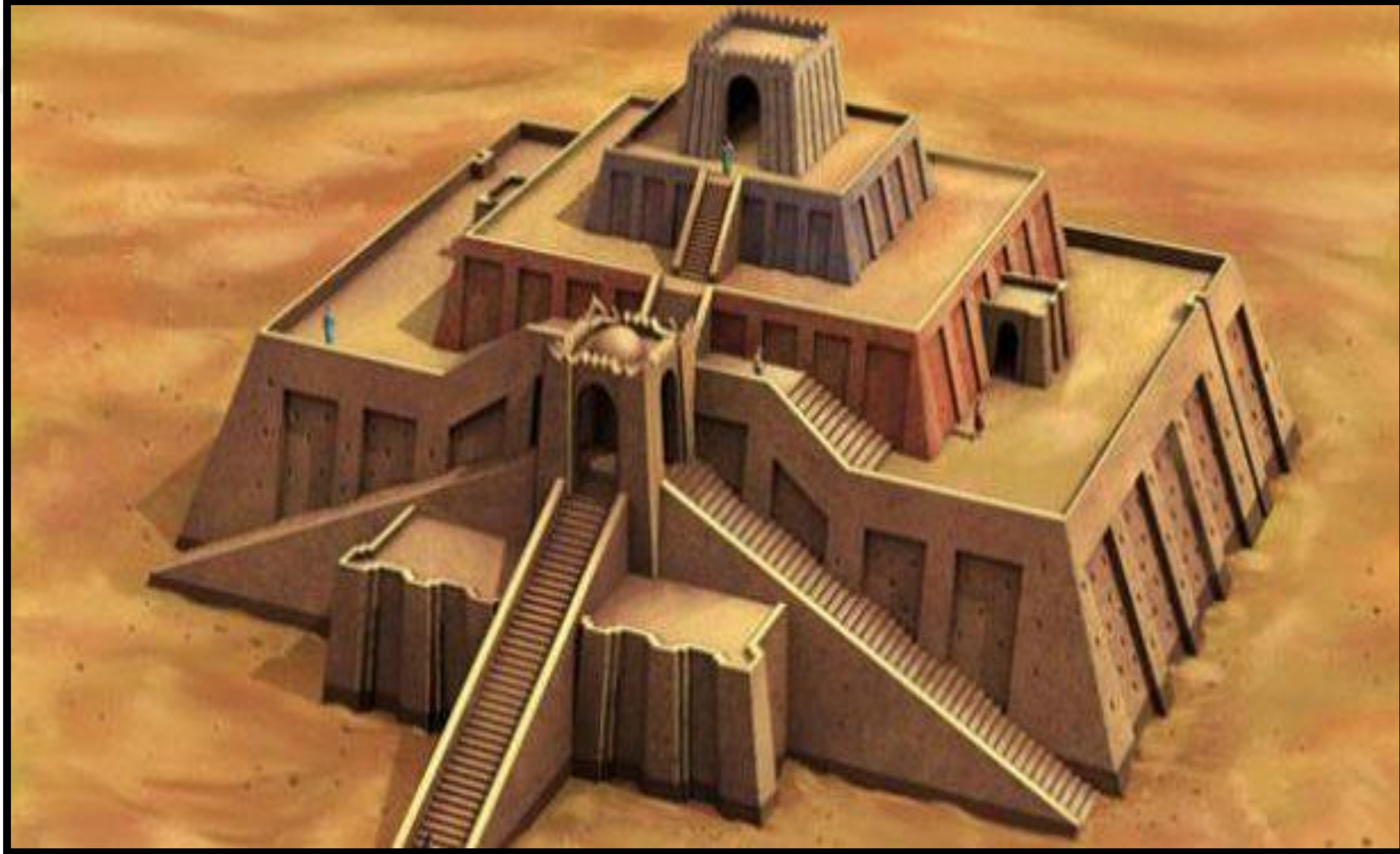

Harita 2.1. Sümer Kentleri Haritası (Aktüel Arkeoloji)

Harita 2.2. Akkad İmparatorluğu Haritası (World Arkeoloji)

EK-2 Resimler

Resim 1.1. Sümer Tapınağı Ziggurat

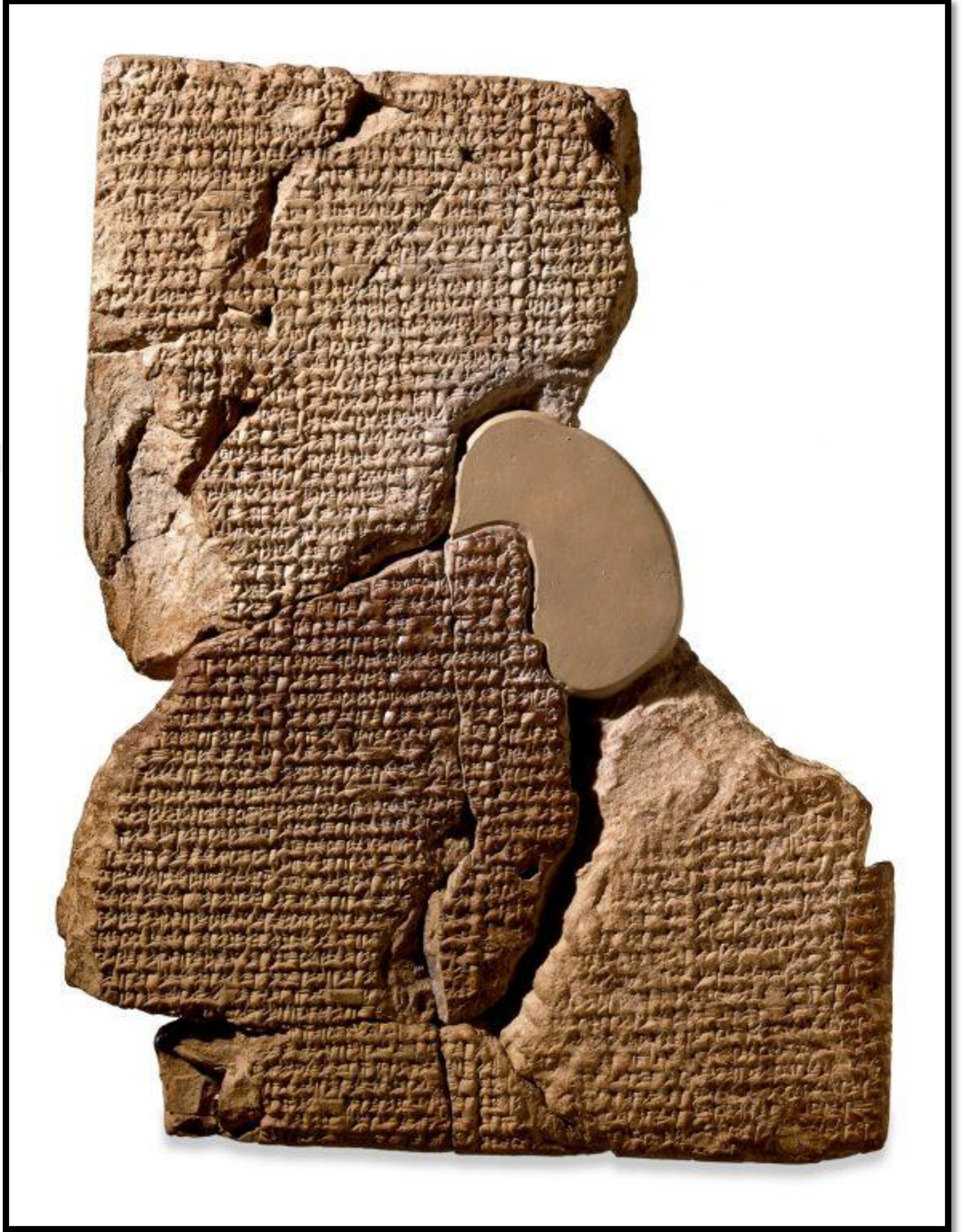

Resim 1.2. Hz. İsa ve annesi Hz. Meryem Tasviri (Ayasofya)

Resim 2.1. Çivi Yazılı Tablet XI – Gılgamış Destanı (British Museum)

Resim 2.2. Sümer Kral Listesi Tableti (British Museum)

Resim 2.3. Çivi Yazılı Tablet – Atrahasis Destanı (British Museum)

Resim 2.4. Assurbanipal Kütüphanesi Buluntusu (British Museum)

Resim 2.5. Ağrı Dağı (Ağrı Dağı Milli Parkı Koleksiyonu)

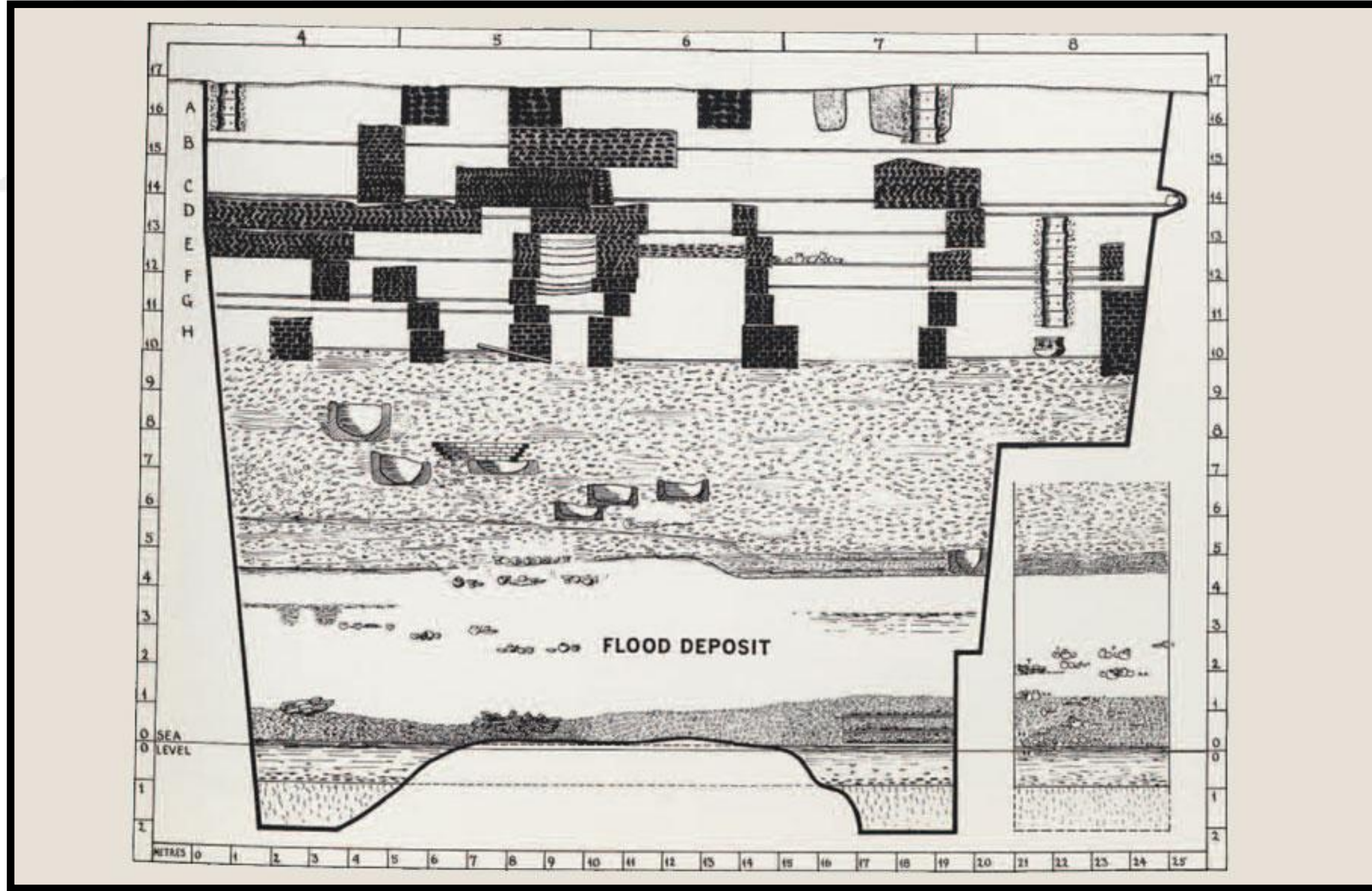
Resim 2.6. Üzengi Köyü Gemiye Benzetilen Toprak Parçası (Oktay Belli)

Resim 2.7. Çinli araştırmacıların Ağrı Dağında buldukları Tahta Parçası (Wowturkey)

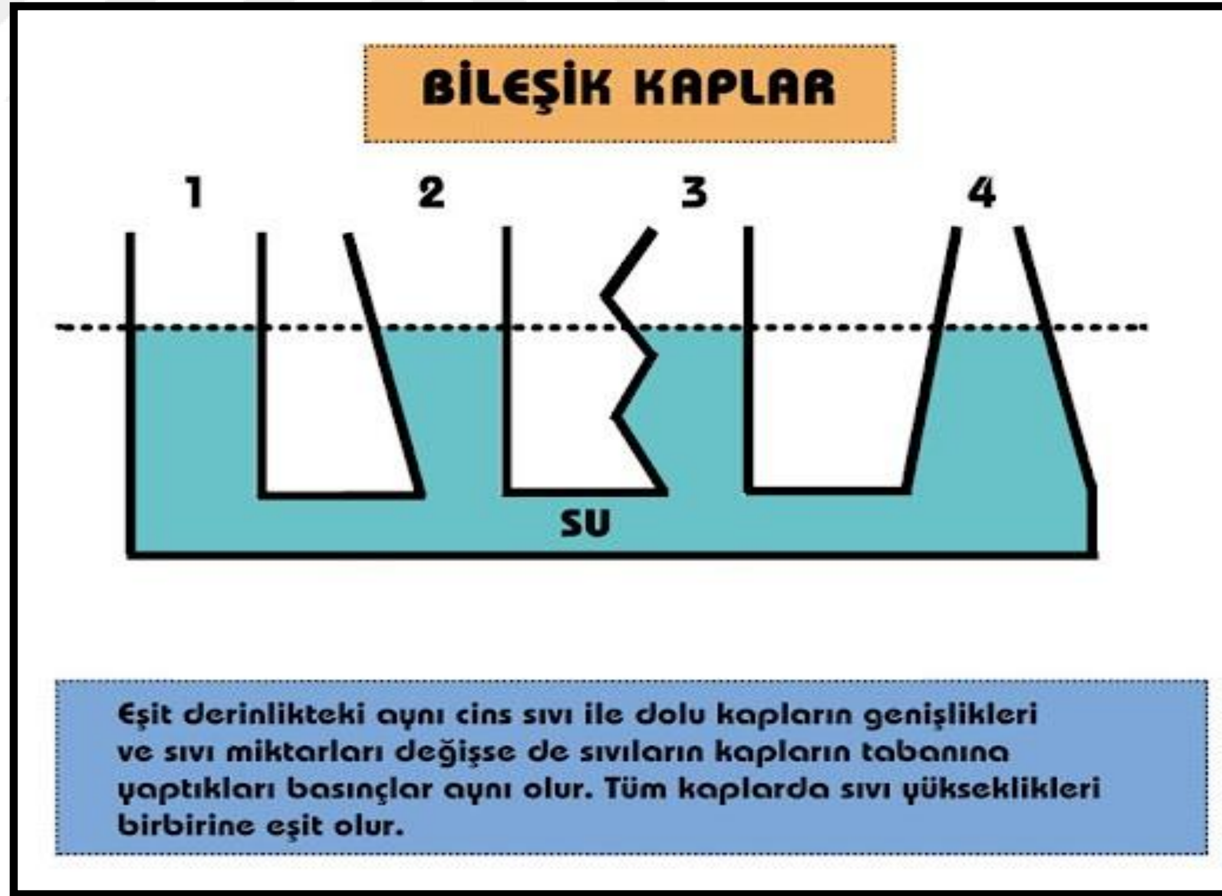

Resim 2.8. Cudi Dağı (International Noah and Judi Mountain Symposium)

Resim 2.9. Ur Kazıları Balçık Tabakası Çizimi (Leonard Woolley)

EK- 3 Şekiller

Şekil 1.1. Birleşik Kaplar Yasası Örneği

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad : Ömer YİKİTLER

Uyruğu : T.C.

Doğum Yılı / Yeri : [redacted]

E- Posta [redacted]

Eğitim Derecesi	Kurum / Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	[redacted]	
Lisans	[redacted]	
Lisans	[redacted]	
Eğitim	[redacted]	
Lise	[redacted]	

Mesleki Deneyim	Yer	Görevi
2014 - 2020	[redacted]	İnsan Kaynakları
2020 -	[redacted]	İdari İşler

Yabancı Dil: İngilizce (Orta Düzey)